

DEBRECENI EGYETEM
Agrártudományi Centrum
Mezőgazdaságtudományi kar
Agrár-műszaki Tanszék

**INTERDISZCIPLINÁRIS AGRÁR- ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYOK DOKTORI
ISKOLA**

Doktori Iskola vezető:
Prof. dr. Nagy János
MTA doktora

Témavezető:
Dr. Grasselli Gábor CSc.
Dr. Kovács János CSc.

A TURIZMUS TÁRSADALMI-KULTURÁLIS HATÁSAI A TISZA-TÓNÁL

Készítette:
Hevessy Gábor

Debrecen
2007

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS.....	5
2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS.....	7
2.1. A turizmus mint a vizsgálat tárgya.....	7
2.1.1. A turizmus fejlődése és fogalma.....	7
2.1.2. A turizmus rendszere.....	9
2.1.3. A turizmus számokban.....	10
2.2. A turizmus hatásai.....	13
2.2.1. A turizmus társadalmi-kulturális hatásai.....	14
2.2.1.1. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak fogalma.....	14
2.2.1.2. A turizmus társadalmi-kulturális hatásait befolyásoló tényezők.....	17
2.2.1.2.1. A turisták jellemzői.....	17
2.2.1.2.2. A fogadó lakosság jellemzői.....	18
2.2.1.2.3. A turisták és a helyiek (házigazdák) közötti kapcsolat.....	19
2.2.1.2.4. A turizmus fejlődésének jellemzői.....	20
2.2.2. Modellek és elméletek.....	21
2.2.2.1. Doxey „Irridex” modellje.....	21
2.2.2.2. Butler desztinációs életciklusmodellje.....	22
2.3. A fenntartható turizmus fogalma és fejlesztése.....	24
2.4. Nemzetközi kutatások.....	29
2.5. Hazai kutatások.....	33
3. ANYAG ÉS MÓDSZER.....	35
3.1. A vizsgálatba vont terület (Tisza-tó) bemutatása.....	35
3.2. A Tisza-tó története.....	36
3.3. A Tisza-tó turizmusa.....	37
3.4. A vizsgálatba vont települések bemutatása.....	41
3.4.1. Abádszalók.....	41
3.4.2. Tiszafüred.....	42
3.4.3. Poroszló.....	43

3.4.4. Kisköre.....	44
3.4.5. Sarud.....	45
3.5. Az elvégzett empirikus kutatás bemutatása.....	46
4. EREDMÉNYEK.....	50
4.1. A lakosság jellemzői.....	50
4.2. A lakosság és a turisták közötti kapcsolat.....	51
4.3. A turizmus támogatottsága.....	54
4.4. A turizmus hatásai a vizsgálatba vont tényezőkre.....	57
4.4.1. A turizmus hatásainak elemzése a skálát intervallum skálának tekintve.....	58
4.4.1.1. A nagy szórású (legalább 1,00) változók elemzése.....	60
4.4.1.2. A turizmus hatásainak megítélése a turizmustól való gazdasági függés alapján.....	63
4.4.1.3. A turizmus hatásainak megítélése a legfiatalabb és legidősebb korcsoportban.....	66
4.4.1.4. A 40 darab változó struktúrájának elemzése.....	68
4.4.1.5. A turisták számával kapcsolatos véleményekre ható tényezők a skálát intervallum skálának tekintve.....	72
4.4.2. A turizmus hatásainak elemzése a skálát ordinális skálának tekintve.....	74
4.4.2.1. A változók elemzése a gyakoriságok alapján.....	74
4.4.2.2. Optimális skálázás és főkomponens analízis.....	76
4.4.2.3. A turisták számával kapcsolatos véleményekre ható tényezők a skálát ordinális skálának tekintve.....	78
4.4.2.4. A turisták számával kapcsolatos vélemények a legfiatalabb és legidősebb korosztály esetében.....	80
5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK.....	82
5.1. Következtetések a vizsgálati eredmények ismeretében.....	82
5.2. Javaslatok.....	83

6. ÖSSZEFOGLALÁS.....	85
7. SUMMARY.....	88
IRODALOMJEGYZÉK.....	91
PUBLIKÁCIÓSJEGYZÉK.....	103
ÁBRAJEGYZÉK.....	105
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE.....	106
MELLÉKLETEK.....	107

1. BEVEZETÉS

A turizmus az egyik legnagyobb és leggyorsabban fejlődő iparág a világon. Sokan nem szeretik használni az „ipar” kifejezést, mert azt általában a futószalagszerű termelésre használják, és emiatt talán gépiesnek tűnhet, miközben a turizmusban a legfontosabb az ember, és az emberi kapcsolatok. Ugyanakkor vitathatatlan, hogy a turizmus növekvő jelentőségű forrása egy ország bevételeinek, a foglalkoztatottság növelésének, és a gazdagságnak. A nemzetközi turizmus nagyobb exportbevételeket eredményez napjainkban, mint bármilyen más iparág a világon (ENSZ, 2002). Magyarország stabilan őrzi előkelő pozícióját az országba érkező turisták száma alapján. Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunk, valamint a fapados légitársaságok megtelepedése új lendületet adhat, mely valamennyi turisztikai és hozzá kapcsolódó gazdasági mutató segítségével mérhető. Amennyiben a turizmust csak gazdasági oldalról vizsgáljuk, általánosan elfogadott nézet, hogy összességében a turizmus gazdasági haszonnal jár az adott desztináció (turisztikai célterület) számára. Ez azonban az éremnek csak az egyik oldala. A másik oldalon találjuk azokat a negatív hatásokat, amelyek a környezet pusztulásához, negatív társadalmi és kulturális hatásokhoz vezethetnek. A turizmus fejlesztésében résztvevők fontos feladata, hogy szem előtt tartásuk a Manilai Nyilatkozatban (1980) megfogalmazottakat, mely szerint: „A turizmusban az anyagiaknál fontosabbak a nem anyagi szempontok. Ezek lényegében a következők: az ember önmegvalósítása, kiteljesedése, [...], a különböző kultúrák elismerése és a népek szellemi örökségének tiszteletben tartása”. A turizmus fejlesztését úgy kell véghezvinni, hogy a jelen szükségleteinek kielégítésénél ne sérüljön a jövő generációk lehetősége a majdani saját szükségleteik kielégítésére. Ez a gondolkodás vezet el a fenntartható fejlesztéshez, mely nemcsak a turizmus, hanem az élet sok más területén is meghatározóvá vált az elmúlt időszakban. Ha a turizmus fejlesztésénél figyelembe vesszük a helyi lakosság igényeit, érdekeit, korlátait akkor ez a közösség számára a turizmus értékét növelni fogja, és segít abban, hogy ez a fejlődés fenntartható legyen (Kreag, 2001). A fenntartható turizmusfejlesztéshez elengedhetetlen a turizmus hatásainak (gazdasági, környezeti, társadalmi-kulturális) vizsgálata a teljes fejlesztési folyamat során. Ez nem csak a tervezési fázist jelenti, hanem a későbbi folyamatos monitoringot, vagyis ezen hatások állandó mérését, megfigyelését. Magyarországon a

turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálata viszonylag kevésbé volt hangsúlyos az elmúlt években, pedig a lakosság életminősége és annak javítása a pozitív gazdasági hatásokon túl, a már említett környezeti és társadalmi-kulturális hatásoktól is függ.

1999 őszétől kezdődően egy gazdasági társasággal karöltve feltérképeztük a Tisza-tó parti kereskedelmi szálláshelyeket, magán szálláshelyeket, programlehetőségeket, melyeket adatbázisba rendeztünk, és az Interneten elérhetővé tettük. Ennek folyamatos frissítését évenként elvégeztük. Ezen adatgyűjtések során tapasztaltuk azokat a változásokat, melyek napjainkra szükségessé teszik ezt, és az ehhez hasonló vizsgálatok lefolytatását.

Kutatásom célja a Tisza-tó menti települések lakossági percepcióinak (észleléseinek) vizsgálata a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vonatkozásában. A Tisza-tó 127 km² -es területével a Balaton után hazánk második legnagyobb vízfelülete. A tóparti települések közül Abádszalók büszkélkedhet a legtöbb vendéggel, míg Sarud a leghosszabb átlagos tartózkodási idővel. Az általam vizsgált öt településen a turizmus hatásait minden lakos észleli valamilyen módon. Vizsgálatom eredményei támpontot adhatnak további hatásvizsgálatok elvégzéséhez. A Tisza-tó turisztikai fejlődésének kezdeti szakaszát éli. Ily módon az általam végzett kutatás alapot szolgáltat egy későbbiekben elvégzendő hasonló kutatáshoz, mely alkalmas fog teremteni az összehasonlításra, az eltelt idő és a végrehajtott fejlesztések tükrében. Fő célom tehát, a fogadóterületen megfigyelhető társadalmi-kulturális hatások feltárása és elemzése, mely segítséget jelenthet az esetlegesen szükséges beavatkozásokkal kapcsolatos döntések meghozatalában.

2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. A turizmus mint a vizsgálat tárgya

2.1.1. A turizmus fejlődése és fogalma

Bár a turizmus ősidők óta létezik, tömegszerű megjelenési formája új jelenség. Az utazások az ókortól kezdődően ismertek, elég ha csak az ókori olimpiákra, vagy a görögök, rómaiak, föníciaiak, kínaiak kiterjedt kereskedelmére gondolunk. A 19. század közepéig hasonló intenzitású turizmusra nincs példa (Lengyel, 1994). A középkorban az emberek gyakorlatilag nem rendelkeztek szabadidővel. Ez alól kivételt csak a vallási ünnepek jelentettek, és a hozzájuk kapcsolódó zarándoklatok. Innen ered az angol „holy day” (szent nap), mai értelemben vett üdülés jelentése. Az újkorban a polgárosodás kifejlődésével új közönség és a turizmus új formái jelentek meg. A 18. század végén kezdődő ipari forradalom megteremtette a modern turizmus alapjait. A gőzgépet követő gőzhajó és gőzmozdony, a vasutak építése, hatalmas lökést adott a fejlődéshez. A technikai fejlődés magával hozta a társadalmi változásokat is. Az utazáshoz szükséges három alapfeltétel, a szabadidő, a motiváció és a szabadon elkölthető (diszkrecionális) jövedelem, egyre szélesebb körök számára vált elérhetővé. A 20. század találmányai - az autó és a repülőgép, - tovább vezettek azon az úton, amely a turizmus tömegméretűvé válását eredményezte.

Annak ellenére, hogy a turizmus jelensége nem új keletű, fogalmának meghatározása nem egyszerű feladat. Sokan, sokféleképpen próbálták meghatározni a múlt században, hogy mit értünk turizmus alatt. Egyetértés van abban, hogy a turizmus, idegenforgalom, vendégforgalom szavak egymás szinonimáiként használhatóak.

Glücksman (1930) szerint az idegenforgalom „az emberek általi távolság-áthidalás egy olyan helyre, ahol nincs állandó lakhelyük”. Ogilvie (1933) szerint turistának kell tekinteni azokat a személyeket, „akik két feltételnek megfelelnek: (1) állandó lakhelyüktől egy évnél rövidebb ideig vannak távol és (2) Távollétük ideje alatt a meglátogatott helyen olyan pénzt költenek el, amelyet nem ott szereztek”. Glücksman (1935) továbbdolgozta az idegenforgalom fogalmát: „Az idegenforgalom a meglátogatott helyen csak átmenetileg tartózkodó emberek és a helység lakosai közötti kapcsolatok összessége”. A Glücksman nevével fémjelzett berlini iskola a fogalom meghatározásával kapcsolatban három megállapítást tett:

1. a turizmus nem pusztán a szabadidő eltöltésére irányuló (pihenés, szórakozás, stb.) utazásokat foglalja magába, hanem az üzleti (hivatáshoz köthető rendezvény, továbbképzés, konferencia, stb.) célú utazásokat is.
2. az állandó lakóhely átmeneti elhagyása is turizmus
3. a turizmus gazdasági aspektusai mellett, további fontos összefüggéseket is jelent (Bernecker, 1962; idézi Tasnádi, 2002)

A svájci iskola két jeles alakja Hunziker és Krapf (1942) professzorok a turizmust a következőképpen határozták meg: „Az idegenforgalom azon kapcsolatok és jelenségek összessége, amely a meglátogatott hely szempontjából idegenek utazásából és tartózkodásából áll, amennyiben a tartózkodás letelepedéshez és ezzel járó jövedelemszerzési tevékenységhez nem kötődik”. Krapf szerint „Az idegenforgalom alatt két dolgot értünk, az emberi magatartást, amelyet kívülről a lakóhely elhagyása jellemez, s amely – mint ilyen – pszichikai-fizikai hajtóerőkre hallgat, valamint az ezért létrehozott műszaki-gazdasági apparátust”. Kaspar (1991) a Hunziker és Krapf általi meghatározást a következőképpen terjesztette ki: „Az idegenforgalom vagy turizmus azon kapcsolatok és jelenségek összessége, amely olyan személyek utazásából és tartózkodásából áll, akiknek a tartózkodási helye nem állandó és tartós lakó- vagy munkahely”.

A Turizmus Világszervezete (World Tourism Organization – WTO) 1980 őszén Manilában megtartott világkonferenciáján elfogadott nyilatkozat a következőképpen hangzik: „A turizmus alapvető tevékenység a nemzetek életében, mivel közvetlen hatást gyakorol az országok társadalmi, kulturális és gazdasági életére, valamint a nemzetközi kapcsolataikra...A turizmust a nemzetgazdaságban, ill. a nemzetközi kereskedelemben elfoglalt helye az egyetemes fejlődés jelentős részévé teszi”.

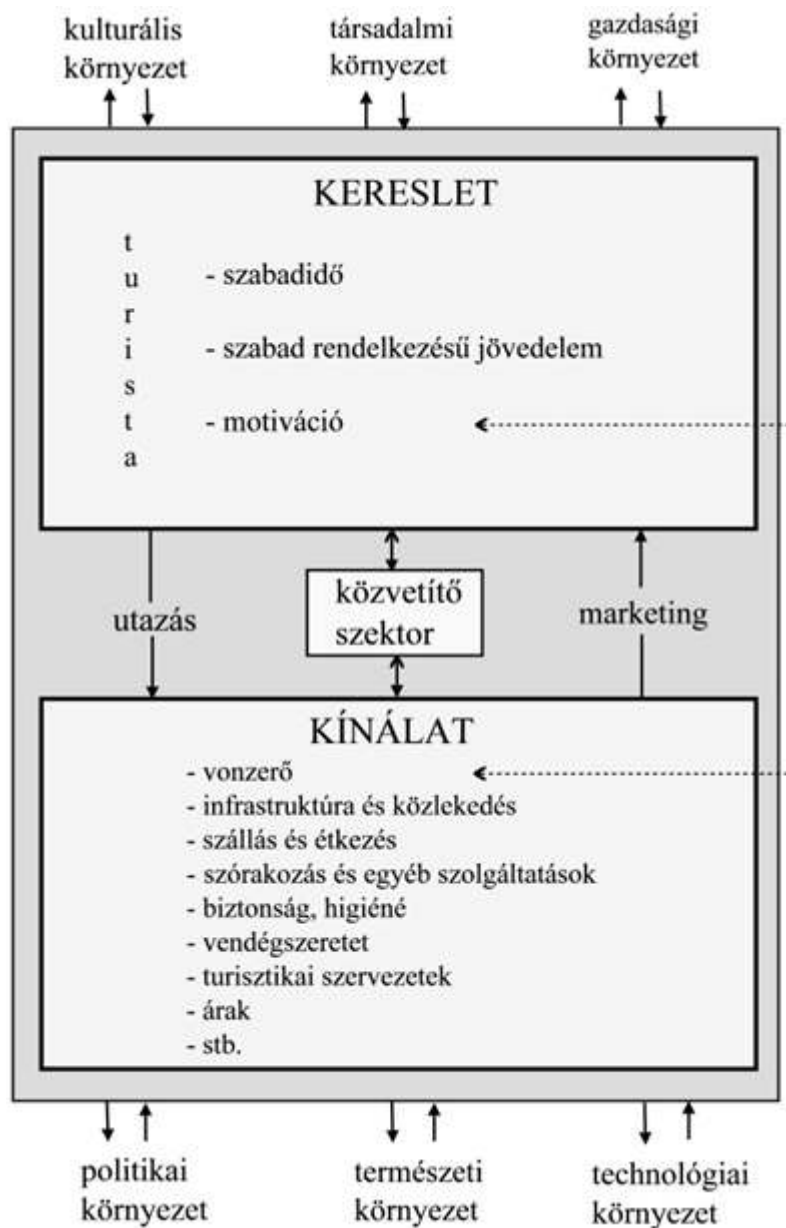
Jafar Jafari - az egyik legrangosabb turizmussal foglalkozó szakmai kiadvány, az *Annals of Tourism Research* főszerkesztője – és szerzőtársa Ritchie 1981-ben, a következő meghatározást adta: a turizmus egyrészt az emberek eltávolodása állandó előfordulási helyüktől, másrészt az ipar, mely ezen emberek szükségleteit kiszolgálja, harmadrészt a helyi lakosságra gyakorolt azon társadalmi-kulturális, gazdasági, és fizikai környezeti hatások összessége melyeket ők, illetve a kiszolgálásukra létrejött ipar okoznak.

A WTO és az Interparlamentáris unió (IPU) 1989-ben Hágában közös konferenciát tartott, melyen közzétették azt a meghatározást, melyet ma is a legszélesebb körben elfogadott definíciónak tartanak, és amely „Hágai nyilatkozat”

néven vált ismertté. E szerint: „A turizmus magában foglalja a személyek lakó- és munkahelyen kívüli minden szabad helyváltoztatását, valamint az azokból eredő szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásokat”.

2.1.2. A turizmus rendszere

A turizmus rendszere nem más, mint a turizmus kapcsolatainak, jelenségeinek összessége. Ez a rendszer nyílt, kapcsolatban áll a társadalmi, kulturális, politikai, gazdasági, természeti és technológiai környezetével. Ezen környezeti hatások miatt is fontos a rendszerszemlélet érvényre jutása a turizmus rendszerén belül (Lengyel, 1994; Tasnádi, 2002). A turizmus rendszerét és kapcsolatait az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra. A turizmus rendszere és kapcsolatai. (Forrás: Lengyel 1994 (módosítva), Rátz 1999)

Az ábráról látható, hogy a turizmus piaca hasonlóan más piacokhoz, a kereslet és a kínálat elemeiből áll. A kínálat a keresletre hosszú távon csak a motiváción keresztül hathat.

2.1.3. A turizmus számokban

Napjainkban a turizmus az egyik legjobban fejlődő és legnagyobb export bevételeket eredményező iparág a világon (ENSZ, 2002). A világ GDP-jének 6%-át adja, 127 millió embernek jelent munkalehetőséget, vagyis minden tizenötödik ember a turizmusban dolgozik. Ha ehhez hozzávesszük a turizmushoz közvetlenül kapcsolódó munkahelyeket, ez a szám 260 millió, ha a bevételekhez hozzávesszük a turizmus által generált bevételeket is, akkor a GDP-ből való részesedés eléri a 10%-ot (World Travel and Tourism Council, 2004). A turizmusból származó bevételek 2004-ben elérték a 622 milliárd dollárt, 18,7%-kal meghaladva a 2003-as bevételeket. A fenti adatok nem tartalmazzák az országon belüli utazásokat, melyek száma hatszorosa lehet a nemzetközi utazásokénak. Ezeknél a belföldi utazásoknál az átlagos tartózkodási idő legalább 4 nap.

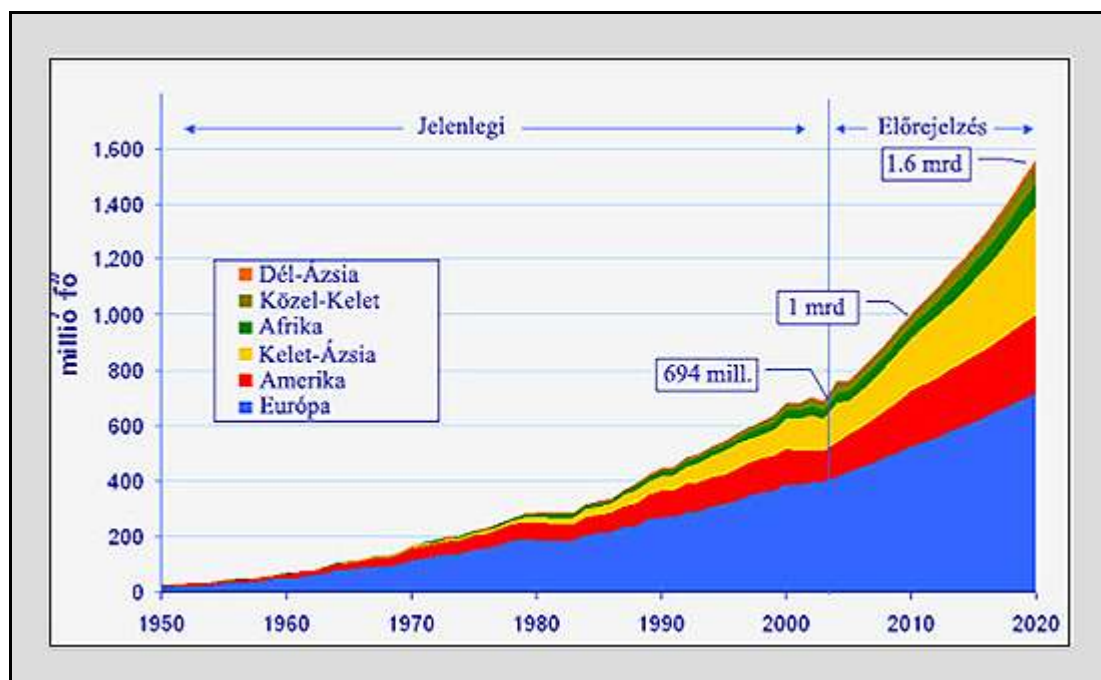
1. táblázat. A nemzetközi turistaérkezések és bevételek alakulása.

(Forrás: A turizmus statisztikai évkönyve (WTO))

Év	Turistaérkezések száma (millió fő)	Bevétel (Mrd. USD)
1950	25,3	2,1
1960	69,3	6,9
1970	165,8	17,9
1980	278,2	106,5
1990	445,8	272,9
1995	544,9	410,8
1996	575,3	446
1997	597,8	451
1998	617,4	448,6
1999	641,1	459,7
2000	685,5	476,4
2001	683,8	464,4
2002	702,8	482,3
2003	693,9	524,2
2004	763	622

Az 1. táblázatból látszik, hogy a fejlődés szinte töretlen annak ellenére, hogy a világ 2001 szeptembere óta kissé óvatosabb lett. A világ turizmusát negatívan befolyásoló tényezők – úgymint terrortámadások, természeti katasztrófák, árfolyam ingadozások, valamint gazdasági és politikai konfliktusok – ellenére 2005-ben a nemzetközi turistaérkezések száma, minden korábban regisztrált értéket meghaladva, elérte a 808 millió főt. Ez a 2004. évinél 45 millióval több turistaérkezést jelent. Bár minden kontinens forgalma pozitív eredményeket mutatott, a növekedés elsősorban Európának (+18 millió turistaérkezés), valamint az Ázsia és Csendes-óceáni térségnek (+11 millió turistaérkezés) köszönhető. Az országok többségében nő az emberek szabadideje, a legtöbb helyen keresik az alkalmat, hogy határaikon túlra utazhassanak. Különösen igaz ez Kínára, ahol rengetegen vannak olyanok, akik még nem utaztak külföldre, de készülnek.

Európa a világ turizmusában továbbra is vezető szerepet tölt be: a kontinens 2005-ben a nemzetközi turistaérkezések 54,6%-át mondhatta magáénak.

2. ábra. Turistaérkezések a világon, előrejelzés 2020-ig.

(Forrás: WTO, www.unwto.org)

Európán belül a legdinamikusabb növekedés Észak-Európát és Dél-Európát, illetve a mediterrán térséget jellemezte. A Magyarországot is magában foglaló Közép-

és Kelet-Európa népszerűsége egyre nő, 2005-ben 92 millió (+3,6%) nemzetközi turistaérkezést regisztráltak, amely 20,8%-os részesedést jelent a kontinens, illetve 11,4%-os részesedést a világ turizmusából.

Magyarország továbbra is a világ legkedveltebb desztinációinak élvonalába tartozik. Hazánk a 11-ik, Lengyelország a 14-ik, Oroszország a 20-ik a világon az országba érkező külföldi turistákat számba vevő lista alapján. Az elmúlt két évben turizmusunk alakulását az ország Európai Unióhoz történő csatlakozása, az euróárfolyam alakulása, a csökkenő repülőjegyárak, valamint a – mind a hagyományos, mind a diszkont légitársaságokat jellemző – kapacitásbővülés pozitívan befolyásolta. 2005-ben Magyarország turizmusa a kontinens átlagához hasonló eredményeket mutatott.

2.2. A turizmus hatásai

A turizmus hatásai rendkívül szerteágazóak lehetnek, de alapvetően gazdasági, társadalmi-kulturális és környezeti (fizikai) hatásokról beszélhetünk (Holloway és Taylor, 2006; Puczkó és Rácz, 2005). E három hatás képezi a fenntartható turizmus fejlesztésének az alapjait, melyet részletesebben a 2.3. fejezetben fejtek ki.

Csakúgy mint más iparágaknál, a turizmus esetében is, a gazdasági hatások ott jelentkeznek elsősorban, ahol a turizmus jelen van, vagyis a fogadó területen, más néven a desztinációban. Ugyanakkor természetesen nemcsak a fogadó országban van gazdasági hatása a turizmusnak, hanem a küldő ország számára is. Ha a turista elviszi a pénzét a küldő országból a fogadó országba, és ott azt elkölte, akkor a fogadó ország számára ez bevételt jelent (gyakorlatilag export), míg a küldő ország számára kiadást (gyakorlatilag importot). A turisták küldő és a fogadó ország közötti áramlásának gazdasági hatása négy különböző tényezőn alapulva mérhető:

- hatások a bevételekre,
- a foglalkoztatottságra,
- a terület fizetési mérlegére,
- és a befektetésekre, fejlesztésekre.

Azok a területek, amelyek természeti értékekben gazdagok (például tenger, tó, vízesés, hegyek, különleges fauna és flóra), megjelenésükben lenyűgözőek, vonzóak azon turisták és betelepülők számára, akik lelki, szellemi kapcsolatot keresnek a természettel. Ez önmagában a környezet számára előnyös is lehet, hiszen azok, akik a természetet értéknek tekintik, általában vigyáznak is rá. A turizmus egy „tisza” iparág. Szállodákból, éttermekből, üzletekből, attrakciókból áll, melyek a gyárakkal ellentétben nem járnak számottevő kifüstöléssel. A turizmus generálta bevételek segítségével felújíthatóvá válhatnak például régi épületek, emlékművek, vagy megőrizhetőek lehetnek természeti értékek. Ugyanakkor a turizmus rombolhatja is a környezetet. A turisták szemetelhetnek, szennyezhetik a környezetet, a vizeket, a levegőt, és komoly zajterhelést is jelenthetnek az adott desztináció számára. Komoly kockázati tényező lehet a környezet kihasználása, és nem megfelelő használata. A turizmus növekedésével a földterület értéke emelkedik, különösen a frekvenciált helyen lévő (vízparti, jó kilátással rendelkező, hegyvidéki) telkeké. Előrelátás és tervszerű fejlesztés nélkül a

természetes táj, az értékek, eltűnhetnek. Ugyanígy az eltűnés veszélye fenyegetheti a helyi faunát és flórát.

Természetesen létezhetnek olyan hatások is, amelyek nem sorolhatóak egyértelműen egyik csoportba sem. A turizmus munkanélküliségre gyakorolt pozitív hatása a meglátogatott területen például társadalmi-gazdasági (szocio-ökonómiai) hatás, tehát egyaránt van gazdasági és társadalmi vonatkozása. A továbbiakban bővebben csak a turizmus társadalmi-kulturális hatásaival foglalkozom.

2.2.1. A turizmus társadalmi-kulturális hatásai

A turizmus társadalmi jelenség, amelyet a benne résztvevő emberek összessége alkot, függetlenül attól, hogy turisták vagy házigazdák, vagy turisztikai alkalmazottak. Évente több százmillió ember kel útra, hogy új ismereteket és tapasztalatokat szerezzen más társadalmakról, akár saját országhatárain belül, akár kívül. A turizmus lényege az emberek közti interakció. Az utazót saját társadalmi normái, hagyományai, kultúrája befolyásolja, és utazása során hatást gyakorol a fogadó terület társadalmának attitűdjeire, értékeire, életmódjára, miközben természetesen maga is megváltozik, hiszen rá is hatást gyakorol az utazás során szerzett tapasztalat. A turizmuson keresztül kerül kapcsolatba a küldő és a fogadó terület társadalma, melynek során ezek hatnak egymásra.

A társadalom az egyéneket egymáshoz fűző kapcsolatrendszer, beleértve a családi kapcsolatokat, a munkamegosztást vagy az osztályok szerinti tagolódást (Puczko és Rátz, 2005). Legtágabb értelemben a kultúra „mindaz, amivel az ember több, mint biológiai lény, [...] minden, ami csak az emberi tevékenység révén létezik” (Földiák, 1994). Az UNESCO definíciója szerint „kultúra mindaz, amit az emberiség a természethez hozzáadott” (1982). Ezt kibontva a kultúra többek között a következő összetevőkből áll: értékrendszerek, egyéni viselkedési jellemzők, családi kapcsolatok, biztonság, erkölcsi normák, kreativitás kifejeződése, művészetek, kézművesség, hagyományok, közösségi életstílus.

2.2.1.1. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak fogalma

Bármifajta fejlődés társadalmi hatását úgy lehet meghatározni, mint „az érintettek (helyi lakosok, szervezetek, vállalkozások) életminőségében bekövetkező változást” (Boothroyd, 1978). A turizmus fejlődése változást okoz a fogadó területen

élők életminőségében, másrészt változást okoz a turisták életminőségében is. Ez a változás a turisták esetében más természetű és nehezebben megfogható, mint a fogadó területek lakossága esetében. A turizmus társadalmi hatásait tehát úgy definiálhatjuk, mint azokat a változásokat, amelyek a turisztikai desztinációk lakosságának életminőségében következnek be a turisztikai szektor fejlődése és a turisták jelenléte következtében (Puczko és Rátz, 2005).

A kultúra legtagabb meghatározását alapul véve, a turizmus társadalmi-kulturális hatásai azt fejezik ki, milyen módon járul hozzá a turizmus az élet minőségében, a munkamegosztásban, az értékrendszerekben, az egyéni viselkedésben, a családi kapcsolatokban, a közösség szerveződésében, a közösségi életstílusban, a biztonságban, az erkölcsi elvekben, a kreativitás kifejeződésében és a hagyományos szertartásokban végbement változásokhoz, – milyen módon befolyásolja tehát a turizmus a fogadó lakosság életének mindazon területeit, amelyek az adott desztináció sajátos kultúrájának összetevőit alkotják.

A turizmus társadalmi hatásai szocio-ökonómiai (társadalmi-gazdasági) és szocio-kulturális (társadalmi-kulturális) hatásokra bonthatók. Az első csoportba tartoznak mindazon változások, amelyek gazdasági hatásokon keresztül befolyásolják az érintett közösség életminőségét, társadalmi jellemzőit (pl. infláció, munkahelyteremtés társadalmi hatása). A második csoportba pedig azok, amelyek a közösség tágabb értelemben vett kulturális jellemzőire gyakorolnak hatást (pl. nyelvhasználat, kreativitás kifejeződése).

- **Népességre gyakorolt hatások**
 - népességszám változása
 - időszakos foglalkoztatottak ki- vagy beáramlása
 - szezonális (szabadidős) lakosok jelenléte
 - egyének és családok áttelepülése
 - kor, nem, faj, etnikum szerinti megoszlás megváltozása
 - népesség urbanizációja
- **Munkaerőpiac átalakulása**
 - új munkahelyek létrejötte
 - szezonális munkahelyek számának növekedése
 - gazdasági ágak diverzifikációja
 - fokozott gazdasági egyenlőtlenségek
 - változások a kisebbségi csoportok munkalehetőségében
 - foglalkozási lehetőségek megváltozása
- **Közösségek jellemzőinek, szerkezetének átalakulása**
 - új társadalmi osztályok megjelenése
 - a közösség gazdasági orientációjának változása
 - szezonális (szabadidős) lakosok jelenléte
 - konfliktus a kívülről érkezetekkel
 - politikai, társadalmi, vallási, erkölcsi értékrendszerek átalakulása
 - vallási különbségek kialakulása a közösségben
 - változás a közösség infrastruktúrájában
 - földtulajdonhoz jutás és földtulajdon fölötti rendelkezés
- **Hatások egyéni és családi szinten**
 - napi életviteli és mozgási szokások felborulása
 - családszerkezet megváltozása
 - társadalmi hálózatok felbomlása
 - közegészséggel és közbiztonsággal kapcsolatos vélemények
 - változás a szabadidő-eltöltés lehetőségeiben
 - fogyasztási szokások átalakulása
- **Hatások a természeti, kulturális erőforrásokra**
 - erőforrások fokozott védelme
 - erőforrások tönkretétele, megkárosítása
 - zsúfoltság, túlterheltség, szennyezés
 - kommercializálódás
 - hagyományok, szokások átalakulása

3. ábra. Társadalmi hatások csoportosítása. (Forrás: Figuerola, 1976; idézi Pirillis, 1991; Milman és Pizam, 1984; Burdge, 1994; Puczko és Rätz, 2005)

2.2.1.2. A turizmus társadalmi-kulturális hatásait befolyásoló tényezők

A turizmus fejlődésének eredményeként, a fogadó közösség életminőségében bekövetkező változásokat alapvetően az alábbi négy tényezőcsoport határozza meg (Puczko és Rácz, 2005):

- a desztinációba látogató turisták jellemzői
- a fogadó lakosság jellemzői
- a turisták és helyiek (házigazdák) közötti kapcsolat
- a turizmus szektor fejlődésének, fejlettségének jellemzői

A turisták és a helyi lakosság kapcsolatában kialakuló interakciók, illetve a két fél közötti kulturális és gazdasági távolság szintén befolyásolják a bekövetkező változásokat.

2.2.1.2.1. A turisták jellemzői

A turisták jellemzői közé tartoznak a következők:

- létszám
- típus
- költés
- átlagos tartózkodási idő
- motiváció
- viselkedésük
- szocio-ökonómiai jellemzőik (pl. életkor, nem, családi állapot, foglalkozás, iskolai végzettség, átlagos jövedelmük, stb.)

A turisták létszámának nem kizárólag abszolút számként van meghatározó szerepe a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak kialakulásában, hanem relatív értelemben, a helyi lakosok számához viszonyítva is (Rácz, 1999; Puczko és Rácz, 2005). Minél nagyobb az egy lakosra jutó turisták száma, annál nagyobb mértékűek a helyi lakosságra gyakorolt hatások. Nem mindegy ugyanis, hogy 100 turista egy 200 fős kis faluban van jelen, vagy egy 200.000 lakosú nagyvárosban. Míg a nagyvárosban 100 turista szinte fel sem tűnik, beleolvad a tömegbe, addig a 200 fős faluban feltűnést keltenek, elkülönülnek a helyi közösség tagjaitól. A különböző típusú turisták eltérő módon képesek alkalmazkodni a fogadó közösség életkörülményeihez, szokásaihoz, hagyományaihoz, és ezáltal változásokat eredményeznek az adott desztináció lakosságának kultúrájában, életmódjában. A kis létszámban érkező vándorok (Cohen, 1972) vagy felfedezők (Smith, 1989), akik készek a helyi szokásokat megismerni és

megérteni általában kisebb hatást gyakorolnak a helyi társadalomra, mint azok a nagy számban érkező tömegturisták (Cohen, 1972; Smith, 1989), akik az otthonihoz hasonló minőségű szolgáltatásokat igényelnek és elvárják a helyiektől, hogy minden szempontból hozzájuk alkalmazkodjanak. A turisták tartózkodási ideje jelentős abból a szempontból, hogy milyen kapcsolatot képesek kialakítani a helyi lakossággal. A rövid tartózkodási idő csak felületes, míg a hosszabb, mélyebb kapcsolatok kialakulását valószínűsíti. A rövid tartózkodási idő miatt az egy turistára eső költség is általában alacsonyabb, így a bekövetkező szocio-ökonómiai hatások kedvezőtlenebbek. A turisták motivációi - kölcsönhatásban szocio-ökonómiai jellemzőikkel - befolyásolják azt, hogy milyen jellegű turisztikai tevékenység iránt jelentkezik kereslet az adott desztinációban. A turisták viselkedése abban az esetben is hatást gyakorol a helyi lakosok turistákkal szembeni attitűdjeire, ha közvetlen kapcsolat közöttük nem alakul ki, hanem csak látják egymást.

2.2.1.2.2. A fogadó lakosság jellemzői

A fogadó lakosság jellemzői a következők:

- létszám
- demográfiai és szocio-ökonómiai jellemzők
- életmód, értékrendszer, hagyományok
- helyi kultúra ereje
- turizmustól való függés
- helyi közösségek szerkezete (civil szervezetek, érdekcsoportok)

Tekintettel arra, hogy a turizmus társadalmi-kulturális hatása a fogadó területen élők életminőségében bekövetkező változásként van értelmezve, egyértelmű, hogy a fogadó lakosság jellemzői meghatározóak a hatások szempontjából. A turisták létszámánál már megfogalmazásra került, hogy a turista-házigazda aránynak van nagyobb szerepe a hatások szempontjából. Ez azt jelenti tehát, hogy a lakosság létszáma is meghatározó a hatások érvényesülése szempontjából. A demográfiai és szocio-ökonómiai jellemzők (életkor, nem, családi állapot, iskolai végzettség, foglalkozás, átlagkereset, stb.) meghatározzák, hogy a lakosság mennyire képes a turizmus fejlesztésébe bekapcsolódni, másrészt meghatározzák, hogy mekkora a különbség gazdasági és kulturális téren a turisták és a helyiek között. A helyiek életmódja, értékrendszere, hagyományai akár turista-atrakciók is lehetnek az adott desztinációban. A turizmus fejlődése jelentősen megváltoztathatja az addigi megszokott életstílust,

társadalmi szokásokat, különösen a fiatalok esetében a viselkedési normákat. Ez pedig az adott közösségen belül konfliktusok forrása lehet. A helyi kultúra ereje abból a szempontból fontos, hogy mennyire képes ellenállni a külső hatásokkal szemben. Gyökerezik-e annyira mélyen, hogy a növekvő külső hatások ne tudják elpusztítani. A kulturális változásoknak két formája létezik (Teo, 1994): előfordulhat kulturális asszimiláció, ami a kultúra jellemzőinek átalakulását, kicserélődését jelenti, de előfordulhat, hogy a helyiek a turistaszezon idejére átveszik a turisták szokásait, előtte és utána azonban visszatérnek az eredeti életmódjukhoz. A turizmustól való függés több szerző (pl. Pizam, 1978; Garland, 1984; Milman és Pizam, 1988; Snaith és Haley, 1994, 1999) szerint is jelentősen befolyásolja a helyiek percepcióit a turizmus hatásaival kapcsolatban. Sokkal pozitívabb a turizmushoz való hozzáállása azoknak a megkérdezetteknek, akik gazdaságilag is függenek a turizmustól, mint azoknak, akik nem függenek (Lankford, 1994; Lankford és Howard, 1994; Ryan és Montgomery, 1994).

A helyi közösségek szerkezetében nagy jelentőséggel bírnak a civil szervezetek, melyek képesek lehetnek az adott desztináció természeti, kulturális értékeinek megőrzését jelentősen előmozdítani. Tevékenységükkel megakadályozhatják a negatív hatások kialakulását.

2.2.1.2.3. A turisták és a helyiek (házigazdák) közötti kapcsolat

A turisták és a helyi lakosok közötti kapcsolat három alapvető formát ölthet (de Kadt, 1979):

- a turista üzleti kapcsolatba kerül a házigazdával, valamilyen terméket vagy szolgáltatást vásárol tőle
- a turista és a házigazda ugyanazon a helyen tartózkodik, látják egymás viselkedését, de közvetlen kapcsolatba nem kerülnek
- személyes kapcsolat alakul ki közöttük, amelynek során gondolatokat cserélnek

A hatások megjelenéséhez az is elegendő, hogy a turisták és házigazdák csak látják egymás viselkedését, nincs feltétlenül szükség személyes, gondolatcserén alapuló interakcióra. Ugyanakkor Fredline (2001) arra az érdekes megállapításra jutott, hogy a helyiek közül azok vélekednek legpozitívabban a turizmusról, akiknek környezetében erőteljes a turisták jelenléte, és akik szoros kapcsolatban állnak a turistákkal. A szoros kapcsolat kialakulása, a társadalmi kapcsolatok intenzitása egyébiránt hatással van a vendégek megelégedettségére is.

Nevezetesen, minél intenzívebb a társadalmi kapcsolat a turisták és a helyiek között, annál nagyobb lesz a vendégek elégedettsége az ott-tartózkodásuk idején (Pizam, 2000). A tömegturizmusban létrejövő turista-házigazda kapcsolat alapvetően négy fő jellemzővel írható le (UNESCO, 1976):

- átmeneti (a turista általában csak rövid ideig tartózkodik az adott területen);
- időben, térben korlátozott (a rövid idő alatt nincs idő hosszas nézelődésre, eszmecserére, továbbá a turisták nem nagyon merészkednek a turisták által nem látogatott területekre);
- spontaneitás hiánya (a hagyományosan vendégszereteten alapuló kapcsolat kommercializálódik);
- egyenlőtlen és kiegyensúlyozatlan (mind gazdasági, mind kulturális, mind társadalmi téren. Pl. a turista szabadidejét tölti a desztinációban, a házigazda dolgozik, lehetnek továbbá jövedelmi különbségek is).

2.2.1.2.4. A turizmus fejlődésének jellemzői

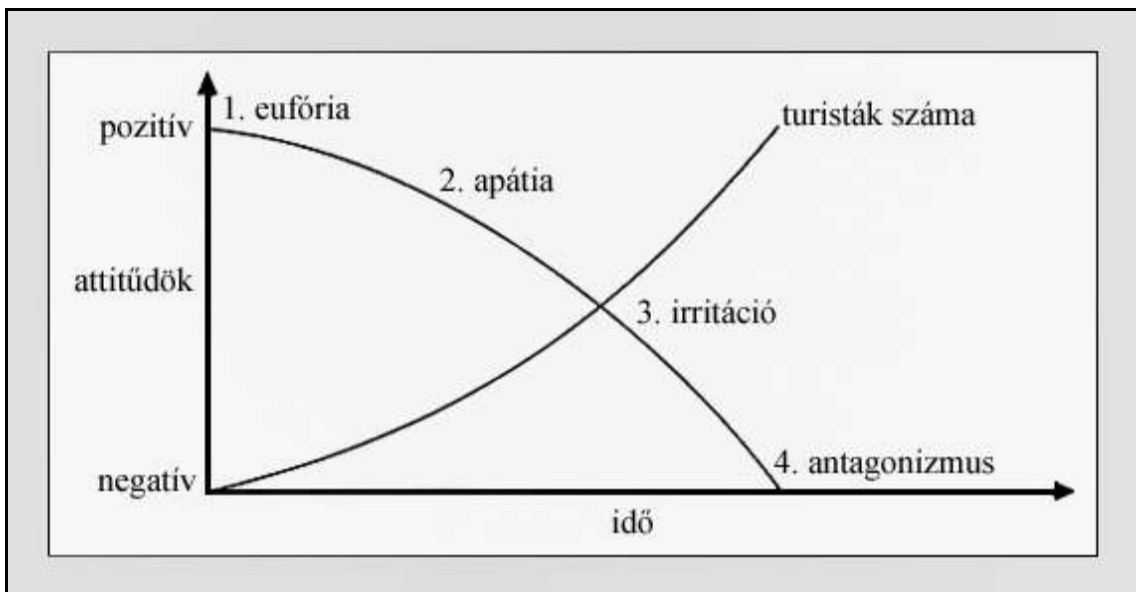
A turizmus fejlődésének típusa alapvetően meghatározza, hogy milyen társadalmi-kulturális hatások érvényesülnek az adott desztinációban. Meghatározó a desztináció jellege, és a turizmus alapjául szolgáló attrakciók milyensége. A különböző adottságok befolyásolják a kialakuló turizmus típusát és a fejlődés jellemzőit is. A turisztikai attrakciók közül elsősorban a napfényes, meleg éghajlatú vízpartok, a megfelelő hóviszonyokkal rendelkező hegyvidékek, a nagyvárosok, és a mesterségesen létrehozott tematikus parkok esetében jellemző a tömegturizmus megjelenése. A társadalmi-kulturális hatások vonatkozásában jelentős szerepe van annak, hogy a turizmus mennyire meghatározó iparág az adott területen. Amennyiben domináns szerepe van az adott terület gazdaságában, a pozitív gazdasági hatások általában elvonják a figyelmet a társadalmi-kulturális hatásokról. Az érvényesülő negatív társadalmi hatások felismerésére emiatt túl későn kerülhet sor.

2.2.2. Modellek és elméletek

A turizmus helyi lakosságra gyakorolt hatásainak vizsgálata során több modell és elmélet született. Ezek közül a két legismertebb Doxey (1975) „Irridex” modellje, és Butler (1980) desztináció életciklusmodellje.

2.2.2.1. Doxey „Irridex” modellje

Doxey (1975) felállított egy jól használható modellt a helyi közösség turistákkal szembeni viselkedésének vizsgálatára. Az „Irridex” (mely az „irritation index” szavakból származik) a helyieknek a turisták jelenlétéből fakadó irritációjának növekedését reprezentálja a turisták számának növekedésével. Doxey (1975) a társadalmi hatásokat okozó elsődleges tényezőkként említi a turisták pusztta jelenlétét, a különbséget a turisták és helyiek között, valamint az erőforrások idegen kézben összpontosulását.

4. ábra. Doxey „Irridex” modellje. (Forrás: Doxey, 1975; Puczkó és Rátz, 2005)

Ez a modell egy jól használható leegyszerűsítése a turisták és a helyiek között lévő bonyolult kapcsolatrendszernek és viselkedésformáknak. A helyi közösség toleranciája, alkalmazkodóképessége, viselkedése, közösségenként változó, melyben több tényezőnek is fontos szerepe van. Ilyen tényező például a turisták száma és típusa, a tartózkodási idő, a kulturális távolság a vendégek és helyiek között (Doxey, 1975). A modell szerint a turizmus fejlődésének kezdeti szakaszában a helyieket eufória jellemzi, örülnek a beruházásoknak és az új munkalehetőségeknek. A turisták viszonylag

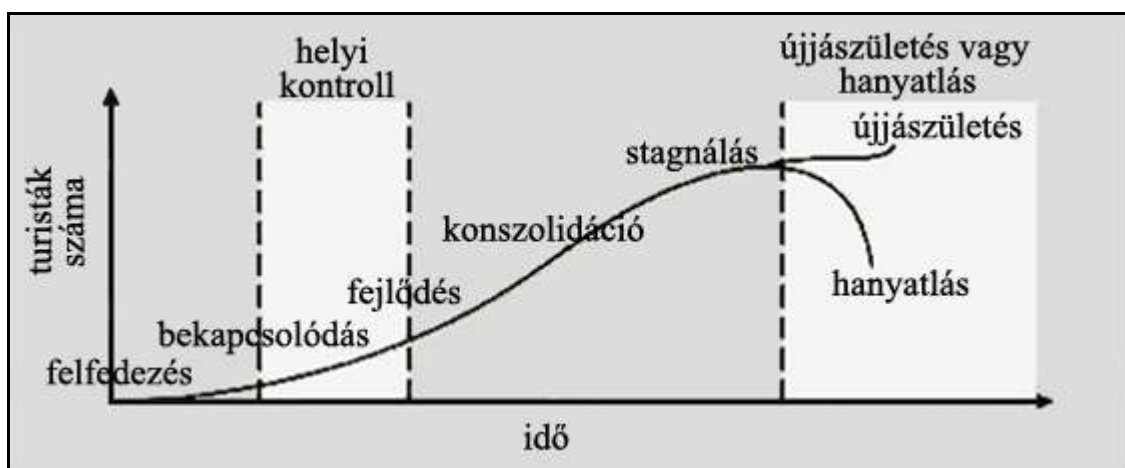
alacsony száma és típusa (többnyire „felfedező”), továbbá a helyi normák elfogadása miatt a turistákat szívesen látják és „barátként” aposztrofálják. Ahogy a helyiek hozzászoknak a turizmusból származó haszonhoz, miközben a fejlődésből fakadóan a problémák nőnek a kapcsolat a turisták és helyiek között egyre inkább hivatalossá válik (apátia). A további fejlődés hatására a helyieket egyre inkább irritálja a turisták jelenléte, ahogyan érzéklik a társadalmi-kulturális hatását a turizmusnak (irritáció). A végső szakaszban (antagonizmus) a helyiek antagonisztikusan fogadják az odaözönlő turistákat, akik a helyiektől azt várják, hogy kiszolgálják igényeiket. Ebben a szakaszban a helyiek minden társadalmi és környezeti probléma gyökereként a turizmust jelölik meg.

2.2.2.2. Butler desztinációs életciklusmodellje

Butler (1980) azt feltételezte, hogy az idő előrehaladtával és a turisták számának változásával, a turizmus szakaszokon megy keresztül, melyek sorrendben a felfedezés, bekapcsolódás, fejlődés, konszolidáció, stagnálás, majd az újjászületés vagy a hanyatlás következik. Ez az életciklusmodell a marketingből ismert termékéletciklus-modell turizmusra átültetett változata (Puczko és Rátz, 2005). Butler (1980) elmélete szerint a turisztikai célterületek hasonló fejlődési utat járnak be, de ennek időtartama és mértéke között jelentős eltérések lehetnek a különböző desztinációk között.

A felfedezés szakaszában viszonylag kisszámú főleg „felfedező” típusú turista érkezik a területre. A második szakaszban a turisták számának növekedése, és az ezzel együtt megjelenő igények, maguk után vonják a helyiek bekapcsolódását a turizmusba. A harmadik szakaszban tovább nő a turisták száma, és változik a típusa is, hiszen egyre szélesebb körből vonz már látogatókat a gyorsan fejlődő desztináció. Jellemző erre a szakaszra, hogy általában itt kezd el kicsúszni a helyiek kezéből a kontroll. A konszolidáció szakaszában csökkenni kezd a látogatók számának növekedése, de ekkorra már kialakulhat egy függőségi viszony a turizmustól. A stagnálás szakaszában érkezik a legtöbb turista. Ennek megfelelően a helyi erőforrások a végletekig (vagy még azon túl is) ki vannak használva, komoly társadalmi-kulturális és környezeti problémák alakulhatnak ki. Ebben a szakaszban szervezett tömezturisták érkeznek. A külföldi desztinációk közül a stagnálás állapotában van pl. a spanyolországi Costa Brava (Puczko és Rátz, 2005). A desztináció további sorsa egyrészt nagymértékben függ attól, hogy a fejlődés során a negatív hatásokat milyen mértékben sikerült kiküszöbölni, másrészt, hogy van-e elég rendelkezésre álló anyagi forrás a további fejlesztésekhez. Az

utolsó szakasz a hanyatlásé vagy az újjászületésé. A hanyatlás oka, hogy a desztináció elveszíti versenyképességét. Kevesebb turista érkezik, ennek megfelelően csökken a szolgáltatások mennyisége és minősége. Ezáltal még kevesebb turista érkezik és a desztináció egy lefelé tartó spirálba kerül, melynek vége a turisztikai desztináció „halála”. Ha időben sikerül a meglévő vonzerőket továbbfejleszteni, korszerűsíteni, akkor a desztináció újjászületési pályájára állhat. Ehhez korábban kihasználatlan természeti vonzerő bevonására, vagy valamilyen mesterségesen létrehozott vonzerő megalkotására van szükség. Számos nemzetközi példa mellett ide sorolhatjuk a Hajdúszoboszlón 2002-ben átadott mediterrán hangulatú Aquaparkot.

5. ábra. A turisztikai desztináció életciklusgörbéje. (Forrás: Butler, 1980; idézi Puczkó és Rátz, 2005; Ramchander, 2004)

2.3. A fenntartható turizmus fogalma és fejlesztése

A turizmus jelentős gazdasági hasznot eredményez, ugyanakkor gyors fejlődésével környezeti és társadalmi-kulturális hátrányokat, károkat is okoz (ENSZ, 2002). Mindezeket Hawkins 1982-ben találóan és tömören így fogalmazta meg: A turizmus egy olyan aranytojást tojó tyúk, amely nemcsak aranytojást tojik, de mellette a fészkébe is piszkít.

Annak ellenére, hogy a turizmus által gerjesztett problémák már az 1960-as években jelentkeztek, legalább húsz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a problémákról, a negatív környezeti és társadalmi-kulturális hatásokról beszélni kezdjenek. A WTO és az ENSZ 1982-ben közös nyilatkozatot adott ki, melyben a turizmus ésszerű, a környezetet megóvó fejlesztésére hívták fel a figyelmet. Jost Krippendorf a „Die Landschaftsfresser” című könyvében (1975) különbséget tesz a kemény és a lágy turizmus között. Felfogása szerint a kemény turizmust a szükségletek kielégítése, míg a lágy turizmust a még tönkre nem tett környezet megóvása, az erőforrások hatékony használata és a helyi lakosság érdekeinek figyelembevétele jellemzi. A fenntartható turizmus (sustainable tourism) koncepciója először az ő, "The Holiday Makers" című művében (Krippendorf, 1987) fogalmazódott meg - (melyet német nyelven már korábban, 1984-ben kiadtak) -, de valójában a Brundtland-jelentést (World Commission on Environment and Development, 1987) követően figyelhető csak meg a fejlődés és a turizmus kölcsönhatásának mélyebb vizsgálata a turisztikai szakirodalomban. 1983-ban az ENSZ egy bizottság felállítását kezdeményezte, melynek feladata az volt, hogy mélységeiben vizsgálja meg bolygónk lakosságának tükrében a rendelkezésre álló erőforrásokat, és tegyen ajánlásokat a hosszú távú fejlesztések megvalósíthatóságára. A Gro Harlem Brundtland elnök asszony által vezetett ún. Brundtland Bizottság „Our Common Future”, vagyis „Közös jövőnk” című jelentése szerint a fenntartható fejlődés „olyan fejlődés, amely képes kielégíteni a jelen szükségleteit anélkül, hogy kockáztatná a jövő generációk képességét saját szükségleteik kielégítésére” (World Commission on Environment and Development, 1987). A Brundtland jelentés azt vizionálta, hogy a gazdasági fejlesztések nem történhetnek pusztán a gazdasági érdekek mentén, azoknak méltányolniuk kell az egyének és a közösségek, illetve a jelen és a jövő generáció érdekeit is. (Brundtland, 1987; Harris et al., 2002; Keyser, 2002). A jelentés hatására néhány évvel később,- 1992-ben - az ENSZ nagyszabású nemzetközi konferenciát hívott össze Rio de Janeiroba, „Conference on the Environment and Development” (Környezet és fejlesztés) címmel. Annak ellenére, hogy a turizmus nem volt néven

nevezve sem a Brundtland-jelentésben, sem a riói konferencián, a fenntartható fejlesztés szükségessége minden iparágra, így a turizmusra is kivetült. A WTTC (World Travel and Tourism Council) Agenda 21 című kiadványában pedig már világosan kirajzolódnak a fenntartható turizmusfejlődés alapelvei, és az ezzel kapcsolatos feladatok (WTTC, WTO & Earth Council, 1995). Ezeknek a meghatározásoknak az alapján a fenntartható turizmusfejlődés hosszú távon tiszteletben tartja a jelenlegi gazdasági, társadalmi-kulturális és környezeti erőforrásokat, emlékezetes élményeket nyújt a látogatóknak és javítja a helyi lakosság életkörülményeit. A 21. század kezdetére a fenntartható turizmusfejlesztés koncepciója ismertté vált a turizmus iparának résztvevői – köztük az utazóközönség - számára is. Az ENSZ 2002-t az ökoturizmus évének nyilvánította világszerte. A fenntartható fejlesztés nemzetközi csúcstalálkozóját is ebben az évben tartották Johannesburgban. A konferencián hangsúlyozták a fenntartható turizmusfejlesztés szükségességét.

A fenntartható turizmus a környezetre feltételezetten szinte kizárólag negatív hatást gyakoroló tömegturizmus ellentétéként és a vele szembeni optimális alternatívaként jelenik meg általában. Ez az értelmezés talán a legrégebbi, a tömegturizmus és a fenntartható turizmus eszerint szemben áll, mint a jó és a rossz (Clarke, 1997). Nem egységes a szakirodalom az új irányzat elnevezésében (a „fenntartható turizmus”, „zöld turizmus”, „alternatív turizmus”, „ökoturizmus”, „szelíd turizmus”, „felelős(ség tudatos) turizmus (responsible tourism)” stb. kifejezéseket hol felcserélhetően, hol pedig különböző turizmus-fajták megnevezésére használják), és nincsen konszenzus a definíciók mögötti tartalomban sem.

Az elmúlt évtizedben többen többféleképpen próbálták meg definiálni a fenntartható turizmust. Ezek többsége megegyezik abban, hogy a turizmus felelős az adott desztinációban lévő gazdasági, környezeti, és társadalmi-kulturális egyensúlyért.

A leglényegesebb koncepcióbeli különbség abban a kérdésben jelenik meg, hogy amikor fenntartható turizmusról beszélünk, alapvetően mit akarunk fenntartani: a turizmus szektort egy adott területen (településen, régióban, országban) vagy a helyi (regionális, országos) gazdaságot, környezetet, közösséget, életmódot? A turisztikai szakemberek között erről a problémáról folytatott párbeszéd (illetve bizonyos esetekben vita), nem igazán vezetett még eredményre (Puczko et al., 1997).

Puczko et al. (1997) kutatása szerint további hiányossága a jelenlegi szakirodalomnak, hogy a publikációk jelentős része fenntarthatóság alatt a turizmus negatív következményeinek elkerülését érti, és nem fordít figyelmet a pozitív hatások

elemzésére, illetve arra, hogy ezek a hatások milyen módon erősíthetők fel. (Ezt a tendenciát mutatja az, hogy a turizmus fenntarthatóságával kapcsolatos leggyakrabban alkalmazott mutató a teherbíró-képesség (carrying capacity), ami a visszafordíthatatlan, károsodást még nem okozó maximális turistaszám egy adott területen, tehát alapvetően a negatív következmények elkerülésére koncentráló mutató.) Külön-külön természetesen számos publikáció született a turizmus pozitív (általában gazdasági) és negatív (általában környezeti, ritkábban társadalmi-kulturális) hatásainak elemzésére, de a fenntarthatóság vizsgálatához szükséges szintézis hiányzik.

1997-ben Puczko, Rázt és Lengyel a fentebb már említett kutatásában magyar és nemzetközi szakértők bevonásával próbálta meghatározni a fenntartható turizmust, és annak indikátorait. Eredményként kapták, hogy a külföldi és magyar szakértők majdnem egyformán vélekedtek a fenntartható turizmus definíciójáról. A válaszadók lényegében három csoportra oszthatók.

Az első csoportba azok tartoznak, akik szerint a fenntarthatóság fogalmát kielégítően meghatározta a Brundtland Bizottság jelentése.

A második megközelítés szerint a fenntarthatóság gazdasági aspektusai jelentősebbek, mint az egyéb aspektusok, kiemelt hangsúlyt tehát a fenntartható turizmusfejlődésben a helyi lakosság számára keletkező gazdasági hasznoknak (foglalkoztatás, jövedelem) és a látogatók elégedettségének kell kapniuk.

A harmadik csoportba tartozó válaszadók az eddigiektől teljesen eltérő módon, kételkedéssel közelítik meg a fenntartható turizmus fogalmát, nem feltétlenül hisznek annak megvalósíthatóságában, és életképességében. Kiemelik azonban, hogy a fenntartható turizmusfejlődés mindenképpen többet kell, hogy jelentsen, mint alacsony látogatószámokat vagy ökoturizmust, és hangsúlyozzák, hogy a tömegturizmus egyes formái is lehetnek fenntarthatóak.

A magyar válaszadók kiemelték a fenntartható turizmusfejlődés szerepét abban, hogy a fogadóterületek lakossága ismerje fel saját érdekeit, és ne kényszerből őrizze csak meg lakóhelyének természeti és kulturális értékeit. A turizmusban alapvető szerepet játszik a helyi, turistákat fogadó közösség. Különösen igaz ez, a fenntartható turizmus fejlesztésére. A turizmus társadalmi-kulturális hatásait a helyi lakosságra figyelembe kell venni, mert a fogadó lakosság egyetértése nélkül a turizmus fenntartható módon nem fejleszhető. A turizmus valódi és észlelt hatásai befolyásolják a helyi lakosság attitűdjét, és ez hatást gyakorol a fenntarthatóságra. A helyi közösség turizmussal szembeni attitűdjének és a turista-házigazda kölcsönhatásnak az ismerete

elengedhetetlen a fenntartható turizmusfejlesztéshez (Zhang et al., 2006). Fontos továbbá, hogy fenntartható fejlesztés csak úgy valósítható meg, ha az valamilyen haszonnal jár a helyi lakosságra nézve (ez lehet társadalmi és/vagy kulturális haszon és környezeti haszon, és lehet természetesen, de nem szükségszerűen gazdasági haszon is) (Leah és Sofield, 2001; Allen et al., 1988). Ez önmagában azonban még nem elegendő, a szakirodalom növekvő része szerint az, hogy a helyiek mennyire tudják fenntartható módon élvezni a turizmus hasznait, további két tényezőtől függ. Egyrészt a helyiek részvételétől és kontrolljától a turizmussal kapcsolatos kérdésekben (Gunn, 1988; Murphy, 1985; Simmons, 1994), másrészt az odalátogató turisták számától és típusától (Archer és Cooper, 1994; Brissoulis et al., 1992; Nyaupane és Thapa, 2004).

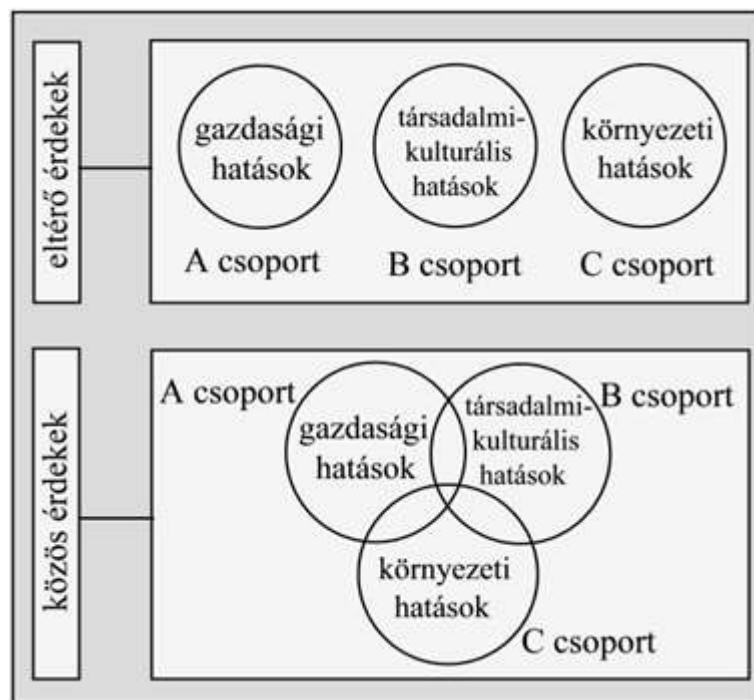
A WTO 2004-ben koncepcionális definíciót adott a fenntartható turizmus fejlesztésére, melynek három alapeleme a következő:

1, A környezeti erőforrások optimális használata kulcsfontosságú összetevő kell, hogy legyen a turizmus fejlesztésében, támogatni kell a fontos ökológiai folyamatokat, és segíteni kell a természeti örökség és biodiverzitás megőrzését.

2, Tiszteletben kell tartani a helyi lakosság társadalmi-kulturális hitelességét, meg kell őrizni az épített, és kulturális örökségeket és a hagyományos értékeket, továbbá hozzá kell járulni egymás kultúrájának a megértéséhez és elfogadásához.

3, Gondoskodni kell az életképes, hosszú távon működni képes gazdaságról, a társadalmi-gazdasági előnyökről minden résztvevő számára egyformán, stabil munka- és jövedelemszerzési lehetőségeket teremtve, hozzájárulva ezzel a szegénység csökkentéséhez, továbbá társadalmi szolgáltatásokról a helyi lakosság számára.

A turizmus fenntartható fejlesztését megnehezíti, ha a helyi közösségen belül a különböző csoportoknak eltérőek az érdekeik. Ha az egyik csoport csak a turizmus gazdasági hatásaiban érdekelt (pl. vendéglátó vállalkozók, vagy alkalmazottak), a másik csak a társadalmi-kulturális hatásokban (pl. olyanok, akiket zavar a turisták viselkedése), a harmadik csak a környezeti hatásokban (pl. természetjárók), akkor a turizmus fenntartható fejlesztéséhez szükséges konszenzus megtalálása nehéz. Abban az esetben, ha ezek az érdekek átfedésben vannak, tehát vannak közös érdekek is, akkor nagyobb a valószínűsége annak, hogy sikerül közös álláspontot kialakítani (Kreag, 2001). Ld. 6. ábra.

6. ábra. Érdekek, és a turizmus hatásai. (Forrás: Kreag, 2001)

A turizmusnak a konszenzuson alapuló, fenntartható módon történő fejlesztése elengedhetetlen a társadalmi-gazdasági pozitívumok maximalizálásához és a negatív környezeti hatások minimalizálásához. A fenntartható turizmus,- mint cél – elérése egy folyamat, amely a turizmus hatásainak állandó megfigyelését teszi szükségessé, megjelölve az esetlegesen szükséges megelőző vagy korrekciós intézkedéseket (WTO, 2004). Azoknak az országoknak és régióknak, ahol a turizmus a fő hajtóereje a gazdaságnak, szembe kell nézniük a környezeti, társadalmi-kulturális problémákkal, amelyek a turizmus fenntartható fejlődését akadályozzák (ENSZ, 2002). Lényegében ugyanezt fogalmazta meg Edward Inskeep (2000),- a WTO szakértője – „A fenntartható turizmus fejlesztése” című könyvében. Kiemeli azt is, hogy nem elég a negatív hatások detektálása, hanem lépéseket kell tenni ezek csökkentésére. A negatív társadalmi-kulturális hatások csökkentésének módszere lehet például (Inskeep, 2000):

- a helyi művészeti és kézműves tevékenység hitelességének megőrzése;
- a turisztikai attrakciók és létesítmények használatának biztosítása a helyiek számára;
- az attrakciók túlszűfoltóságának megakadályozása;
- a helyiek turisztikai nevelése;
- a turisták tájékoztatása a helyi szokásokról;
- az üzérkedés, a bűnözés, a prostitúció kordában tartása.

Összegzésképpen elmondható, hogy a fenntartható turizmus fejlesztése elképzelhetetlen a turizmusnak a helyi lakosságra gyakorolt társadalmi-kulturális, gazdasági, és környezeti hatásainak ismerete nélkül. Ez indokolja azt, hogy szükség van napjainkban is a turizmus hatásainak minél szélesebb körű vizsgálatára.

2.4. Nemzetközi kutatások

A külföldi szakirodalom bő terjedelemben tárgyalja a turizmus hatásait, mert annak mindenképpen vannak hasznos és káros hatásai (Haley et al., 2005). A különböző kulturális háttérrel rendelkező nagyszámú turista esetén elkerülhetetlen, hogy ne legyenek hatással az őket fogadó közösségre, társadalomra. Természetesen fordítva is igaz, a turistákra is hatással lesznek a helyiek. A turizmus a fejlődés egy lehetséges eszköze (Gee et al., 1989), melynek minden gazdasági haszna objektíven mérhető, és ez a további fejlődés fenntartását szolgálja (Cohen, 1972), ugyanakkor a társadalmi hatások szubjektívek és nehezebben érzékelhetők. A turizmus helyi lakosságra gyakorolt hatásainak és a turizmus következményeinek ismerete fontos tényező, melyet figyelembe kell venni a későbbi fejlesztések tervezésekor. Függetlenül attól, hogy a turizmust hogyan fejlesztik egy adott területen, a helyi lakosság mindenképpen fontos szerepet játszik, hiszen a fogadó lakosság befolyásolni képes az adott területen a turizmus sikerét, vagy éppen sikertelenségét (Haley et al., 2005).

A turizmus társadalmi-kulturális hatásait vizsgáló kutatások alapvetően a következő három témakör egyikével, vagy közülük többel foglalkoznak (Affeld, 1975):

- A turista – a turisták és a potenciális turisták motivációi, attitűdjei, elvárásai, kereslete, utazási döntései.
- A házigazda – a turisztikai célterület (desztináció) lakossága, a turizmusban dolgozók, a fogadó terület turisztikai szervezetei.
- A turista-házigazda kapcsolat – a kapcsolat jellemzői, típusai, következményei.

A fentiek közül a turista elsősorban marketingkutatások tárgya, a turizmus hatásainak vizsgálata főleg a helyi lakosság és a vendég-házigazda kapcsolat megismerésével foglalkozik.

A turizmus hatásait korábban már alaposan tanulmányozták, különösen a környezeti és gazdasági vonatkozásait. Újabban a figyelem a turizmus társadalmi hatásainak vizsgálata felé fordult, és sürgetőleg vetődik fel a kutatás szükségessége ezen a területen (Deery et al., 2005). A turizmus társadalmi-kulturális hatásai jelentik azt az

utat, amelyen keresztül a turizmus képes megváltoztatni értékrendeket, viselkedési normákat, családi kapcsolatokat, közösségi életstílust, biztonságérzet szintjeit, erkölcsöt, kreatív kifejezőkészséget, hagyományokat és közösségi szerveződések (Mathieson és Wall, 1982). A turizmus fogadó lakosságra gyakorolt társadalmi-kulturális hatásainak kutatásaival kapcsolatban Brunt és Courtney (1999) adott kiváló összegzést, melyben rávilágítottak a társadalmi hatások részletesebb vizsgálatának szükségességére. Cikkükben a társadalmi hatások vizsgálatára összpontosítanak.

A turizmusnak a fogadó lakosságra gyakorolt társadalmi hatásainak kutatásai azt mutatják, hogy több tényező is befolyásolja a hatás mélységét. Ilyen tényező például a helyi gazdaság állapota (Gursoy et al, 2002), a desztináció fejlettsége, és a hozzá kapcsolódó közösség (Fredline, 2001).

Azok a helyi lakosok, akik szerint a turizmus fontos a gazdaság fejlődése szempontjából, hasznuk van belőle, és akik tájékozottabbak, erősebben érzékelik a turizmus pozitív hatásait. A negatív hatások észlelésénél ilyen különbség nem figyelhető meg. Ez azt jelenti, hogy széleskörű oktatással, tájékoztató kampányokkal talán lépést lehet tenni afelé, hogy a turizmust jobban megértsék, és ezáltal a turizmus előnyei még inkább fenntarthatóvá váljanak a közösség számára (Andereck et al., 2005).

Az irodalomban komoly hangsúlyt kap a vidéki lakosok attitűdjének és turizmussal kapcsolatos percepcióinak, valamint a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak a vizsgálata a fejlődő régiókban (Ap, 1992; Brougham és Butler, 1981; Butler, 1993; Butler és Hinch, 1996; Butler és Pearce, 1995; Crick, 1989; Greenwood, 1989; Long, 1990; Milman és Pizam, 1988; Perdue et al., 1987). A vizsgálatok egy másik részében a turizmusnak a helyi lakosság saját természetes életterének használatára gyakorolt hatásaira fókuszáltak (Adams, 1997; Brown, 1999; Mansperger, 1995; Milne et al., 1998; Pi-Sunyer és Thomas, 1997; Stonich, 2000; Urry, 1992; Wall és Long, 1996; Young, 1999). A vizsgálatok eredménye az, hogy a turizmus változatos társadalmi-kulturális hatást gyakorol a helyi lakosságra, amely függ a turizmus volumenétől, a turisták típusától, és a helyiek turizmus fölötti kontrolljának a fokától.

Mathieson és Wall (1982), Ap (1990), Allen et al. (1993), Ap és Crompton (1993) továbbá Sharpley (1994) igazolta, hogy a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak kulcsa a helyi lakosság és a turisták közötti kapcsolat. Az utazás során a turista saját kulturális közegéből a meglátogatott desztináció kulturális közegébe kerül. Reisinger és Turner (2003) osztályozása szerint a két eltérő kultúrájú országból

származó turisták és helyiek közötti kölcsönhatást interkulturális, a több mint két kulturális csoportba sorolható vendég-házigazda kölcsönhatást, pedig kereszt-kulturális kapcsolatnak nevezik.

Direkt kapcsolat igazából nem is szükséges, elég a turisták pusztán látványa és viselkedése ahhoz, hogy a helyiek egy részének a viselkedése megváltozzon (De Kadt, 1979; Du Cros, 2001; Tosun, 2002). A társadalmi-kulturális hatások a hozadékát jelentik annak, hogy a turisták és a helyiek különböző típusú kapcsolatokat alakítanak ki azáltal, hogy érintkezésbe kerülnek egymással (Tosun, 2002).

Keyser (2002) a következő összefüggést állapította meg annak alapján, hogy a turisták, és a helyiek közötti kapcsolat illetve kölcsönhatás miként jön létre. Eszerint:

TÁRSADALMI – Akkor jön létre, amikor a turisták, és a helyi lakosság osztozik az olyan erőforrásokon és lehetőségeken, amelyek mind a turisták mind a helyiek rendelkezésére állnak, úgymint pl. a strandok, éttermek, tömegközlekedés.

GAZDASÁGI – A turista és a házigazda „összekapcsolódnak” a termékek, és szolgáltatások eladása-vásárlása során, legyen az akár idegenvezetés, vagy szállásadás.

KULTURÁLIS – Nagyon sok turisztikai desztináció kívánja megjeleníteni saját kultúráját, és teremt alkalmat egymás kultúrájának a megismerésére. Ez a turistától is vállalkozó kedvet igényel, abban a tekintetben, hogy a helyi közösségek életébe való bepillantást részesítse előnyben, szemben az egyéb szórakozási lehetőségekkel.

Az elmúlt évtizedekben a kutatók vizsgálták a turizmus társadalmi-kulturális hatásait pl. az Amerikai Egyesült Államokban (Davis et al., 1988; Liu és Var, 1986; Milman és Pizam, 1988; Perdue et al., 1990; Pizam, 1978; Rothman, 1978; Thomason et al., 1979), Hawaii-on (Liu és Var, 1986; Brayley et al., 1990; Knox, 2004), Alaszkában (Cervený, 2004), a Karib-szigeteken (McElroy és de Albuquerque, 1986), Indonéziában (Wall, 1997; Simpson és Wall, 1999), Új-Zélandon (Cant, 1980; Garland, 1984), Ausztráliában (Dyer, 2003), Nepálban és Kínában (Nyaupane és Thapa, 2004), Botswanában (Mbaiwa, 2004), a Dél-Afrikai Köztársaságban (Ramchander, 2004), Törökországban (Var et al., 1985; Tatoğlu et al., 2000,2002), Görögországban (Haralambopoulos és Pizam, 1996), Skóciában (Brougham és Butler, 1981; Duffield és Long, 1981; Getz, 1986,1993,1994), Walesben (Sheldon és Var, 1984; Jeffs és Travis, 1989; Prentice, 1993), Angliában (Haley et al., 2005; Brunt és Courtney, 1999), Ausztriában (Baier, 1994), Norvégiában (Gjerald, 2005).

A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálatával kapcsolatos nemzetközi kitekintésnél mindenképpen meg kell említeni a témát turizmusföldrajzi és

szociálgeográfiai irányból megközelítő kutatásokat, melynek tömör összefoglalását Aubert et al. (2005) adta. Ennek alapján elmondható, hogy a müncheni iskola (Ruppert, Schäffer, Maier, Gräf) a szociálgeográfián belül értelmezte a turizmust, mint rekreációs alapfunkciót, és kutatásaik a szabadidős tevékenységek földrajzi tereinek kialakulására, struktúrájára, és a településhálózaton belüli értelmezésére terjedtek ki. A fogadóterületek elemzésének hangsúlyozása Oestreich (1977) nevéhez fűződik. A kutatásokban megjelenő részdiszciplínák egyre bővültek, és a következő tudományterületek váltak érintetté (Jurczek, 1981):

- pedagógia (a turizmus tanításának szükségessége);
- közgazdaságtan (költség-haszon elemzés, marketing, stb.);
- pszichológia (motivációkutatás, reklámhatékonyság, stb.);
- orvostudomány (szabadidős tevékenységek hatása az emberi szervezetre, stb.);
- politika (belső stabilitás, országimázs);
- jogi tudományok (normatív paraméterek az utazás, a desztinációban tartózkodás idejére);
- kultúrantropológia (identitáskutatás és -tudat);
- vallástudomány (eltérő vallások és szokásrendszerek ismerete, hatása);
- nyelvtudományok (kommunikáció és turista kiadványok);
- sporttudományok (szabadidős tevékenységek);
- területi tervezés, urbanisztika (terület- és településfejlesztés, szabadidőterek és létesítmények).

A turizmus iránti sokoldalú érdeklődésről számol be Lengyel (1994) is, a legtekintélyesebb turizmussal foglalkozó szakmai kiadványokban (*Annals of Tourism Research*, *Social Sciences Journal*) megjelent cikkek vizsgálata alapján. (Az *Annals of Tourism Research* korábban már említett főszerkesztője, Jafar Jafari pl. antropológus).

A földrajzi és a fent említett tudományterületek kutatási irányzatainak összefonódása az 1980-as évtizedben felerősödött, a turizmusföldrajzon belül megjelentek - a klasszikus természetföldrajzi, szociálgeográfiai, és közlekedésföldrajzi orientáltságú művek mellett - a társadalmi struktúra-analízisek mind a küldő, mind pedig a fogadóterületek szempontjából, a közösségi elvárások elemzése a szabadidőterek térdimenzióit illetően, a területfejlesztés és a turizmus kapcsolódási pontjait illetően (Becker, 1982; Steinecke, 1983).

A tömegturizmus rohamos terjedése, a fejlettség és kultúra szempontjából jelentősen eltérő régiók kapcsolódása a turizmus által, a kutatásokat is meghatározza. A

turizmus társadalmi hatásainak vizsgálata a turisták motivációkutatásán keresztül (Mill és Morrison, 1985; Opaschowski, 1988), a fogadóterületeken élők kulturális identitására gyakorolt hatások vizsgálatáig terjednek (Thiem, 1994; Pöttler, 1994).

2.5. Hazai kutatások

A hazai szakirodalmi áttekintésben elsőként azt a kutatást említem, mely a Vienna Centre nemzetközi összehasonlító kutatási projekt részeként folyt Magyarországon, illetve Bulgária, USA, Egyesült Királyság, Jugoszlávia, Lengyelország és Spanyolország területén. A cél a turizmusnak a fogadó lakosságra gyakorolt pozitív és negatív társadalmi-kulturális hatásainak a mérése volt, továbbá a több országban mért adatok összehasonlító elemzése (Bystrzanowski, 1989; Jafari et al., 1990). A kutatás Sárváron 1985-ben folyt a helyi lakosok és a turisták megkérdezésével kérdőíven, illetve Sopronban, Bükön, Dunaújvárosban lakossági mélyinterjú segítségével 1991-ben. Sárváron 1985-ben 258 turistát és 253 lakost kérdeztek meg (Gergely, 1989). 1991-ben 612 lakossal készült mélyinterjú (Gergely, 1995). A sárvári felmérés eredménye alapján a lakosok erőteljesen támogatják a turizmust, és annak további fejlődését. A turizmus pozitív hatásait sokkal erősebbnek ítélték, mint a negatív hatásait. A Sopron, Bük területén végzett kutatásból kiderült, hogy a lakosok körében a kulturális identitás erős, a lakosok toleránsabbak a turizmussal szemben. Ugyanakkor nem gyakorolt hatást a turizmus - a vizsgálat alapján – a családszerkezetre, a családon belüli munkamegosztásra, a deviáns viselkedési formák elterjedésére és az erkölcsi alapelvek megváltozására.

Szintén a fogadó lakosságra gyakorolt hatásokat vizsgálta Halmos Gábor 1993-ban írott doktori disszertációjában Siófok, Zamárdi és Balatonföldvár településeken. 296 állandó lakost, nyaralótulajdonost és a turizmusban dolgozó embert kérdezett meg kérdőív segítségével. A vizsgálat eredménye az, hogy a turizmus hatásai elsősorban gazdasági jellegűek, amelyek pozitív irányban hatnak mind a település, mind a helyi közösségek fejlődése szempontjából.

Ugyancsak doktori disszertációban vizsgálta a turizmus társadalmi-kulturális hatásait a Keszthely-Hévíz kistérségben Rátz 1999-ben. A kutatás során 202 helyi lakost kérdezett meg kérdőív segítségével, továbbá 43 a turizmusban dolgozó szakértővel készített interjút 1995-ben. Vizsgálatának eredménye, hogy a turizmusnak mind a pozitív mind a negatív társadalmi-kulturális hatásai tettenérhetőek a vizsgált területen. A turizmusnak tulajdonított legkedvezőbb hatások mind gazdasági természetűek voltak.

A hazai kutatások között is meg kell említeni a témát szociálgeográfiai irányból megközelítő kutatásokat. A szociálgeográfia hazai meghonosítása Berényi István nevéhez fűződik, aki a turizmusban, üdülésben, rekreációban résztvevő különböző társadalmi csoportok térbeli preferenciáit elemezte. E funkció érvényesülésének tér- és településformáló hatásait értékelték különböző mintaterületeken (Jósvafő, Szilvásvár, Szentendre). Tipikus szociálgeográfiai megközelítésként vizsgálták a helyi társadalom fogadókészségét, szerepvállalását. A kutatások másik fontos eredménye az volt, hogy a turizmust nem célszerű csupán települési keretekben vizsgálni, az optimálisnak tartható területi kerete a kistérség lehet (Berényi, 1986, Martonné Erdős K., 1996). Fontos összefüggések fedezhetők fel a szociálgeográfia idegenforgalmi infrastruktúrára vonatkozó részei, a közlekedés és információátadás, programszervezés, valamint a közgazdaságtanon belül a turizmus szakma idegenforgalmi termék összetevőiről alkotott definíciók azonosságáról (Lengyel, 1994., Kaspar, 1992). A '80-as évek végén, a '90-es évek elején az újrainduló falusi turizmus feltételrendszerének vizsgálatakor súlyponti kérdés volt a helyi lakosság viszonyulása, vendégfogadási affinitása (Aubert és Szabó, 1992; Csordás és Szabó, 1993). Végül említést érdemel a szociálgeográfia modern irányzata, a turizmus városi terekben érvényesülő hatásainak elemzése (Michalkó, 1997, 2001).

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

3.1. A vizsgálatba vont terület (Tisza-tó) bemutatása

A Tisza-tó vízrajzi szempontból a Tiszabábolna (440 folyam km) és a Kiskörei Duzzasztó (404 folyam km) között elterülő Tisza szakaszt és a hozzá tartozó tározóteret jelenti. A Tisza teljes magyarországi szakaszának turisztikai szempontból legfejlettebb és talán leglátogatottabb területe a Tisza-tó. A Tisza-tó azonban korántsem tó, hanem a Tisza folyó felduzzasztásával létrehozott víztározó, mely többféle víztípust is magába foglal. A tározóteret a Tiszával az öblítőcsatornák kötik össze. Ezek mind a halállomány, mind a vízterületen közlekedők, kirándulók számára az összeköttetést biztosítják a Tisza és a tározótér között. Ugyanakkor az öblítőcsatornákon elhelyezett műtárgyak el is választhatják a két vízterületet, megakadályozva, hogy a Tisza nagy hordaléktartalmú árvizei bejussanak a tározótérbe. A műtárgyak zárt állapota természetesen a közlekedést is lehetetlenné teszi, ezért a Tisza-tó vízi turisztikai lehetőségeit az árhullámok jelentős mértékben befolyásolják. Földrajzilag a Tisza-tavat a következő főbb egységekre oszthatjuk:

- Abádszalóki-öblözet
- Sarudi-öblözet
- Poroszlói-öblözet
- Tiszafüredi-öblözet

A négy egységből a 33. főúttól észak-keletre elhelyezkedő Tiszafüredi-öblözet védett terület, az úgynevezett Tiszafüredi Madárrezervátum, ahová a bejárás időbeli és térbeli korlátozások alá esik. A Sarudi-öblözet és a Poroszlói-öblözet a horgászturizmus és az ökoturizmus elsődleges területei, itt elsősorban közlekedési korlátozások vannak, több helyre nem lehet belsőégésű motorral bemenni, más területeken csak 4 kW alatti teljesítményű belsőégésű motor használható. Az Abádszalóki-öblözet a motorcsónakos turizmus és a hangos, strandhoz és fürdőzéshez kötődő turizmus fő területe. A Tisza vízjárásának hatásai ezen a szakaszon másként érvényesülnek, mint akár a felső szakaszon, akár az alsó területeken. Az áradások nem annyira a vízszint emelkedésével, inkább csak a folyó bezavarosodásával jelentkeznek. A Tisza-tó területén az utóbbi időkben megfigyelhető a vízi turizmus egyes ágazatai közötti hangsúlyoknak a folyamatos átrendeződése (Újvári és Szabó, 2005).

Míg régebben a horgászturizmus és a klasszikus, kézi erővel hajtott kenekra, kajakokra épülő vízi turizmus dominált, jelenleg a hangsúly inkább a jachtokra és az ökoturizmusra tevődött át. Az utóbbi időszak új ágazata a vitorlázás, bár ez inkább csak az Abádszalóki-öbölre jellemző.

A Tisza-tó települései a jobb parton fentről lefelé, a bal parton lentől felfelé haladva:

Tiszabábolna, Tiszavalk, Poroszló, Újlőrincfalva, Sarud, Tiszanána, Kisköre, Abádszalók, Tiszaderzs, Tiszaszőlős, Tiszafüred.

3.2. A Tisza-tó története

A Tisza-tó történetét elemezve több mint 40 évet kell visszamennünk a múltba. A Kiskörei Vízlépcső és Öntözőrendszerei főműveinek megépítését az 1960-as évek közepén határozták el, mégpedig az Alföld öntözési rendszerének fejlesztéseként. Fő célja a vízkészlettározás és az Alföld vízhiányos területeire, elsősorban a Nagykunságba, a Körösök völgyébe és a Jászságba való gravitációs vízátvitel feltételeinek megteremtése volt. A megvalósítás tervezett 3 üteméből 2 meg is valósult. Elsőként 1973-ban a kijelölt meder vízszintjének emelése, majd II. ütemként 1978-ban a tározó 1,5 m-es elárasztása.

Ekkor azonban a természet közbeszólt, s olyan csodálatos vízivilágot hozott létre, hogy a harmadik ütemre (további 1,5-2 m-es vízszintemelés) már nem került sor.

Az 1978 óta eltelt időszakban, a tervezettnél alacsonyabbra duzzasztott vízszint következtében, az összefüggő, nyílt vízfelületek helyett egy változó vízmélységű, 40%-ban nyílt, 40%-ban vízinövényzettel fedett vízfelület, és 20%-ban cserjékkel, erdőkkel borított szárazulatok, szigetekkel tarkított táj alakult ki. A Kiskörei-víztározó rendeltetése hamarosan ártékelődött, s így megszülethetett Magyarország második legnagyobb, 127 km² területű tava. Az átlagos vízmélység 1,3 m, a legnagyobb vízmélység 17 m.

Egy tó, mely más tóval össze nem hasonlítható, hiszen keresztül folyik rajta a Tisza, s amely az eredeti koncepció szerinti vízkészlet biztosítása mellett mára teret biztosít a víziturizmus ágainak gyakorlására, s mindemellét egyedülálló természeti érték is. A Tisza-tó, bár ember által létrehozott, mesterséges környezet, sok helyütt a háborítatlan őstermészet képét és jellegét idézi. A halállomány mellett ez volt a másik olyan vonzerő, amely a 80-as évektől kezdődően egyre több turistát csábított a területre.

A tó felszínét burjánzó ártéri erdők, sárgán aranyló homokpadok, holtágak, szigetek, gazdag flóra és fauna teszik változatossá. Változatos élettérének köszönhetően egyszerre, egymást nem zavarva fér meg itt a mozgalmas vízi élet kedvelője, a fürdőző, napozó nyaraló, és a csendet óhajtó horgász.

A tó keleti területe, a Tisza-tavi Madárrezervátum a Hortobágyi Nemzeti Park részeként 1999-óta a Világörökség része kulturális táj kategóriában. Az ornitológusok, s a természet iránt csak amatőrként érdeklődők számára is igazi kincseket rejt ez a terület, ahol szervezett csónaktúrák keretében több mint 200 madárfajt figyeltek már meg. A madarak iránt érdeklődők számára különös érték az itt fészkelők szelídsége, a vonuláskor itt időző madarak tömegei, és az azok között előforduló ritkaságok, mint a jégmadár, bakcsó, üstökösgém, kis kócsag, nagy kócsag, fekete gólya, nyári lúd, küszvágó csér, fattyúszerkő, vagy a függőcinege.

A tó közepő része Magyarország legnagyobb összefüggő horgászkezelésű vize, igazi horgászparadicsom. A pecásokat az év minden szakában csábítja ez a táj, hiszen hol a hideg és mély Tisza folyó, hol a sekélyebb, gyorsan melegedő medencék kínálnak kedvező fogási lehetőséget. Képzett kikötők, képzett túravezetők, horgászbarát szálláshelyek, jól felszerelt horgászboltok várják eme sport szerelmeseit.

3.3. A Tisza-tó turizmusa

A Tisza-tó turizmusát bemutató alfejezetben döntően a Tisza-tavi Régió Turizmusfejlesztési Stratégiájára támaszkodtam, melyet a Tisza-tavi Regionális Idegenforgalmi Bizottság megbízásából, az Aquaprofit Rt. készített 2006 elején. Ez a legfrissebb olyan helyzetelemzés, mely az általam vizsgált területhez tartozó fontos háttér információkat is tartalmaz. A Tisza-tavi Turisztikai Régió méretét tekintve hazánk legkisebb régiója, jelentőségét azonban mi sem bizonyítja jobban, hogy a két statisztikai régió területén (határán) elhelyezkedő Tisza-tó köré többé-kevésbé önálló turisztikai régió épült fel. A régió területéhez 68 település tartozik, de a régió területe nem esik egybe a nemrég, 2003-ban megalakult Tisza-tó Térségi Fejlesztési Tanács 73 települést magába foglaló működési területével. A Tisza-tavi régió turisztikai kínálatának meghatározó eleme maga a Tisza-tó. A vízterület természetvédelmi és turisztikai jelentősége egyaránt megkívánja a turisztikai infrastruktúra, és a turisztikai szolgáltatások fejlesztését is.

A Tisza-tavi régióban található vonzerők közül kiemelkedik az ökoturizmus, ez az elmúlt években a régió egyik vezető termékévé vált. A Tisza-tó mentén elhelyezkedő

településeken ezt megközelítő jelentősége van a vízi és vízparti aktív turizmusnak, legnagyobb jelentősége talán a horgász-és – a már említett - ökoturizmusnak, valamint a kishajós (jacht) turizmusnak van. A régió Magyarországon elsőként nyerte el a Village+ ökoturisztikai védjegyet, ezzel bekapcsolódva az ökoturizmus nemzetközi hálózatába. Ez további kiaknázható lehetőségeket, és ezzel együtt természetesen kötelezettségeket jelent. A régió kínálatának további jelentős, kínálatot színesítő, de önmagukban nem meghatározó elemei: a lovasturizmus, a gasztroturizmus, a vadászturizmus és a kastélyokra, kúriákra épülő örökségturizmus.

A régió turisztikai infrastruktúrája változatos képet mutat. Az úthálózattal való lefedettség jónak mondható, az utak állapota viszont korlátozó tényező a turizmus fejlesztésében. Szálláshelyek tekintetében kismértékű kapacitásnövelés, és jelentősebb minőségi fejlesztés szükséges, szálláshelyek vonatkozásában egyes célcsoportoknak speciális kiegészítő szolgáltatások is szükségesek. Vendéglátóipari egységekkel a régió minden települése ellátott, a büfétől az étteremig több típus is megtalálható. A vendéglátóhelyek többsége azonban színvonalában még nem éri el a kívánatos mértéket. A régió part menti településeinek arculata az elmúlt évtizedekben (a Tisza-tó kialakítása óta) jelentős változásokon ment keresztül, elsősorban a turizmus hatására. Üdülőtelepek jöttek létre, a települési központok megújultak, átalakultak. A települések elkezdtek alkalmazkodni a turizmus igényeihez. Ugyanakkor ez a folyamat még nem zárult le, de az utóbbi években – elsősorban forráshiány miatt – jelentősen lelassult néhány településen. Mások (pl: Abádszalók) továbbra is dinamikusan fejlődnek. A fejlesztéseket úgy kell folytatni, hogy olyan települési kép alakuljon ki, ami a turisták és a helyi lakosok igényeinek egyaránt megfelel. A települések egy részén megtalálhatóak az alföldre jellemző kisebb kastélyok, kúriák, udvarházak. Ezek turisztikai célú hasznosítása még kevésbé jellemző a régióra, pedig az építészeti értékek, kulturális örökség megőrzésének fontos formája az átgondolt turisztikai célú hasznosítás.

A Tisza-tavi régió környezeti állapota jelenleg jónak mondható de a Tisza-tó környezeti állapotára veszélyt jelenthet a turizmus fejlesztése is, hiszen a turizmus jelentős része a Tisza-tóra épül, a fenntarthatóság miatt mindenkinek érdeke kell, hogy legyen a terület ápolása.

A közszolgáltatásokról elmondható, hogy a hatékonyan, mennyiségi és minőségi mutatóit tekintve egyaránt területileg kiegyenlítetten működő intézményrendszer, az általa nyújtott társadalmi szolgáltatásokkal nagymértékben hozzájárulhat a társadalmi

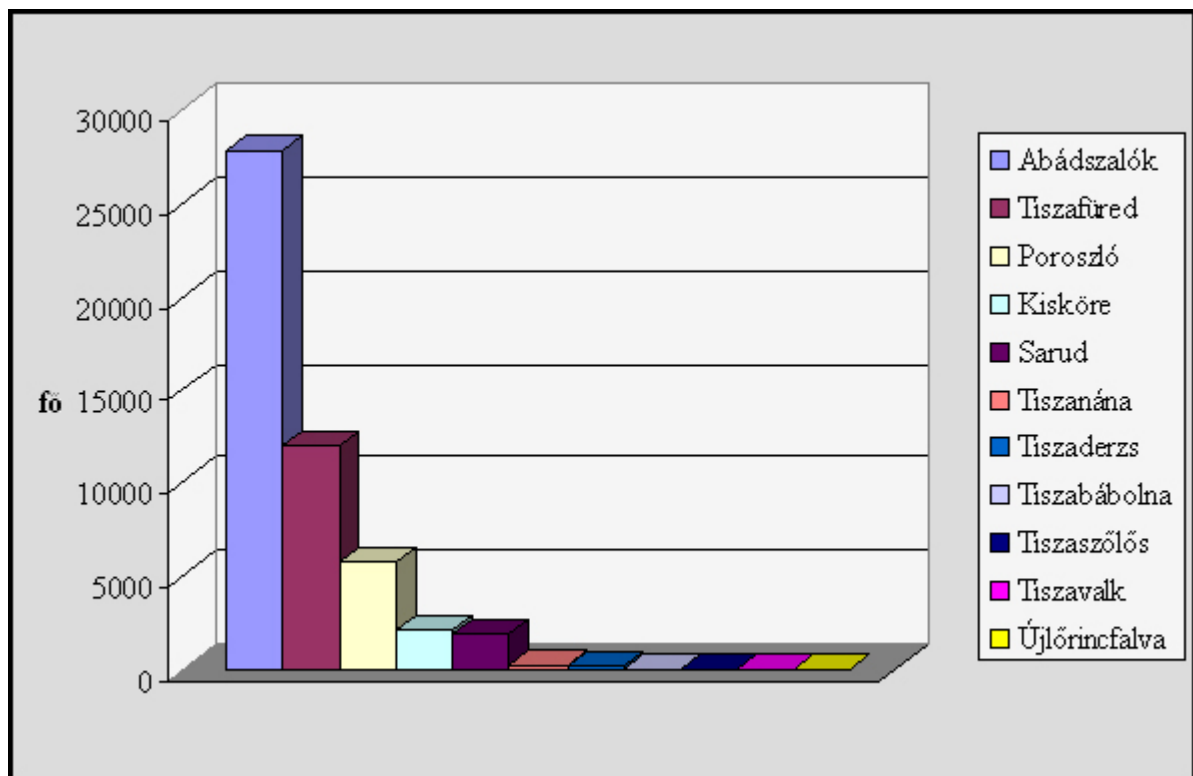
feszültségek megelőzéséhez, csökkentéséhez és a térségbe érkezők elégedettségének eléréséhez.

A lakosság egészségi állapotát befolyásoló tényezőkön belül meghatározóak az életmód, a környezeti hatások, valamint az egészségügyi ellátási rendszer fejlettsége. A térség egészségügyi ellátása az országos átlagnak megfelelő, az ellátórendszer kétpólusú, alapellátásból és szakellátásból (járóbeteg és fekvőbeteg) áll. Az alapellátás egyik fontos mutatója a háziiorvosi rendszer kiépítettsége. A térségben átlagosan 1665 lakosra jut egy háziiorvos és házi gyermekorvos, mely az országos átlagnál kedvezőbb. Az ügyeleti ellátás nem megoldott, a finanszírozás nem fedezi a költségeket, ezért az önkormányzatoknak megterhelést jelent.

A kulturális intézmények közül a települési könyvtárak szinte valamennyi településen elérhetők. A művelődési, közösségi házak léte minden településen ideális lenne, hisz ez az a hely ahol bármilyen közösségi rendezvényt is meg lehet tartani. Mozi 9 településen, múzeum 12, állandó kiállítás 24 településen található. Színház nincs a térségben.

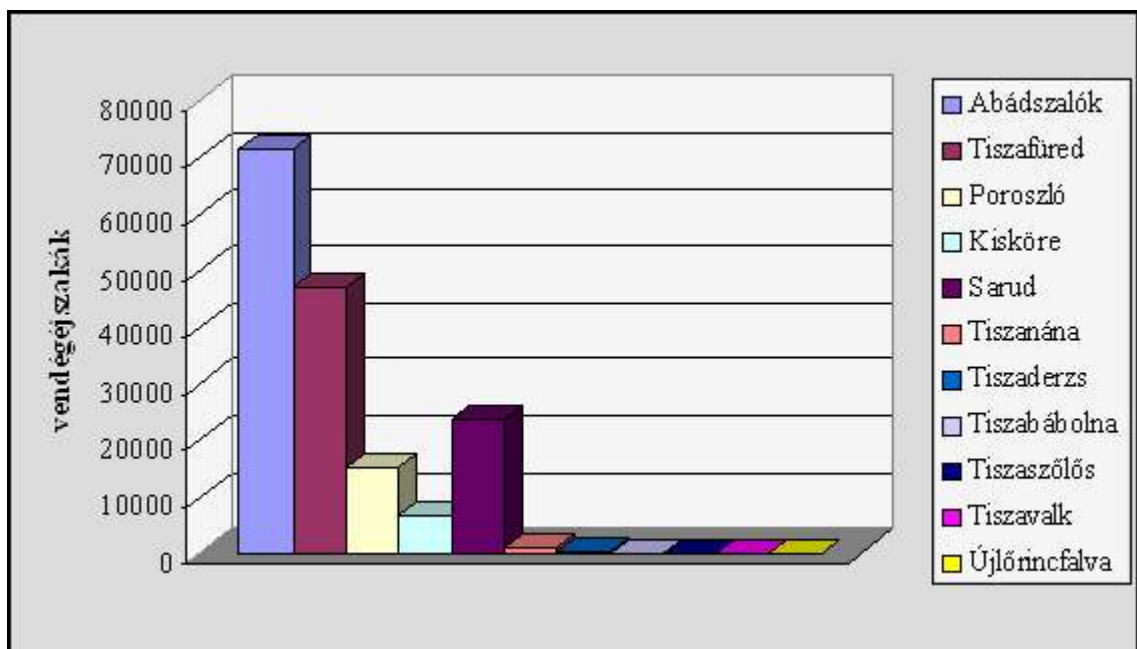
Az emberi erőforrások szempontjából a Tisza-tó turisztikai régió hazánk elmaradott területei közé tartozik. Ebből eredendően a vendéglátásban és a kereskedelemben jelenleg a legnagyobb problémát a szakképzett munkaerő hiánya jelenti. A Tisza-tó régió, méretéből adódóan, számszerűen a legkisebb vendégforgalommal rendelkezik. A vendégéjszakák tekintetében szintén sereghajtó. Ezek a mutatók azonban nem alkalmasak a régió jelentőségének a megállapítására, és a régió célja nem is a tömegetturizmus fejlesztése, hanem az egyedi környezetre alapozott minőségi turizmus megteremtése. A vendégéjszakák jelentős része a térségben magánszálláshelyeken zajlik, megelőzve a szállodában eltöltött éjszakák számát, a nemzetközi vendégforgalom viszont elsősorban a szállodákban jelentkezik. A külföldi vendégforgalom jelentős része a régióban a Tisza-tó, illetve a folyó menti területekre koncentrálódik. A statisztikai adatokban nem szerepelnek azok a külföldi tulajdonban lévő ingatlanok, melyekben rokonokat, ismerősöket fogadnak a külföldi tulajdonosok. Ezek számával kapcsolatban adatot nem találtam, de Abádszalók polgármestere, Bordás Imre szerint számuk jelentős. A Tisza-tó partján fekvő települések vendégforgalmi adatait, mely tartalmazza a kereskedelmi szálláshelyek, és magánszálláshelyek összesített adatait a 7. ábra, az ott eltöltött vendégéjszakákat a 8. ábra mutatja.

Az adatokat táblázatos formában a 7. számú melléklet tartalmazza.

7. ábra. Turistaérkezések a Tisza-tó part menti településein 2004-ben.

(Forrás: KSH)

8. ábra. Vendégéjszakák száma a Tisza-tó part menti településein 2004-ben.

(Forrás: KSH)

3.4. A vizsgálatba vont települések bemutatása

A vizsgálatba vont terület földrajzi elhelyezkedését a 9. ábra szemlélteti.

9. ábra. A vizsgálatba vont települések elhelyezkedése a Tisza-tó körül.

(Forrás: www.tisza-to-info.hu)

3.4.1. Abádszalók

Abádszalók városa Szolnok és Tiszafüred között, a Tisza bal partján, a Nagykunság nyugati határán fekszik. Tiszaabád és Tizaszalók nevű községek egyesülésével jött létre. 1849-től a két településrész több alkalommal egyesült és vált szét, majd a végleges egyesülésre 1896-ban került sor. Először Anonymus említi Abádot, Thonuzaba besenyővezér birtokaként, és mint fontos tiszai révhelyet. Szalók falu neve a török eredetű, honfoglalás kori Szalók (Zaluch) személy- és nemzetségnévből alakult ki. A község neve 1271-től sűrűn fordul elő az oklevelekben 1697-ig folyamatosan lakott hely volt, majd elpusztulhatott, mert 1703-ban nem említik faluként. 1717-től tudunk arról, hogy megindult a községi élet. Abádszalók életét mindig meghatározta mezőgazdasági jellege, földrajzi és gazdasági tényezői nem kedveztek az ipari élet kialakulásának.

2. táblázat. Abádszalók adatai.

(Forrás: KSH)

Régió:	Észak-Alföld
Megye:	Jász-Nagykun-Szolnok
Kistérség:	Tiszafüredi
Rang:	város
Lakosainak száma:	4677
Területe:	132,23 km ²
Népsűrűség:	35,4 fő/km ²

1740-ben Orczy László 44 német iparoscsaládot telepített Szalókra. Leszármazottaik elmagyarosodva ma is itt élnek, és sokan közülük folytatják apáik egykori mesterségét. A gyékényszövésnek és a kosárfonásnak voltak hagyományai, melyhez a Tisza

gyékénnyel és náddal borított árterülete biztosított alapanyagot. A Tisza-tó létrehozása, a kiskörei vízlépcső megépítése jelentősen megváltoztatta a település életét, lehetőségeit, mára itt épült ki a tó idegenforgalmi központja. A vízi sportokat, horgászatot, vadászatot kedvelő turisták paradicsomává vált. Az "Abádszalóki Nyár" rendezvénysorozat, kulturális, képzőművészeti, és sportprogramjaival évek óta a lakosság és a vendégek szabadidejének tartalmas eltöltését, kikapcsolódását szolgálja. Több mint 40 vállalkozás, éttermek, büfék, vendégfogadók üdülőházak, camping és csónakkikötő biztosítja a vendégek ellátását. A Tisza-tó déli területe, az Abádszalóki-öböl, 14 négyzetkilométeres összefüggő vízfelület. A vízi sportok kedvelőinek paradicsoma, hiszen motoros sportok számára is engedélyezett. A Tavi csónakázástól eltérő élményeket nyújt a kerékpárral, lóháton vagy gyalogosan a gáton történő kirándulás. Az enyhe lejtésű homokos vízpartot napozók, és fürdőzők hada lepi el, kipihenve a környéken vagy távolabb tett kirándulások fáradalmait.

3.4.2. Tiszafüred

Tiszafüred - az Alföldön található a Hortobágy szélén fekvő Tisza-parti város -, a Tisza-tavi régió legnagyobb települése és Abádszalók mellett a másik idegenforgalmi központja. A régészek már ie. 4500-4400-ból (neolitikum) találtak leleteket a külsőfokparton, ami ma egy utca. Sok évvel ezelőtt itt folyt a Tisza-folyó. Az

Örvényi-templomdombon az államalapítás idejéből kerültek elő leletek. Itt egy települést és egy temetőt találtak az Árpád-korból. A város nevét a forrásmunkák 1273-ban említik meg először, Füred néven. A város összesen ötször volt lakatlan 1596 és 1713 között. A XVIII.század végétől a XIX.század végéig jelentős mezővárosi szerepet töltött be. 1833-ban épült első állandó hídja a Tiszán. Ekkor közutat is építettek, amely Poroszlóval kötötte össze. A híd a város fejlődésének újabb lendületet adott és a település jelentőségét is növelte. 1849-ben itt volt a szabadságharc hadseregének a főhadiszállása. Kossuth Lajos gyakran töltötte itt éjszakáit 1849-ben február és április között. Tiszafüreden volt a híres tisztlázadás és innen indult a Tavaszi hadjárat. Vasútvonalai 1891-ben (Debrecen-Füzesabony) és 1896-ban (Tiszafüred-Karcag)

3. táblázat. Tiszafüred adatai.

(Forrás: KSH)

Régió:	Észak-Alföld
Megye:	Jász-Nagykun-Szolnok
Kistérség:	Tiszafüredi
Rang:	város
Lakosainak száma:	13953
Területe:	209,97 km ²
Népsűrűség:	66,5 fő/km ²

épültek. Ezek az évek a polgári fejlődés éve. Ezekben az években az ipar is fejlődésnek indult, mely az első világháború alatt megtorpant. A város mezővárosi rangjáról is lemondott. 1984-ben nyilvánították várossá. 1877-ben alapították gazdag helytörténeti és néprajzi gyűjteménnyel rendelkező múzeumát. A városban jelenleg is két műhelyben űzik a fazekasmesterséget, az általuk készített tárgyak megvásárlása őrzi az itt töltött pihenés emlékét. A szabad strand közelségében gondozott parkban fekszik a Hortobágyi Nemzeti Park kezelésében lévő eklektikus stílusú Kemény-kastély. A város és környéke a csendes természeti környezetre vágyó vendégek kedvelt helye. Az idelátogatóknak lehetőségük van lovaglásra, lovas túrákon és a Tisza mentén kerékpáros túrán való részvételre. Aki megcsodálja ezt a tájat az beleszeret és évről-évre visszatér.

3.4.3. Poroszló

Poroszló ősi település a Tisza jobb partján. A Heves megyei település megközelíthető észak felől az M3-as autópályáról a 33-as főközlekedési úton, Miskolc felől Mezőkövesden át Borsodivánka felől, vagy délről a 4. számú főútról, Karcagnál Tiszafüred felé fordulva. Már Anonymus is említést tesz

4. táblázat. Poroszló adatai.

(Forrás: KSH)

Régió:	Észak-Magyarország
Megye:	Heves
Kistérség:	Füzesabonyi
Rang:	község
Lakosainak száma:	3087
Területe:	109,04 km ²
Népsűrűség:	28,3 fő/km ²

arról, hogy Árpád honfoglaló seregei itt, a poroszlói Földvár alatt táboroztak. A község 1445-ben mezővárosi rangot kapott. A török időkben elpusztult a község monostora, elbontották az Árpád-kori templomot, utóbbi helyett viszont később megépült a ma is használt és megcsodálható református (1793), és katolikus templom (1797). A községháza műemlék-jellegű épület, a falu központjában helyezkedik el. A Graefl család kastélyát, - mely szintén a község éke -, felújították, így már vendégfogadásra is alkalmas. Poroszlón látható néhány az ezeréves tölgyfákból. A falu Tájháza, a régi népi mesterségeket és a falusi élet egy-egy pillanatát mutatja be egy eredeti nádtetős parasztházban. A Tisza-tavi Madárrezervátum, mely a Világörökség része, a kikötőből szervezett túrákon keresztül látogatható. A poroszlói ősszikéseken a mai napig fennmaradt a lovaglási lehetőség, miközben megfigyelhető a ritkaságszámba menő tűzokkolónia. Poroszló község látványosság egészítette ki, amely a Tisza-tavi Ökoturisztikai Tanösvény és Vízisétány nevet viseli és a Tisza-tó élővilágának megismerését teszi az érdeklődők számára könnyedebbé. A pallóutas

tanösvény két madárvárta és egy 8 méter magas torony környezetében nyújt feledhetetlen élményt és látványt a természet kedvelőinek, és az ide érkező turistáknak. Az üdülni és pihenni vágyók kényelmét egyre több falusi vendégház, valamint panziók, nívós éttermek, kikötők szolgálják. Poroszló a téli kikapcsolódásnak is kedvez. Lehet kocsisozni, szánkózni, lékről horgászni. Ezen időszak alatt kipróbálható a múlt lovas szánja.

3.4.4. Kisköre

A település Heves megye déli részén helyezkedik el, az M3-as autópályától, a 3-as főközlekedési úttól mintegy 30 km-re, a 4-es főútvonaltól 40 km-re a Tisza jobb partján. A honfoglalás utáni időszak első írásos emléke egy okleveles forrás, amely Kiskörét 1323-ban Kure alakban említi az 1332-37 évi pápai tized jegyzékben. 1486-ban a

5. táblázat. Kisköre adatai.

(Forrás: KSH)

Régió:	Észak-Magyarország
Megye:	Heves
Kistérség:	Hevesi
Rang:	Nagyközség
Lakosainak száma:	3095
Területe:	68,42 km ²
Népsűrűség:	45,2 fő/km ²

Rozgonyiak, később a Palóczyak birtoka, amely család férfi tagjai a mohácsi csatában estek el. 1528-ban Ferdinánd király a birtokot Charon Andrásnak, János király pedig 1537-ben Werbőcy Istvánnak adományozta. 1539-ben Dobó István és testvére vették tulajdonba, az 1546. évi porta összeírás, pedig már Báthory birtokként említi. A XII. sz. elején a falu a Rákócziak birtokába került, és egészen a XVII. sz. végéig a Rákóczi fejedelmi család, illetve Török Ferenc és Fáy György birtokában volt. 1683-ban a török hadak a települést feldúlták, felégették. 1693-ra ismét benépesül a település. 1722-ben Erdődy püspök szerzi meg Rákóczi fejedelem elkobzott kiskörei birtokrészét, utóda Barkóczy püspök lesz, így a birtokjog az egri püspökségé lett. 1772-1777 között Francz József egri építőmester megépíti a késő barokk sítlusú homlokzati tornyos római katolikus templomot. Az itt élő emberek életét minden korban meghatározta a Tisza folyó közelsége. Kisköre az 1968-ban megkezdett II. tiszai vízlépcső építése kapcsán került reflektorfénybe. A vízlépcső 1973-ban készült el, a vízierőmű 1975 óta üzemel. A közép-európai mértékkel mérve is jelentős műtárgy, a tározó és a vele összefüggő öntözőrendszer megépítése jelentős hatással volt a Tisza-völgyére. A nagyközség gazdasága is ennek az egyedülálló tájegységnek a mezőgazdaságára és idegenforgalmára épült. Mint az ország egyik közkedvelt üdülni helyének népessége

szezonális időszakban többszörösen nő. A szabadvizű strand, színvonalas kempingek, kiváló horgászlehetőségek vonzzák a vendégeket. A kulturális és sportrendezvények is a turizmushoz, üdültetéshez kötődnek, nemzetközi triatlon fesztivál IPA rendőr kerékpáros körverseny, folklór, roma-folklór fesztivál, népdal kórusok találkozója, motoros találkozó, horgászversenyek, zenei-, lovas-, és egyéb rendezvények biztosítják az igényes szórakozási lehetőséget.

3.4.5. Sarud

Sarud a Tisza-tó mellett, Tiszafüredtől nyugatra, a 33-as út közelében fekszik. Az ősi település Géza fejedelem feleségének (Saroltnak) birtoka volt, neve is tőle származik. A jellegzetes régi parasztházak és az egyszerűségével szép templom maradandó élményt nyújtanak. A Tisza-tónál a vízparti üdülés legkülönbözőbb formái találhatók.

6. táblázat. Sarud adatai.

(Forrás: KSH)

Régió:	Észak-Magyarország
Megye:	Heves
Kistérség:	Füzesabonyi
Rang:	község
Lakosainak száma:	1336
Területe:	51,64 km ²
Népsűrűség:	25,9 fő/km ²

Sarudon júniustól augusztusig az ún. Hagyományörző Hetek fűzik egybe a vendégváro programokat. A nyitó rendezvény a Péter-Pál napi aratóünnep, népviseletes felvonulással, a továbbiakban pedig hangversenyek, népi mesterségek bemutatói, gasztronómiai specialitások kóstolója és sok más érdekesség várja a látogatókat. Kiemelkedő esemény a Sarudi lakodalmas előadása, kétnapos mulatság keretében.

3.5. Az elvégzett empirikus kutatás bemutatása

Ahhoz, hogy valamely kutatás vagy tanulmány információ igényét kielégíthessük, ki kell választani a megfelelő módszert az adatok összegyűjtésére és elemzésére (Mouton, 2001). Két különböző megközelítési mód létezik e tekintetben, nevezetesen a kvalitatív és a kvantitatív megközelítés. Mindkettőre található példa a szakirodalomban. Brunt és Courtney (1999) kvalitatív módszerekkel vizsgálta a turizmus társadalmi-kulturális hatásait egy kis angol tengerparti üdülőhelyen Dawlishban. Ebben a munkájukban a kvalitatív módszer mellett érvelnek, többek között azzal, hogy a valós életet nem lehet mindig számokká konvertálni. Ugyanakkor például Haley, Snaith és Miller (2004) a turizmus társadalmi hatásainak vizsgálatánál az angliai Bath településen a kvantitatív módszert választották. Érvként a mérhetőséget és a statisztikai feldolgozhatóságot említik meg. A szakirodalomban a kvantitatív módszer mellett a hasonló érveken túl az összehasonlíthatóságot is megfogalmazták, és előnyként értékelték más kutatók (Bell, 1992; Preece, 1994; Robson, 1993; Veal, 1993; Ramchander, 2004). Léteznek köztes megoldások is, melyek megpróbálják mindkét módszer előnyeit ötvözni.

Értekezésemben a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálatánál a kvantitatív megközelítést választottam.

Kutatásomban elsődleges és másodlagos kutatási módszert alkalmaztam. Az elsődleges kutatás kérdőívek segítségével történő adatgyűjtést jelentett, a helyi lakosság közreműködésével. A lakosság körében végzett kutatás a helyi lakosok turizmussal szembeni attitűdjeinek megállapítására, illetve a helyi lakosok turizmussal kapcsolatos percepcióinak vizsgálatára vonatkozik.

A másodlagos kutatás a KSH adatok, tanulmányok, és a szakirodalom feldolgozását jelentette, melynek túlnyomó része angol nyelvű. A magyar nyelvű szakirodalomban viszonylag kevés kutatási eredmény található.

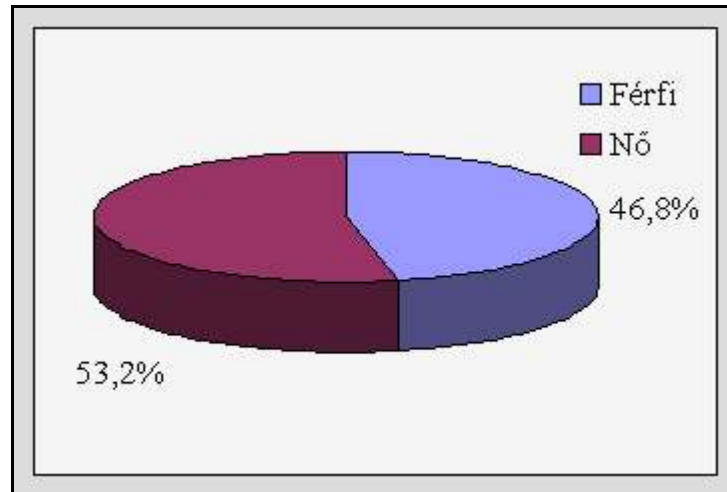
Az adatok statisztikai elemzését a Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) nevű statisztikai programcsomag, Excel táblázatkezelő és az Adobe Photoshop professzionális képszerkesztő program segítségével végeztem el. Kutatásom a nemzetközi szakirodalomban korábban már sikerrel használt módszereken alapul. A magyarországi kutatások - a nemzetközi kutatásokkal összhangban, – döntően a gazdasági és környezeti hatásokkal foglalkoznak, a társadalmi-kulturális hatások

megismerése háttérbe szorult. Kutatásom nem objektív hatásmérés, hanem a lakosság észlelésein alapul, tehát szubjektív. A lakosság percepciói lényeges befolyással vannak a turizmushoz való hozzáállásukra, turizmussal szembeni viselkedésükre, amely tényezők a turizmus fenntartható fejlesztésénél fontos szerepet játszanak. A vizsgálatba vont minta nem alkalmas arra, hogy a települések közötti különbségeket kimutassa. Az alacsony (de a statisztikai feldolgozáshoz elégséges) mintaszám oka elsősorban anyagi természetű. Választhattam volna nagyobb mintaszámmal kecsegtető, olcsóbb megkérdezési lehetőséget (pl. címlista alapján), ekkor azonban a reprezentativitás biztosítása lényegesen nehezebb feladat lett volna, továbbá le kellett volna mondanom értékes háttér információkról, melyek a megkérdezések során kerültek napvilágra. A kérdőívek 2006-ban kerültek kitöltésre.

Empirikus kutatásom célja a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak megismerése a helyi lakosság észlelései alapján a Tisza-tónál. A módszer lakossági kérdőíves megkérdezés volt, kérdezőbiztosok segítségével, a Tisza-tó öt part menti településén. (Ahogyan a 3.3 alfejezet 7. és 8. ábrájáról látszik, a tóparti turizmus döntően az általam vizsgált településeken zajlik. Számokban ez azt jelenti, hogy mind a turistaérkezések, mind a vendégéjszakák 99%-a az általam vizsgált öt településen realizálódik.) A kérdőíveken döntően zárt kérdések fordultak elő, a könnyebb feldolgozhatóság érdekében. A kérdőív tartalmazott egy 40 változóból álló felsorolást, melyre a turizmus hatást gyakorolhat. Ezt az észlelt hatást 5 fokú skálán értékelhették a megkérdezettek. Döntően olyan változókat vontam be a kutatásba, amelyek más, a turizmus társadalmi-kulturális hatásait vizsgáló kutatásokban is előfordultak (Garland, 1984; Rátz, 1999; Ramchander, 2004). A változók között szerepelnek társadalmi-gazdasági tényezők is. A kérdőíveken szereplő kérdések érthetőségét a lakosság részéről teszteltem, de a megkérdezettek a kérdezőbiztosoktól is tudtak segítséget kérni. A kérdőívet a 1. számú melléklet tartalmazza.

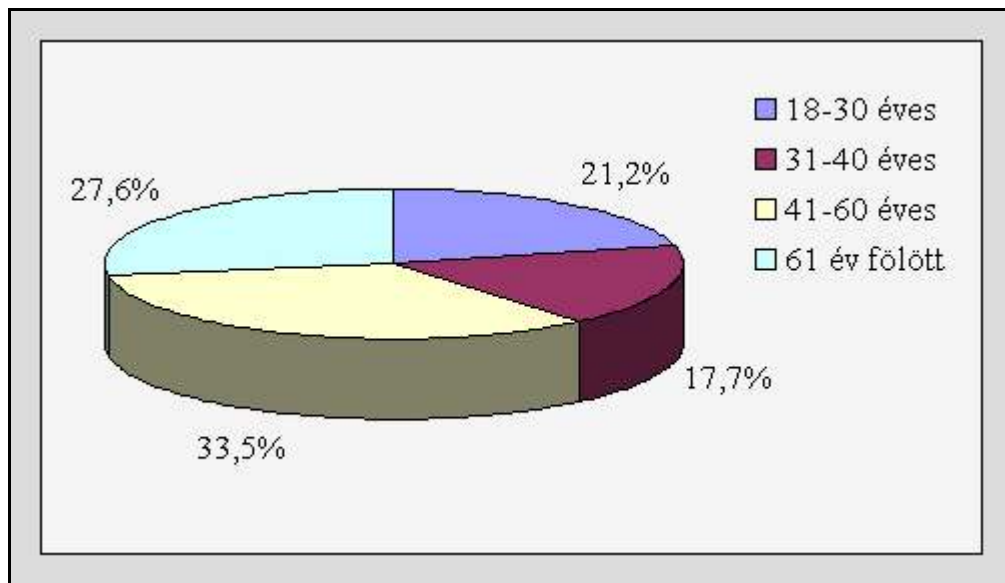
A mintanagyság 203 fő volt, ami az összlakosság 0,77%-át jelentette. (Eredetileg 200 fő volt a tervezett mintanagyság, de kerekítések miatt ez a szám kicsit növekedett). A turizmus hatásainak helyi lakosság általi észleléseinek vizsgálatánál több nemzetközileg elismert kutatás is hasonló mintanagyságot használt (pl. Belisle és Hoy, 1980: 108 fő (0,1%); Sheldon és Var, 1984: 54 fő; Um és Crompton, 1987: 62 fő (0,2%); Milman és Pizam, 1988: 203 fő (0,02%); Getz, 1994: 79 fő (0,6%)). A mintanagyságból fakadó korlátokat az elemzés során figyelembe vettem. A kutatás nem alkalmas arra, hogy az egyes települések közötti percepciók különbségeket kimutassa.

A mintának az - öt település közötti - elosztásánál két tényezőt vettem figyelembe. Egyrészt a települések állandó lakosainak a számát, másrészt a települések turista/helyi lakos arányait. A turizmus hatásának szempontjából az aránynak (turistakonzentráció) van nagyobb jelentősége nem pedig pusztán a turisták számának. A turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vizsgálatánál döntően ezt az arányt használják (McElroy, 2003). A településeken belül a mintavétel a kvótás mintavétel szabályai szerint történt. A kvóták meghatározásának alapja a helyi lakosság nem és kor szerinti megoszlása volt, a KSH adataira támaszkodva. A kvótaismérvek szempontjából (nem, kor) a minta az alapsokaság pontos mása (Blaskovits, 1975), a következő megkötéssel: a mintába csak a legalább 18 éves helyi lakosok kerülhettek be. A szakirodalomban talákoztam 14 éves korhatárral is, de a kérdőíveken szereplő kérdések egy részéről azt gondolom, hogy nem értelmezhetőek maradéktalanul 14 éves korú megkérdezett számára. A személyes megkérdezésnek köszönhetően a válaszadási arány 100% volt. A mintába került 203 fő nemek szerinti százalékos megoszlását a 10. ábra, az életkor szerinti megoszlást a 11. ábra szemlélteti. A településenkénti megoszlást részletezve az 2. számú melléklet tartalmazza.

10. ábra. A megkérdezettek nemek szerinti megoszlása.

(Forrás: saját)

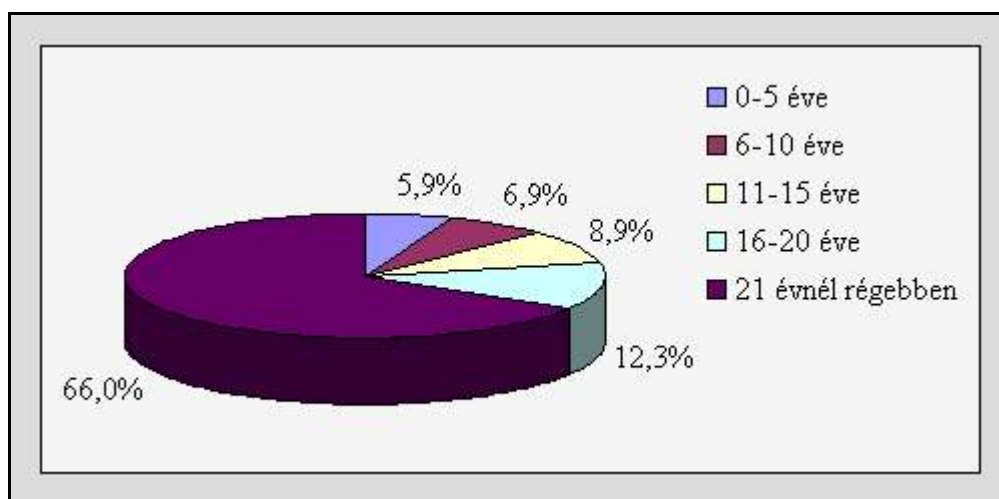
11. ábra. A megkérdezettek életkor szerinti megoszlása.

(Forrás: saját)

4. EREDMÉNYEK

4.1. A lakosság jellemzői

Az állandó lakosság által kitöltött kérdőív demográfiai adatokat tartalmazó kérdései után azt tudakoltam, hogy mióta lakik a megkérdezett a településen. Ennek eredményét a 12. ábra szemlélteti.

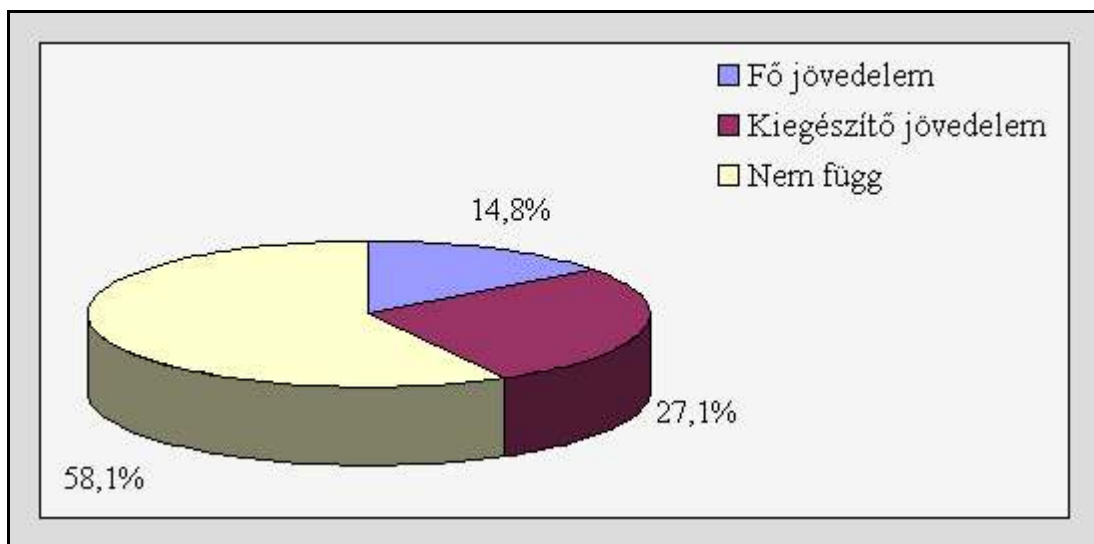

12. ábra. A lakosság megoszlása a településen élt évek alapján.

(Forrás: saját)

A lakosság kétharmada 21 évnél régebben lakik a településen, a legalább 5 éve a településen lakók részaránya pedig 94,1%-os. Ez azt jelenti, hogy a vizsgálatba vont lakosok döntő részének tapasztalnia kellett a turizmus fejlődése következtében bekövetkező változásokat és feltételezhetően ennek hatásait is. Ez nem jelenti azonban azt, hogy az általuk észlelt hatások teljesen egybeesnének a valóságos változásokkal és hatásokkal. A turizmus társadalmi-kulturális hatásai lehetnek „valós” és „észlelt” hatások. Mindkettőnek jól mérhetőnek kell lenni. A „valós” hatásokat objektív adatokkal lehet mérni. Ilyen például a közlekedés helyzete, amely számszerűsíthető, annak ellenére, hogy a zsúfoltság okát egy egyedi helyzetben meghatározni sokszor nem egyszerű. Ezzel ellentétben az „észlelt” hatás egyszerűen egy egyén személyes nézőpontjából való megítélését jelenti ugyanennek a hatásnak (Ap és Crompton 1998). Vizsgálatom középpontjába, - ahogyan korábban már megfogalmaztam - a lakossági észleléseket helyeztem. A legalább 5 éve a településen élőknek a 94,1%-os részaránya alapján valószínűsíthető, hogy a megkérdezetteknek van kialakult véleményük az észlelt hatásokkal kapcsolatban és ez minden bizonnyal befolyással van a turizmussal szembeni attitűdjeikre. A szakirodalom alapján, - ahogyan korábban már kifejtettem -

pozitívabb a turizmushoz való hozzáállása azoknak a megkérdezetteknek akik gazdaságilag is függenek a turizmustól, mint azoknak akik nem függenek. (Lankford, 1994; Lankford és Howard, 1994; Ryan és Montgomery, 1994). Éppen ezért megvizsgáltam, hogy a mintába vont megkérdezettek megélhetése vajon függ-e a turizmustól. Ennek eredményét a 13. ábra szemlélteti.

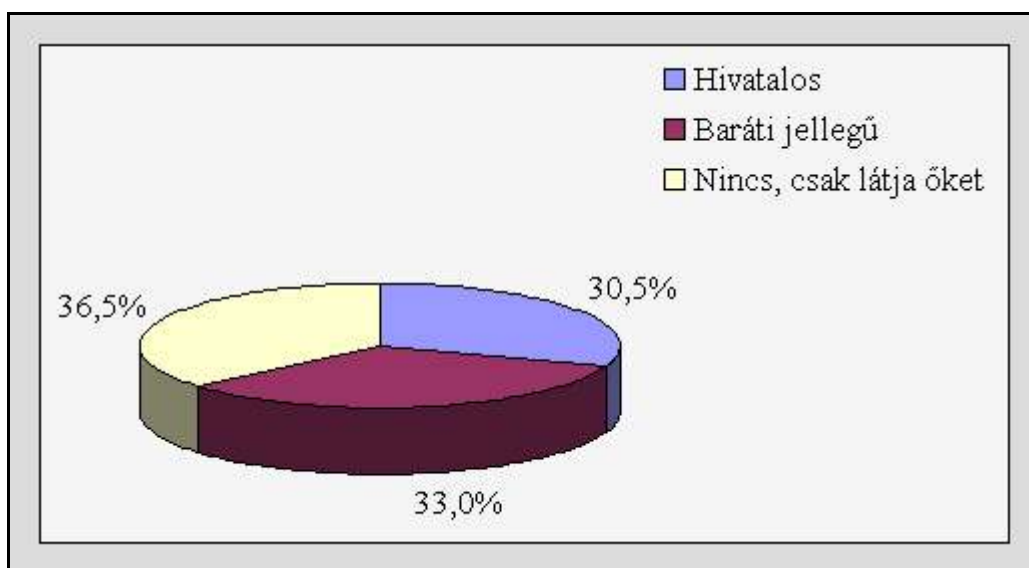
13. ábra. A megkérdezettek jövedelmének turizmustól való függése.

(Forrás: saját)

A megkérdezettek 41,9%-ának valamilyen szinten függ a jövedelme a turizmustól, a megkérdezettek többségének, 58,1%-uknak azonban nem. Ez az arány lehetőséget teremt számomra, hogy vizsgáljam azt, hogy a turizmus hatásait valóban pozitívabban észlelik-e azok, akik gazdaságilag függenek a turizmustól.

4.2. A lakosság és a turisták közötti kapcsolat

A szakirodalom alapján szintén feltételezhető, hogy a vendégek és a fogadó lakosság közötti kapcsolat is befolyásolhatja a turizmus hatásainak észleléseit (Fredline, 2001). Az erre vonatkozó kérdésem eredményét a 14. ábra mutatja. A megkérdezettek nagyjából egyforma arányban vannak hivatalos, illetve baráti kapcsolatban a turistákkal (30,5% ill. 33%) és közel ugyanennyien vannak azok (36,5%) akik nincsenek kapcsolatban csak látják őket. A szakirodalom alapján azonban az, hogy „csak” látják a turistákat nem jelenti azt, hogy rájuk a turisták nincsenek hatással (De Kadt, 1979; Du Cros, 2001; Tosun, 2002).

14. ábra. A helyi lakosság és a turisták kapcsolatának megoszlása.

(Forrás: saját)

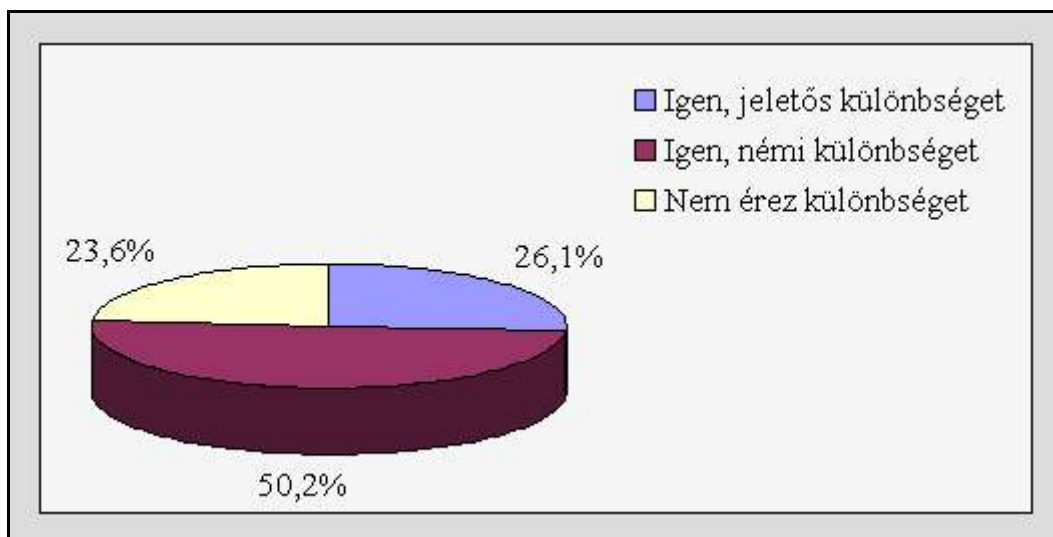
Azoknak, akik nem csak látják a turistákat (63,5%) több mint a fele (33%) baráti jellegű kapcsolatban van a turistákkal, ami valószínűleg a magánszálláshelyek jelentős mértékű vendégforgalmának (falusi turizmus és fizetővendéglátás) köszönhető (ld. 7. táblázat). A vendégek közel 15%-a külföldi, 85%-a belföldi. A vizsgált településeken a vendégejszakák több mint 28%-át külföldiek töltik el.

7. táblázat. Turistaérkezések a Tisza-tó parti szálláshelyeken.

(Forrás: KSH, 2004)

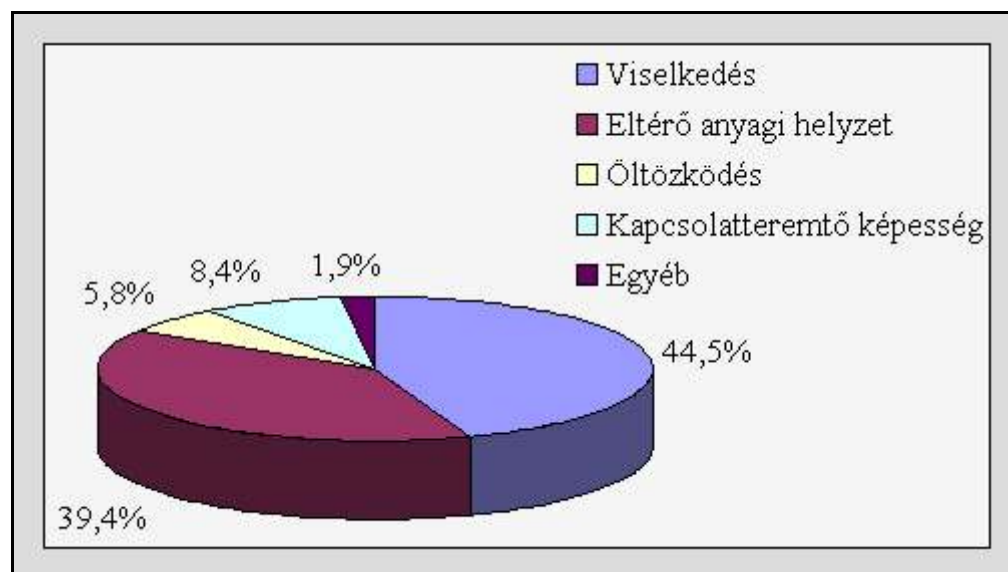
	kereskedelmi szálláshely (fő)	falusi turizmus (fő)	Fizetővendéglátás (fő)
Sarud	224	1645	0
Abádszalók	18689	9143	0
Kisköre	1756	329	0
Poroszló	3332	2393	0
Tiszafüred	9931	0	2021
összesen:	33932	13510	2021

A kérdőív következő kérdése arra vonatkozott, hogy érez-e különbséget a megkérdezett saját maga és a turisták között. Az eredmény a 15. ábrán látható. A válaszadók több mint háromnegyede vélekedett úgy, hogy érez különbséget saját maga és a turisták között (76,3%, ebből 26,1% jelentős, 50,2% némi különbséget érez), míg 23,6%-uk gondolja úgy, hogy nincs különbség.

15. ábra. A helyi lakosság érez-e különbséget saját maga és a turisták között? (Forrás: saját)

Azok részére akik éreznek különbséget további kérdést tettem fel, melyben arra kerestem a választ, hogy ez a különbség miben nyilvánul meg. A válaszok megoszlását a 16. ábra szemlélteti.

16. ábra. A helyiek és a turisták közti különbség mibenléte. (Forrás: saját)

A helyiek döntően két tényezőt tartanak a turisták és helyiek közti különbség forrásának, nevezetesen a viselkedést (44,5%) és az eltérő anyagi helyzetet (39,4%). A maradék 16,1%-on az öltözködés (5,8%), a kapcsolatteremtő képesség (8,4%) és egyéb tényezők osztoznak.

Rákérdeztem a nyelvismeretre is, hiszen a turistákkal való kapcsolattartás eszköze a közös nyelv. Természetesen a válaszok ellenőrzésére nem volt lehetőségem (17. ábra). Az idegen nyelv ismerete napjainkban már az általános műveltséghez is hozzátartozik. Ezért itt elképzelhető, hogy a válaszok nem tükrözik hűen a valóságot, a válaszadók szégyent érezhetnek, ha be kell ismerniük, hogy nem beszélnek idegen nyelvet. Éppen a nyelvismeret hiányát jelölték meg a térség gyengeségeként egy 2004-ben készült Tisza-tóra vonatkozó helyzetelemzésben (Tisza-tó Térségi Fejlesztési Tanács, 2004).

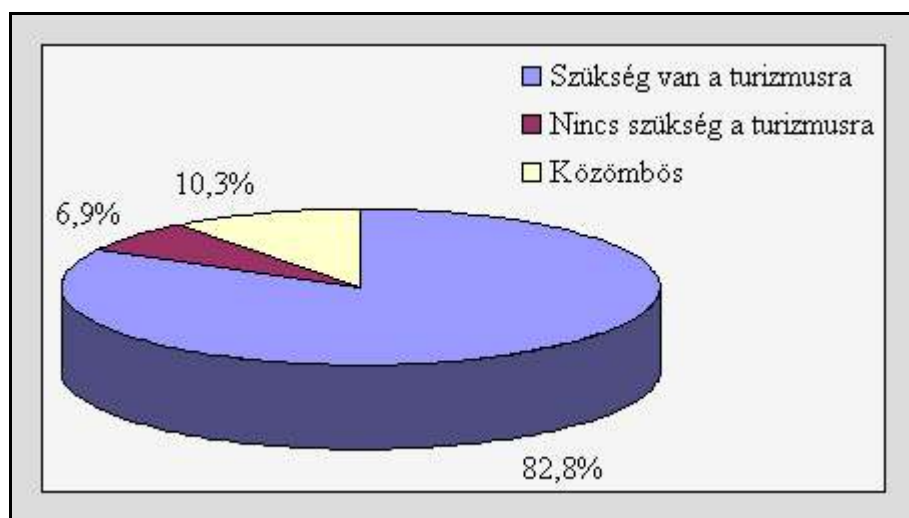

17. ábra. Idegen nyelv ismerete a megkérdezettek körében.

(Forrás: saját)

4.3. A turizmus támogatottsága

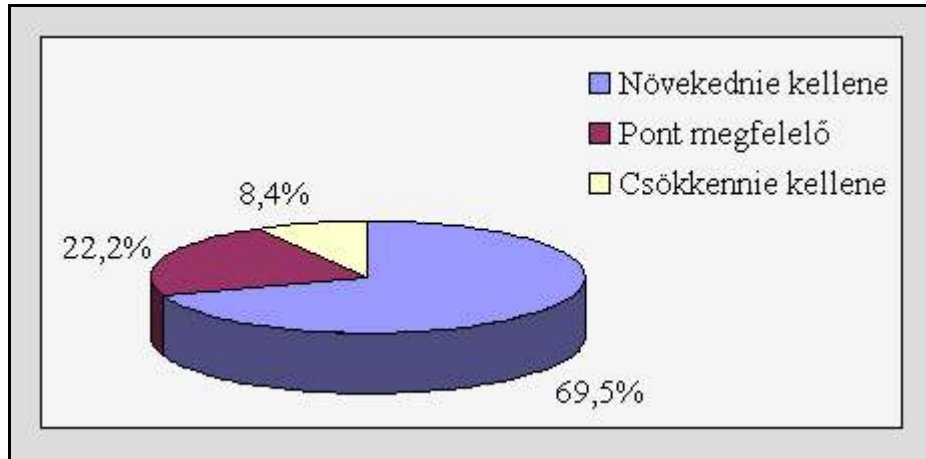
Döntő többségben vannak a megkérdezettek között, akik szerint szükség van a településen a turizmusra (82,8%) (18. ábra).

18. ábra. A turizmus támogatottsága a megkérdezettek körében.

(Forrás: saját)

A turizmust ellenzők (6,9%) és a turizmus iránt közömbösek (10,3%) kis részarányt képviselnek a megkérdezésbe vontak körében. A településen megforduló turisták számával kapcsolatos vélemény a most megállapítottakkal összhangban van (19. ábra).

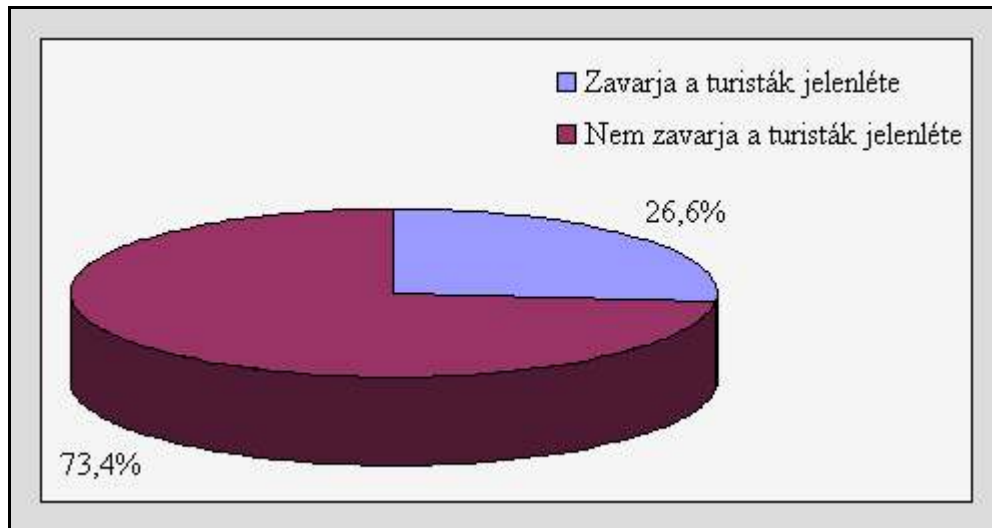
19. ábra. A turisták számáról alkotott vélemény megoszlása.

(Forrás: saját)

A turizmust ellenzők (6,9%) és a turisták számának csökkenését kívánók (8,4%) aránya nagyjából megegyezik, míg a turisták számának növekedését (69,5%) illetve stagnálását (22,2%) kívánók arányának összege közel azonos a turizmust támogatók (82,8%) és a turizmus iránt közömbösek (10,3%) arányának összegével.

Összevetve a kapott eredményt a 8. táblázattal megállapítható, hogy a megkérdezettek 41,9%-ának függ a jövedelme a turizmustól, miközben 82,8%-uk szerint szükség van a turizmusra és a turisták számának növekedését szeretné a válaszadók 69,5%-a. Ezek alapján megállapítható, hogy olyanok is támogatják a turizmust jelentős mértékben, akiknek anyagi haszna ebből nem származik, de élvezhetik az infrastrukturális fejlesztések, a szabadidőeltöltés lehetőségeinek, a kulturális programoknak mind szélesebb skáláját. Felvetődhet még egy lehetőség a 13. és a 18. illetve 19. ábrákat elemezve. Abban az esetben is lehet különbség a turizmus támogatottsága és a turizmusból jövedelemmel rendelkezők aránya között, ha a válaszadók eltitkolták, hogy a turizmusból jövedelmük származik. Ez azonban nagyon kevésbé valószínű, mert a kérdőívet kitöltő lakosok tudták, hogy válaszaikat tudományos célra fogják csak használni, és a kérdőívek nem azonosíthatók be személyekkel. Így tehát nem volt okuk arra, hogy valótlan adatot közöljenek. A turizmus ilyen mértékű támogatottsága egyébként nem meglepő eredmény, korábbi kutatásoknál, például Sárváron (Gergely, 1989) hasonló eredmény született.

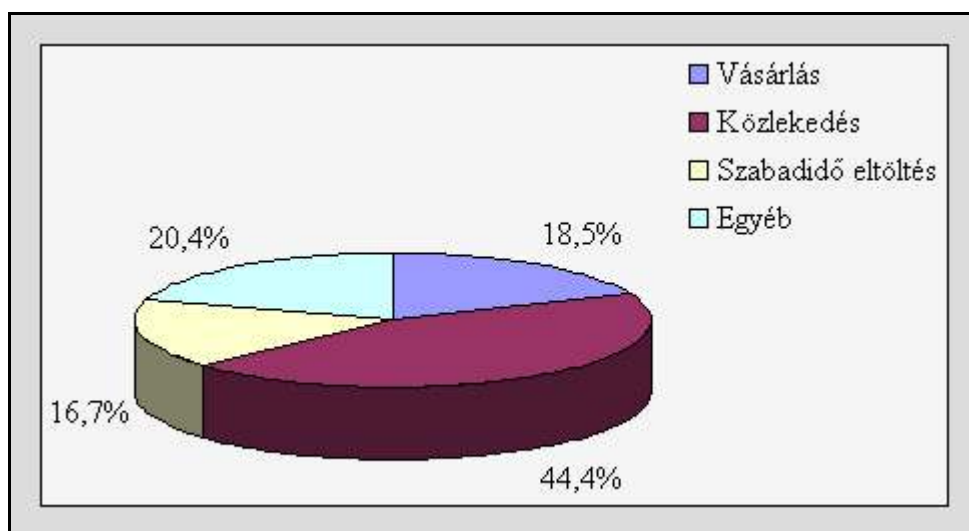
Ebbe a kérdéssorozatba jól illeszkedik a következő kérdés, melyben azt vizsgáltam, hogy zavarja-e valamilyen tevékenységben a megkérdezettet a turisták jelenléte. Az eredmény a 20. ábrán látható.

20. ábra. A turisták jelenlétének megítélése a megkérdezettek körében.

(Forrás: saját)

A válaszadók közel háromnegyedét (73,4%) nem zavarja a turisták jelenléte, míg kicsivel több mint negyedrészükről fordítva vélekedik (26,6%). Őket megkértem, hogy jelöljék meg, hogy miben zavarja őket a turisták jelenléte (21. ábra).

21. ábra. Tevékenységek, melyben a turista zavarja a megkérdezettet.

(Forrás: saját)

Legnagyobb arányban a közlekedést (44,4%) jelölték meg, de nagyjából egyenlő arányban voltak olyanok is (18,5% ill. 16,7%) akiket a vásárlásban illetve a szabadidő eltöltésében zavarhatnak a turisták. Az egyéb tevékenységek is 20,4%-kal szerepeltek a válaszok között.

4.4. A turizmus hatásai a vizsgálatba vont tényezőkre

A helyi lakosság megkérdezése során a vizsgálatba vont lakosoknak 40 db tényezővel kapcsolatban arról kellett nyilatkozniuk, hogy a turizmus milyen mértékben gyakorol hatást az adott tényezőre (pl. zaj) a vizsgált településen. Ezt egy 5 fokú skálán jelölhették be a megkérdezettek. Az 5 fokú skála értékei a következők voltak: (1) jelentősen növeli, (2) kissé növeli, (3) nem befolyásolja, (4) kissé csökkenti, (5) jelentősen csökkenti. A statisztikai adatfeldolgozás szempontjából itt egy roppant lényeges ponthoz érkezünk. A számszerűsített percepciók (1,2,3,4,5) esetében meg kell tudnunk mondani a kapott adatok típusát. Az adatok típusa ugyanis meghatározza, hogy milyen típusú matematikai műveletek végezhetőek el az adatokkal és melyek nem. A hasonló nemzetközi és hazai vizsgálatoknál rutinszerűen számolják az adatokból az átlagokat, illetve szórást, valamint további bonyolultabb matematikai eljárásoknak vetik alá az adathalmazt. Nem fordítanak általában figyelmet arra, hogy milyen típusú adattal dolgoznak. Az adatok típusa alapján a következő skálákat különböztetik meg:

- nominális (csak osztályozásra szolgál valamilyen ismérv alapján, pl. nemek szerint)
- ordinális (nagyság szerinti sorrendet jelenít meg valamely ismérvre nézve, de a fokozatok közötti távolság nem értelmezhető)
- intervallum (sorrendet jelenít meg úgy, hogy a fokozatok közötti távolság értelmezhető)
- arány (abszolút zérusponttal rendelkezik, eredményein minden számolási művelet végrehajtható, ez a skálák legmagasabb fokozata. Elsősorban a természettudományokban használják)

A statisztikai adatfeldolgozással foglalkozó szakirodalom (Blaskovits, 1975; Huzsvai, 2004) alapján megállapítható, hogy az általam (és a szakirodalomban megjelent a helyi lakosság percepcióit vizsgáló turisztikai kutatásoknál) használt skála ordinális. A turizmushoz kapcsolódó szakirodalom feldolgozása során a percepció-

vizsgálatoknál csak ilyenekkel találkoztam. Ilyet használt pl. Tatoğlu et al. (2002), Pizam et al. (2000), Lawton (2005), Haley et al. (2005), Ap és Crompton (1998), Var et al. (1985), Rátz (1999), Ramchander (2004). Az ordinális skálán mért adatok a definícióból eredően nem szükségszerűen egyenlő távolságú fokozatokat tartalmaznak. A fentebb felsorolt turisztikai szakirodalomban elvégzett statisztikai adatfeldolgozási módszerek csak abban az esetben helytállóak, ha elfogadjuk azt, hogy amikor a megkérdezettek a véleményüknek, érzéseiknek megfelelő skálafokozatot kiválasztják, a fokozatok különbségeit egyenlőnek képzelik. „Ennek a feltevésnek az elfogadásával lehetségessé válik, hogy az ordinális skálák értékeinek számszerű kifejezést adjanak, és bizonyos számolási műveleteket elvégezzenek. Így ezek a skálák gyakorlatilag úgy kezelhetők, mint az intervallumskálák” (Blaskovits, 1975; idézi Lehota, 2001). Az általam használt ordinális skála ún. szemantikus differenciál (szemantikus megkülönböztető) típusú skála. Ennek a skálának az a jellegzetessége, hogy a két végén ellentétes melléknév párok szerepelnek, pl. jó-rossz, nő-csökken, stb. A gyakorlatban ezt a skálát mindenhol intervallumskálának tekintik. Több tesztelmélet, melyet pl. a pszichológiában használnak képesség tesztek és attitűd tesztek formájában, szintén azzal a feltételezéssel él, hogy a skálák intervallum skálák, még akkor is, ha ez empirikusan gyakran nem igazolható (Horváth, 1993). Velleman és Wilkinson (1993) arra hívják fel a figyelmet, hogy nem szabad pusztán az adatok típusa alapján automatikusan dönteni a statisztikai vizsgálat típusát illetően. Sőt, Baker, Hardyck és Petrinovich (1966), valamint Borgatta és Bohrnstedt (1980), a valószínűségszámításban ismert központi (centrális) határeloszlás tétele és a Monte Carlo módszer (szimuláció) alapján megmutatta, hogy - az általam is használt esetben - mindegy, hogy ordinális, vagy intervallum típusúnak tekintjük az adatokat. Ezekre hivatkozással, - továbbá, hogy mérési eredményeim összehasonlíthatóak legyenek hasonló nemzetközi és hazai kutatásokkal -, elvégzem a vizsgálatokat úgy, hogy a fenti feltevést elfogadom és az általam használt skálát intervallum skálának tekintem. Majd ezt követően végzek vizsgálatokat úgy is, hogy ezt a feltevést elutasítom, a skálát ordinális skálaként kezelem. Így alkalmam lesz a két vizsgálat során kapott adatok összehasonlítására is.

4.4.1. A turizmus hatásainak elemzése a skálát intervallum skálának tekintve

Ha a fentebb már említett feltevést elfogadjuk, akkor számolhatunk átlagot és szórást a begyűjtött adatokból. A kapott átlagértékek alapján eldönthető, hogy a turizmusnak az adott tényezőre gyakorolt hatása vajon pozitív, negatív, vagy éppen

semleges. A vizsgált 40 db tényezőt a továbbiakban gyakran változóként fogom említeni, mert a statisztikai eljárásoknál ezt a megnevezést használják (8. táblázat).

**8. táblázat. A turizmus hatásai a vizsgálatba vont tényezőkre (változók).
Válaszlehetőségek: 1-jelentősen növeli, 2-kissé növeli, 3-nem befolyásolja, 4-kissé csökkenti, 5-jelentősen csökkenti.**

Változó	Átlag	Szórás	Pozitív	Negatív	Semleges
jövedelem és életszínvonal	1,96	0,70	+		
közbiztonság	3,18	0,97		-	o
zsúfoltság	2,13	0,72		-	
árak és szolgáltatások árszínvonala	2,34	0,79		-	
vendégszeretet a turistákkal szemben	2,48	0,83	+		
zaj	1,97	0,83		-	
közlekedési nehézségek	2,25	0,76		-	
éttermek minősége	2,43	1,00	+		
sportolási lehetőségek	2,70	0,94	+		o
szabadidő-eltöltés lehetőségei	2,35	1,03	+		
vásárlási lehetőségek	2,51	0,91	+		
általános infrastruktúra	2,04	0,74	+		
motoros vízi járművek használata	1,93	1,11	+	(-)	
szemetelés	1,74	0,86		-	
tolerancia a mássággal szemben	2,89	0,60	+		o
randalírozás	2,22	0,84		-	
kábítószer fogyasztás	2,23	0,92		-	
erkölcs	3,38	0,87		-	
udvariasság és jó modor	2,93	0,87			o
diákmunka (18 év alatti)	2,33	0,97	+	(-)	
becsületesség	3,07	0,73			o
egészségügyi kockázat	2,33	0,80		-	
prostitúció	2,21	0,80		-	
kulturális identitás	2,49	0,93	+		
idegen nyelvek tanulása	2,00	0,59	+		
kulturális szolgáltatások	2,63	0,96	+		
hagyományok ápolása	2,25	0,91	+		
más népek megismerésének lehetősége	2,00	0,81	+		
vallási élet	3,07	0,71			o
odalátogatók viselkedési stílusának átvétele	2,63	0,69		-	
idegen kifejezések beáramlása anyanyelvünkbe	2,11	0,70		-	
munkalehetőség	2,05	0,78	+		
anyagi szempontok előtérbe kerülése	2,29	0,81		-	
kölcsönös bizalom az emberek között	2,96	0,91			o
büszkeség a helyiekben településükre	2,50	0,97	+		
az élet minősége	2,28	0,66	+		
földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetősége	2,96	1,00	(+)	(-)	o
munkamorál (hozzaállás)	2,65	0,74			o
munkanélküliség	3,37	0,85	+		
régi épületek megőrzése	2,54	0,98	+		

A helyi lakosság válaszaiból kitűnik, hogy érzékelik a turizmus pozitív és negatív hatásait egyaránt. A táblázatban szereplő jelek (+,-,0) azt mutatják, hogy a kapott átlagérték alapján milyen irányúnak tekinthető a vizsgált tényezőre gyakorolt hatás. Néhány esetben több jel is előfordul egy sorban. Ennek az az oka, hogy adott esetben mindkét irányú hatás érzékelhető, amit a magas szórás érték is jelez. Abban az esetben, ha az átlagérték 3 körül alakult és sokan jelölték meg válaszukban, hogy a turizmus nem befolyásolja az adott tényezőt. A táblázat alapján megállapítható, hogy több tényező esetében is úgy vélekedtek a megkérdezettek, hogy a turizmus nincs hatással az adott tényezőre. Ilyen az „udvariasság és jómodor”, a „becsületesség”, a „vallási élet”, a „kölcsonös bizalom az emberek között” és a „munkamorál”.

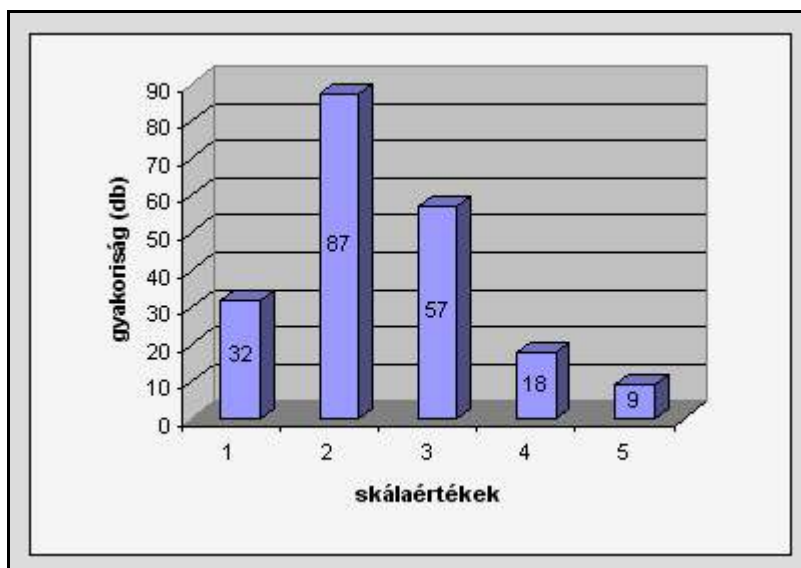
A legpozitívabbnak a megkérdezettek a turizmusnak a „jövedelem és életszínvonal”-ra, az „idegen nyelvek tanulása”-ra, a „más népek megismerésének lehetőségé”-re, a „munkalehetőségek növekedésé”-re, és ezzel párhuzamosan a „munkanélküliség csökkenésé”-re gyakorolt hatását érzelték.

A legnegatívabbnak pedig a „zsúfoltság”, a „zaj”, a „közlekedési nehézségek”, a „szemetelés” növekedésére, valamint a deviáns viselkedések, úgymint „randalírozás”, „kábitószer fogyasztás”, „prostitúció” növekedésére gyakorolt hatást érzelték. Ezekkel összhangban az „erkölcs”-re gyakorolt negatív hatás is jelen van a vizsgált területen. Idetartozik még az „egészségügyi kockázat” is, mely a különböző betegségek, járványok, balesetek növekedésében érhető tetten. Az „anyagi szempontok előtérbe kerülése” mint negatív hatást szintén érzelték a megkérdezettek.

4.4.1.1. A nagy szórású (legalább 1,00) változók elemzése

Magas szórásérték esetén érdemes megvizsgálni a kapott eredményt, és megmagyarázni a nagy szórás lehetséges okait.

A sorban az első magas szórású változó az „éttermek minősége”. A helyi lakosok a turizmus hatását az éttermek minőségére, alapvetően pozitívnak ítélték. A 22. ábrán szereplő gyakoriságadatokat megvizsgálva az látszik, hogy a nagy szórás oka egyrészt abban gyökerezik, hogy a többség szerint kissé növeli az éttermek minőségét a turizmus, míg mások jelentős minőség növekedést tapasztalnak az éttermeknél a turizmus hatásának tulajdoníthatóan.

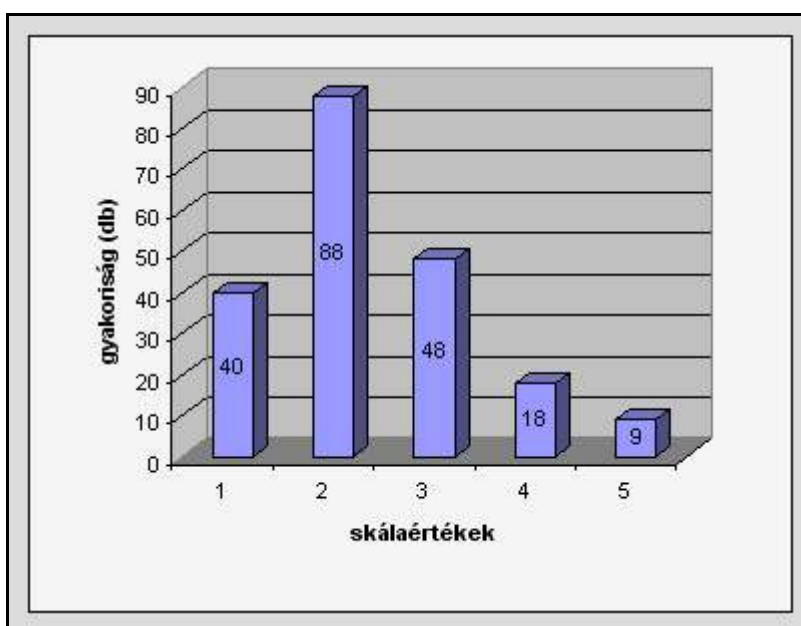

22. ábra. A turizmus hatása az éttermek minőségére.

(Forrás: saját)

Ugyanakkor sokan vannak, akik szerint nincsen hatással, sőt olyanok is vannak akik a minőség romlását érzékelik. Szóbeli kiegészítésként részükről az hangzott el, hogy egyes vendéglátóhelyeken a megnövekedett turistaszámnak köszönhetően a vendéglátás gépiessé vált, és a növekvő igényeket nem tudják azonos színvonalon kielégíteni, tehát a minőség csökkent.

Másodikként a szabadidő-eltöltés lehetőségire gyakorolt hatást érdemes megvizsgálni. A 23. ábra a válaszok gyakoriságadatait tartalmazza.

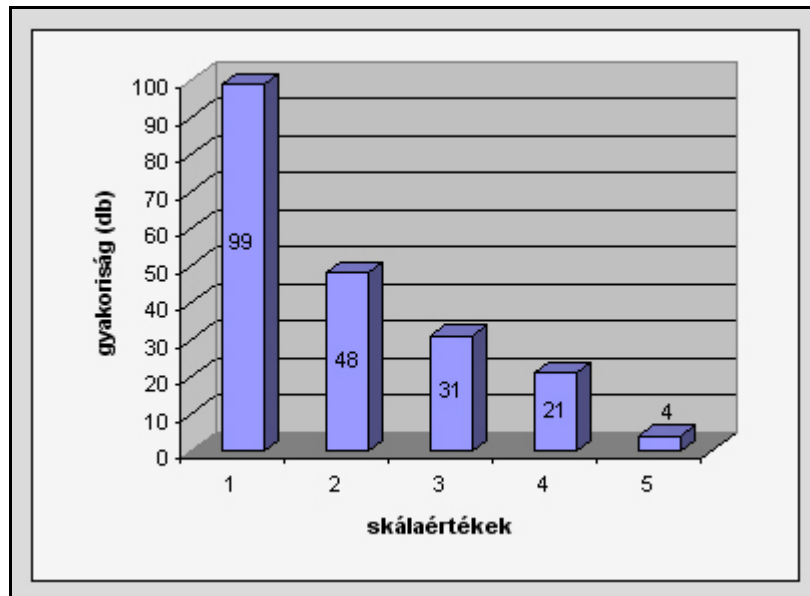

23. ábra. A turizmus hatása a szabadidő-eltöltés lehetőségeire.

(Forrás: saját)

Ez a gyakorisági hisztogram nagyon hasonlít a 22. ábrán látható hisztogramra. A nagy szórás magyarázata itt is az, hogy többségében a turizmusnak a szabadidő-eltöltés lehetőségeire gyakorolt pozitív hatását érzékelik, különböző fokozatú növekedést tulajdonítanak a turizmusnak. De itt is érzékelhető, hogy vannak akik nem a szolgáltatások bővülését érzékelik, hanem azt, hogy a turisták jelenléte miatt az ő szabadidő-eltöltési lehetőségeik csökkennek.

Harmadikként a turizmusnak a motoros vízi járművek használatára gyakorolt hatását érdemes közelebbről megvizsgálni. A 24. ábra a kapott válaszok gyakoriságát szemlélteti. Ennél a tényezőnél a legnagyobb a szórás, és egyúttal ez az egyik legnagyobb növekedéssel jellemzett tényező.

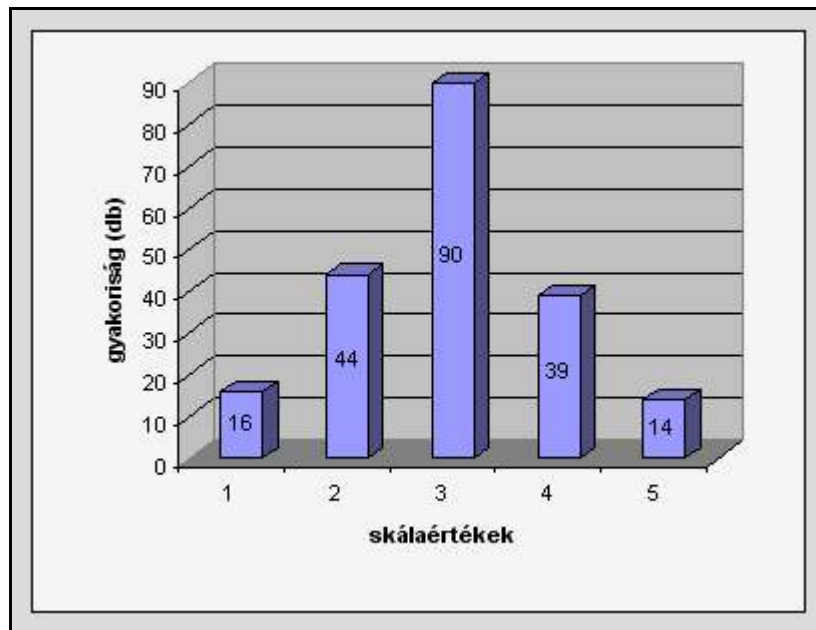

24. ábra. A turizmus hatása a motoros vízi járművek használatára.

(Forrás: saját)

Az ábra alapján elmondható, hogy nagy a motoros vízi járművek használatának jelentős növekedését érzékelők száma. Ugyanakkor sokan vannak azok is, akik ettől kisebb mértékű növekedést éreznek. Csökkenő számban de azért vannak, akik nem érzékelnek növekedést, sőt olyan is akik inkább csökkenést éreznek. A Tisza-tó egyes területein a motoros vízi járművek használata korlátozva van. A válaszadók szóbeli közlései alapján a csökkenést érzékelők többsége a turisták növekvő számának tulajdonítja a korlátozások bevezetését.

Az utolsó megvizsgálandó változó a „földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetősége”. A válaszok gyakoriságadatait a 25. ábra tartalmazza.

25. ábra. A turizmus hatása a földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetőségére.

(Forrás: saját)

Az ábra alapján elmondható, hogy a többség szerint a turizmus ezt a tényezőt nem befolyásolja. A nagyjából szimmetrikus ábrán a különböző mértékű növekedést és csökkenést szinte ugyanannyian érzékelték. Akik a csökkenő lehetőséget jelölték meg elsősorban a turizmus növekedésével együtt járó ingatlanár emelkedést érzékelik jobban. Akik a lehetőségek növekedését tapasztalják, a piacon megnövekvő kínálatot érzékelik jobban. Mind a kínálat növekedése, mindpedig az árak emelkedése lehet tehát a turizmus következménye.

4.4.1.2. A turizmus hatásainak megítélése a turizmustól való gazdasági függés alapján

A szakirodalom alapján azok, akik gazdaságilag is függenek a turizmustól, pozitívabban ítélik meg annak hatásait (Lankford, 1994; Lankford és Howard, 1994; Ryan és Montgomery, 1994). Ennek ellenőrzésére két részre osztottam a megkérdezetteket. Az egyik csoportba azok tartoznak akiknek jövedelme nem függ a turizmustól (118 fő), a másik csoportba azok, akiknek függ (kissé vagy jelentősen, összesen 85 fő). A két csoport észleléseinek átlagértékeit az egyes változók vonatkozásában, a 9. táblázat szemlélteti.

9. táblázat. A turizmus hatásainak megítélése a turizmustól való gazdasági függés alapján. (Forrás: saját)

	függ	nem függ		Pozitívabb / negatívabb
változók (tényezők)	Átlag	Átlag	A turizmustól gazdaságilag függők által érzékelt hatás	
jövedelem és életszínvonal	1,5765	2,2373	nagyobb növekedés	+
közbiztonság	3,0118	3,3051	kisebb csökkenés	+
zsúfoltság	2,1294	2,1356	megegyező	o
árak és szolgáltatások árszínvonala	2,3059	2,3644	nagyobb növekedés	-
vendégszeretet a turistákkal szemben	2,4471	2,5000	nagyobb növekedés	+
zaj	1,9647	1,9661	megegyező	o
közlekedési nehézségek	2,2471	2,2458	megegyező	o
éttermek minősége	2,4118	2,4492	nagyobb növekedés	+
sportolási lehetőségek	2,5529	2,8136	nagyobb növekedés	+
szabadidő-eltöltés lehetőségei	2,2235	2,4407	nagyobb növekedés	+
vásárlási lehetőségek	2,4353	2,5593	nagyobb növekedés	+
általános infrastruktúra	1,9294	2,1186	nagyobb növekedés	+
motoros vízi járművek használata	2,0118	1,8729	kisebb növekedés	- (+)
szemetelés	1,8471	1,6695	kisebb növekedés	+
tolerancia a mássággal szemben	2,8235	2,9407	nagyobb növekedés	+
randalírozás	2,2706	2,1864	kisebb növekedés	+
kábítószer fogyasztás	2,2471	2,2119	kisebb növekedés	+
erkölcs	3,2706	3,4576	kisebb csökkenés	+
udvariasság és jó modor	2,9176	2,9407	megegyező	o
diák munka (18 év alatti)	2,4941	2,2203	kisebb növekedés	- (+)
becsületesség	2,9529	3,1525	nagyobb növekedés	+
egészségügyi kockázat	2,3647	2,2966	kisebb növekedés	+
prostitúció	2,1294	2,2712	nagyobb növekedés	-
kulturális identitás	2,4353	2,5339	nagyobb növekedés	+
idegen nyelvek tanulása	1,9529	2,0254	nagyobb növekedés	+
kulturális szolgáltatások	2,6706	2,5847	kisebb növekedés	-
hagyományok ápolása	2,3294	2,1864	kisebb növekedés	-
más népek megismerésének lehetősége	2,1529	1,8983	kisebb növekedés	-
vallási élet	3,1765	2,9915	nagyobb csökkenés	-
odalátogatók viselkedési stílusának átvétele	2,6235	2,6271	megegyező	o
idegen kifejezések beáramlása anyanyelvünkbe	2,1412	2,0847	kisebb növekedés	+
munkalehetőség	1,9882	2,0932	nagyobb növekedés	+
anyagi szempontok előtérbe kerülése	2,3176	2,2627	kisebb növekedés	+
kölcsönös bizalom az emberek között	2,9059	3,0000	nagyobb növekedés	+
büszkeség a helyiekben településükre	2,4471	2,5339	nagyobb növekedés	+
az élet minősége	2,1765	2,3559	nagyobb növekedés	+
földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetősége	2,8941	3,0000	nagyobb növekedés	+
munkamorál (hozzaállás)	2,5765	2,7034	nagyobb növekedés	+
munkanélküliség	3,3647	3,3814	megegyező	o
régi épületek megőrzése	2,4235	2,6271	nagyobb növekedés	+

Annak eldöntésére, hogy a turizmustól gazdaságilag függő és nem függő lakosok észleléseinek átlagértékei között van-e szignifikáns eltérés, statisztikai próbát végeztem, mely igazolta, hogy a két átlagérték oszlop adatai között szignifikáns eltérés van.

Az egyes tényezőknél szereplő két-két átlagértéket összehasonlítva megállapítható, hogy melyik nagyobb, vagy kisebb a másiknál. A 3-as számhoz tartozó kategória a „nem befolyásolja”, az 1,2 növekedést a 4,5 csökkenést jelöl.

A „jövedelem és életszínvonal” esetében például a turizmustól gazdaságilag függők nagyobb növekedést éreztek a turizmus hatásaként, mint a gazdaságilag nem függők, hiszen átlagértékük $1,5765 < 2,2373$. Az átlagértékek a 3-asnál kisebb értékek esetén növekedésbeli különbség (kisebb vagy nagyobb növekedés), a 3-asnál nagyobb értékek esetén csökkenésbeli különbségként értelmezhetőek. Az átlagok közötti 0,03-nál nem nagyobb különbséget tekintettem megegyező véleménynek. Ezt követően lehet eldönteni azt, hogy az adott tényezőre (változóra) gyakorolt jelentősebb vagy jelentéktelenebb hatás pozitívabbnak, vagy negatívabbnak tekinthető. A „jövedelem és életszínvonal” terén a turizmustól gazdaságilag függők a turizmus hatásaként nagyobb növekedést érzékeltek mint a nem függők, ami egyértelműen pozitívabb percepcióra utal. A változókat egyenként megvizsgálva azt láthatjuk, hogy 6 db olyan változó van, melyekkel kapcsolatos lakossági percepiók esetén a gazdaságilag függők és nem függők véleménye megegyezett. A maradék 34 db változóból a „diákmunkára” és a „motoros vízi járművek használatára” gyakorolt hatás megítélésénél már a 4.4.1 alfejezetben, és a 8. táblázatnál is jeleztem, hogy a pozitív értékelés mellett negatív hatást is jelölhet a kapott eredmény. A tisztán megítélhető maradék 32 db változó közül 26 db-ot pozitívabban ítélték meg azok, akiknek a jövedelme függ a turizmustól. 6 változó esetében negatívabb hatást érzékeltek. A 6-ból 4 változó tartozik azok közé, melyek a kulturális hatásokhoz sorolható (kulturális szolgáltatások, hagyományok ápolása, más népek megismerésének lehetősége, vallási élet). A másik 2 db negatívabban megítélt tényező a „prostituáció”, és az „árak és szolgáltatások árszínvonala”.

Megállapítható, hogy a megkérdezettek közül azok, akiknek a jövedelme függ a turizmustól, összességében valóban pozitívabban érzékelték a turizmus hatásait mint azok, akiknek jövedelme független a turizmustól. A pozitívabban, negatívabban, illetve megegyezően értékelt tényezők aránya (68,4%-15,8%-15,8%). Negatívabb percepcióik döntően a kulturális hatások megítélésében vannak. A kapott eredmény összhangban van a szakirodalom eredményeivel, azzal a megjegyzéssel, hogy a kulturális hatásokkal kapcsolatos negatívabb percepciókról a szakirodalomban nem találtam említést. Ezt a

kérdést önmagában is érdemes lenne egy későbbi alkalommal részletesebben megvizsgálni.

4.4.1.3. A turizmus hatásainak megítélése a legfiatalabb és legidősebb korcsoportban

A turizmus hatásainak a különböző korcsoportok általi percepcióival kapcsolatban Rátz (1999) azt kapta eredményül - a Balatonnál végzett vizsgálatánál -, hogy nincs szignifikáns különbség az észlelt hatásokat illetően, az életkor alapján. 45 tényezőt vizsgált meg, és mindössze 2 esetben volt szignifikáns különbség a véleményekben. A vizsgálatot a Tisza-tó öt érintett településén én is elvégeztem. Az összesen négy korcsoport (18-30 év, 31-40 év, 41-60 év, 61- év) 40-40 változójának átlagértékeit páronként statisztikai próbának vetettem alá, hogy kiderüljön van-e szignifikáns eltérés közöttük. A vizsgálat három esetben mutatott szignifikáns eltérést. A 18-30 évesek és 61 évesnél idősebbek között, a 31-40 évesek és a 61 évesnél idősebbek között, továbbá a 41-60 évesek és a 61 évesnél idősebbek között. Ezt a három korcsoport-párt külön-külön megvizsgáltam. Az átlagértékek közötti eltérések pozitív vagy negatív előjelűek lehetnek aszerint, hogy a turizmusnak az adott tényezőre gyakorolt hatását az egyik, vagy másik korosztály kedvezőbben, vagy kedvezőtlenebbül értékelte. Ha most eltekintünk attól, hogy ez az eltérés a kedvezőbb, vagy a kedvezőtlenebb megítélésből adódik, pusztán csak arra koncentrálunk, hogy eltérést tapasztaltunk a véleményekben, akkor ez a matematika nyelvére lefordítva azt jelenti, hogy az átlagok különbségét abszolútértékben kell tekinteni. Az átlagok különbségeinek abszolútértékeit megvizsgálva azt kaptam, hogy a vélemények közötti legnagyobb különbség (eltekintve annak előjelétől) a legfiatalabb és a legidősebb korcsoport között van. Ezt követően már csak ennek a két korcsoportnak az átlagértékeit tekintetem át, most már nem elhanyagolva azt, hogy az eltérés milyen irányú, hiszen a két korosztály percepciói közötti különbség feltárásához ez már elengedhetetlen. A vizsgálatba vont legfiatalabb (18-30 év, 43 fő) és legidősebb korosztály (61- év, 56 fő) turizmussal kapcsolatos percepcióit a 10. táblázat tartalmazza.

10. táblázat. A turizmus hatásainak megítélése a legfiatalabb és legidősebb korcsoportban. (Forrás: saját)

	18-30 év	61- év		
változók (tényezők)	Átlag	Átlag	A fiatalabb korosztály által érzékelt hatás	Pozitívabb / negatívabb
jövedelem és életszínvonal	1,6818	2,2321	nagyobb növekedés	+
közbiztonság	3,25	3,1071	nagyobb csökkenés	-
zsúfoltság	1,9545	2,1786	nagyobb növekedés	-
árak és szolgáltatások árszínvonala	2,4545	2,3929	kisebb növekedés	+
vendégszeretet a turistákkal szemben	2,3636	2,5536	nagyobb növekedés	+
zaj	2,0227	1,8571	kisebb növekedés	+
közlekedési nehézségek	2,1364	2,3036	nagyobb növekedés	-
éttermek minősége	2,2955	2,7143	nagyobb növekedés	+
sportolási lehetőségek	2,4318	2,8929	nagyobb növekedés	+
szabadidő-eltöltés lehetőségei	2	2,5536	nagyobb növekedés	+
vásárlási lehetőségek	2,3409	2,6607	nagyobb növekedés	+
általános infrastruktúra	2,1818	2,0714	kisebb növekedés	-
motoros vízi járművek használata	1,6136	2,2321	nagyobb növekedés	+(-)
szemetelés	1,7955	1,7321	kisebb növekedés	+
tolerancia a mássággal szemben	2,8864	2,9643	nagyobb növekedés	+
randalírozás	2,4545	2,0714	kisebb növekedés	+
kábítószer fogyasztás	2,3182	2,125	kisebb növekedés	+
erkölcs	3,3636	3,4286	kisebb csökkenés	+
udvariasság és jó modor	2,8182	3,0714	nagyobb növekedés	+
diákmunka (18 év alatti)	1,8864	2,625	nagyobb növekedés	+(-)
becsületesség	3,0909	3,1607	kisebb csökkenés	+
egészségügyi kockázat	2,4318	2,2857	kisebb növekedés	+
prostitúció	2,5	2,1964	kisebb növekedés	+
kulturális identitás	2,2955	2,6607	nagyobb növekedés	+
idegen nyelvek tanulása	1,9318	2,1786	nagyobb növekedés	+
kulturális szolgáltatások	2,3636	2,875	nagyobb növekedés	+
hagyományok ápolása	2,1591	2,3214	nagyobb növekedés	+
más népek megismerésének lehetősége	1,8409	2,0536	nagyobb növekedés	+
vallási élet	3,1136	3,0179	nagyobb csökkenés	-
odalátogatók viselkedési stílusának átvétele	2,5227	2,625	nagyobb növekedés	-
idegen kifejezések beáramlása anyanyelvünkbe	2,0682	2,1429	nagyobb növekedés	-
munkalehetőség	1,9091	2,0714	nagyobb növekedés	+
anyagi szempontok előtérbe kerülése	2,1818	2,3929	nagyobb növekedés	-
kölcsönös bizalom az emberek között	3,0909	3,0179	nagyobb csökkenés	-
büszkeség a helyiekben településükre	2,3636	2,5357	nagyobb növekedés	+
az élet minősége	2,2273	2,4286	nagyobb növekedés	+
földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetősége	3,0455	2,875	nagyobb csökkenés	-
munkamorál (hozzáállás)	2,5	2,6429	nagyobb növekedés	+
munkanélküliség	3,5455	3,3214	nagyobb csökkenés	+
régi épületek megőrzése	2,3636	2,6964	nagyobb növekedés	+

A 10. táblázatot elemezve megállapíthatjuk, hogy egyetlen tényező sincs, melynél a két korosztály véleménye megegyezne. A turizmusnak a szabadidős tevékenységekhez és szolgáltatásokhoz sorolható tényezőire gyakorolt hatását a fiatalabbak lényegesen pozitívabban értékelik, mint a vizsgálatba volt legidősebb korosztály. Ugyanígy elmondható, hogy kevésbé értékelik negatívan a turizmusnak a deviáns viselkedés megjelenési formáira gyakorolt hatásait is, hiszen kisebb növekedést éreznek ezen a területen. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy bár a fiatalok is érzékelik ezeket a negatív hatásokat, de kevésbé borúlátóak mint az idősebbek.

A 40 db változóból ismét kivéve a - nem egyértelműen megítélhető - diákmunkára és a motoros vízijárművekre gyakorolt hatást, a maradék 38 változóból 10-et érzékelnek negatívabban a fiatalok, míg 28 változó esetében pozitívabban a percepcióik. A negatívabb érzékelések az idegen minták átvételében (viselkedési stílus átvétele, idegen kifejezések használata), a közbiztonság, a zsúfoltság, az általános infrastruktúra, a vallási élet, és a földterülethez és ingatlanhoz jutás esetében jelentkeztek.

A fenti megállapításaim helyességét igazolandó, Chi négyzet próba segítségével minden egyes tényezőre megvizsgáltam, hogy van-e szignifikáns különbség az életkor alapján a véleményekben. Rátz (1999) korábban már említett vizsgálatával ellentétben a 40 tényezőtől 8 (!) esetében találtam - a Rátzhoz hasonló szignifikancia szintet ($p < 0,05$) - különbséget. $P < 0,15$ esetén már a változók fele (20 db) esetében jelenthető ki a szignifikáns különbség.

A vizsgálat alapján megállapítható, hogy a legfiatalabb korcsoport pozitívabban értékeli a turizmus hatásait, mint a legidősebbekből álló korcsoport. A pozitívabban és negatívabban értékelt tényezők aránya (73,7%-26,3%). Ez az eredmény szintén további vizsgálatokat tesz szükségessé a területen.

4.4.1.4. A 40 darab változó struktúrájának elemzése

A lakosság turizmussal kapcsolatos észleléseinek részletesebb vizsgálatához a 40 elemből álló változórendszer mélyebb analizésére van szükség. A 4.4.1. alfejezetben elfogadott feltétel alapján (intervallum skála) a változórendszeren elvégeztem a standard faktoranalízist, illetve ennek speciális esetét, a főkomponens-analízist. Ez az eljárás arra való, hogy az eredetileg p számú változóval (jelen esetben 40) jellemzett sokaságot $k \ll p$ (tehát kisebb számú) változóval (komponensekkel) jellemezzük. A

főkomponens elemzés eredményeként olyan új komplex („látens”) változók (komponensek) hozhatók létre, melyek egymással nem korrelálnak, viszont az eredeti adatokkal igen, így tartalmuk azonosítható. A módszer lényegében dimenziócsökkentő eljárás.

Az analízis feltétele, hogy a mintaszám legalább ötszöröse legyen a változók számának (Tinsley és Tinsley, 1987). A kérdőívek alapján a faktoranalízisbe bevont változók száma 40. A 203 db kitöltött kérdőív így eleget tesz ennek a kritériumnak ($203 \geq 5 \cdot 40$). Meg kívánom jegyezni, hogy a statisztikával kapcsolatos irodalomban megtalálható egy megengedőbb kritérium, mely a faktoranalízishez esetszámként a változók számának kétszeresét említi meg (Nemes Nagy József, 2005). Tekintettel azonban arra, hogy a turizmus társadalmi-kulturális hatásait vizsgáló szakirodalomban inkább a szigorúbb (ötszörös esetszám) kritériummal találkoztam (pl. Haley et al., 2005), ezért ezt alkalmaztam.

Az előzetes teszt alapján a változórendszer alkalmas a főkomponens-analízisre. A Kaiser-Meyer-Olkin érték 0,827. Az elemzés eredményes elvégzéséhez az szükséges, hogy ez az érték 0,5 fölött legyen. A skála megbízhatóságára vonatkozó Cronbach alfa értéke 0,734, ami szintén elegendően magas érték (nagysága 0-1 között változhat, 0,7 fölött jó). A főkomponens-elemzés során az értelmezés megkönnyítése érdekében célszerű rotációt alkalmazni. A főkomponens tengelyek elforgatásával (rotáció) a variancia maximalizálható (VARIMAX rotáció). Vizsgálatomban ezt alkalmaztam.

Összesen 12 komponenst sikerült elkülöníteni, melynek sajátértéke 1 fölött volt. Ezek az összes variancia 68,09%-át magyarázzák. Ezekből 10 komponenst tudtam értelmezni, mely a variancia közel 60%-át (59,75%) magyarázza, és 24 változót tartalmaz. A teljes rotált főkomponenssúly-mátrixot a 4. számú melléklet tartalmazza. Az azonosított komponensek a következők (11. táblázat):

11. táblázat. A turizmus hatásainak lakossági percepciói alapján azonosított komponensek a skálát intervallum skálának tekintve. (Forrás: saját)

Komponensek	súly	magyarázott	
		variancia (%)	sajátérték
1. Szabadidős tevékenységek, szolgáltatások		16,12	8,87
sportolási lehetőségek	0,780		
szabadidő-eltöltés lehetőségei	0,810		
vásárlási lehetőségek	0,592		
motoros vízi járművek használata	0,772		
kulturális szolgáltatások	0,612		
2. Deviáns viselkedés és hozzá tartozó tényezők		11,09	4,73
randalírozás	0,796		
kábitószer fogyasztás	0,707		
szemetelés	0,713		
prostitúció	0,520		
zaj	0,683		
3. Emberi értékek		5,54	2,01
tolerancia a mássággal szemben	0,515		
kölsönös bizalom az emberek között	0,589		
munkamorál (hozzáállás)	0,660		
régie épületek megőrzése	0,461		
4. Idegen minták átvétele		4,89	1,57
odalátogatók viselkedési stílusának átvétele	0,778		
idegen kifejezések beáramlása anyanyelvünkbe	0,711		
5. Mindennapokat zavaró tényezők		4,18	1,42
zsúfoltság	0,667		
közlekedési nehézségek	0,730		
6. Település fejlettség		4,05	1,37
általános infrastruktúra	0,793		
az élet minősége	0,645		
7. Jövedelem és életszínvonal		3,91	1,19
jövedelem és életszínvonal	0,745		
8. Áruk és szolgáltatások árszínvonala		3,49	1,123
árak és szolgáltatások árszínvonala	0,788		
9. Munkalehetőségek		3,35	1,1
munkalehetőség	0,851		
10. Munkanélküliség		3,13	1,05
munkanélküliség	0,872		

A „Szabadidős tevékenységek és szolgáltatások” komponense olyan tényezőket foglal magában, mellyel kapcsolatban a lakosság észlelései pozitívak voltak. A turizmus jelentős hatásának tulajdonítják az ezen tevékenységekkel kapcsolatos lehetőségek bővülését. Érdekesség talán, hogy a motoros vízi járművek használatát nem az általuk okozott zaj és környezetkárosítás alapján ítélték meg a lakosok, hanem a szabadidő-eltöltés egy alternatívájaként. A 8. táblázatban a motoros vízi járművek használatának növekedésénél zárójelben szerepeltettem egy (-) jelet, utalva a zaj és a környezetkárosító hatásra. A vizsgálat szerint azonban a helyiek az előnyöket érzékelik inkább.

A „Deviáns viselkedés és hozzá tartozó tényezők” komponense a mindenki által jól ismert deviáns viselkedési formákon túl (randalírozás, kábítószerfogyasztás, prostitúció) bekerült a szemetelés és a zaj is. A szemetelést a helyi lakosság – a vizsgálat alapján – a deviáns viselkedések közé sorolja. A zaj szintén a randalírozás, italozás, hangos mulatozás velejárója. Ez azt is jelenti, hogy a zaj forrásaként nem a közlekedést, vagy egyéb tényezőt, hanem inkább a deviáns viselkedést érzékelik a megkérdezettek.

Az „Emberi értékek” komponensbe olyan változók kerültek, melyeknek egy része interperszonális értékeket hordoz. Ilyen a tolerancia a mássággal szemben, valamint a kölcsönös bizalom az emberek között. A régi épületek megőrzése is értékelhető a tolerancia megnyilvánulásaként, hiszen a minket megelőző generációk által ránk hagyott értékek továbbvitele, megőrzése, gyakran többletmunkával és azzal az áldozattal járhat, hogy le kell mondanunk saját elképzeléseinkről, terveinkről.

Az „Idegen minták átvétele” komponensben az adott területre látogató turisták viselkedési mintáinak, és kifejezéseiknek az átvétele szerepel. Itt nem feltétlenül a külföldi turistákra kell gondolni, bár kétségtelen, hogy a társadalmi-kulturális különbségek a helyiek és a más nemzetiségűek között nagyobb, mint a helyiek és más magyarok lakta területről érkezők között.

A „Mindennapokat zavaró tényezők” komponensében szerepel a zsúfoltság és a közlekedési nehézségek. A megkérdezett lakosok ezen tényezőket a turizmus negatív hatásaként azonosították. Ezen tényezők a helyi lakosság mindennapjait is jelentősen befolyásolják, hiszen közlekedni muszáj nap mint nap, és az otthonukból kilépve a zsúfoltsággal is szembesülniük kell.

A „Település fejlettsége” komponensében két tényezőt találunk, az általános infrastruktúrát, és az élet minőségét. Az általános infrastruktúra nagyban befolyásolja egy település fejlettségét, mint ahogyan az élet minősége is összefügg vele. Magasabb életminőség eléréséhez fejlettebb településre van szükség. Ez célkitűzésként megtalálható a Nemzeti Fejlesztési Tervben is.

A hátralévő négy komponens egy-egy változót tartalmaz, ezek sorrendben a jövedelem és életszínvonal, az áruk és szolgáltatások árszínvonala, a munkalehetőségek és a munkanélküliség.

Elvégeztem a vizsgálatot úgy is, hogy azokat a változókat kihagytam, melyek a komponensekben nem szerepeltek, de nem kaptam a fentitől lényegesen különböző struktúrát.

4.4.1.5. A turisták számával kapcsolatos véleményekre ható tényezők a skálát intervallum skálának tekintve

A turizmus fejlődésének egyik legfontosabb mutatószáma az adott desztinációt felkereső turisták száma. Az alábbiakban megvizsgáltam, hogy vajon a turizmus milyen észlelt hatásai azok, melyek leginkább befolyásolhatták a válaszadókat abban, hogy kívánják-e a turisták számának növekedését, vagy sem. A vizsgálathoz lineáris regressziószámítást alkalmaztam. A lineáris regressziószámítás alapfeltétele, hogy a független változók (amelyeknek a hatását vizsgálom), lineárisan függetlenek legyenek. A kérdőíven szereplő 40 darab tényezőre ez a feltétel nem teljesül, hiszen a tényezők erősen korreláltak. A főkomponens-analízis során kapott 10 komponens azonban lineárisan független. A lineáris regressziószámítást úgy végeztem el, hogy független változóknak a komponenseket tekintettem, míg függő változónak a turisták számával kapcsolatos lakossági véleményt.

A lineáris regressziószámítás eredményeit a 12. és 13. táblázat tartalmazza.

12. táblázat. A lineáris regressziószámítás eredménye a skálát intervallum skálának tekintve I. (Forrás: saját)

R	R ²	Korrigált R ²	F	Sig. F
0,638	0,408	0,377	13,207	0,000

13. táblázat. A lineáris regressziószámítás eredménye a skálát intervallum skálának tekintve II. (Forrás: saját)

	Nemstandardizált együtthatók		Standardizált együtthatók	t	Sig. t
	B	S. hiba	Beta		
Konstans	1,389	0,035		39,286	0,000
Szabadidős tevékenységek, szolgáltatások	0,141	0,035	0,221	3,975	0,000
Deviáns viselkedés és hozzá tartozó tényezők	-0,238	0,035	-0,373	-6,708	0,000
Emberi értékek	0,118	0,035	0,185	3,339	0,001
Idegen minták másolása	-0,176	0,035	-0,276	-4,968	0,000
Mindennapokat zavaró tényezők	-0,009	0,035	-0,015	-0,263	0,793
Település fejlettség	-0,007	0,035	-0,010	-0,185	0,854
Jövedelem és életszínvonal	0,199	0,035	0,311	5,606	0,000
Áruk és szolgáltatások árszínvonala	-0,019	0,035	-0,030	-0,535	0,593
Munkalehetőségek	0,067	0,035	0,105	1,893	0,060
Munkanélküliség	-0,007	0,035	-0,012	-0,208	0,835

A kapott eredmények értelmezésénél azokat a változókat (ezek most a komponensek) tekintetem szignifikánsnak, melyeknél a t-próba alapján $\text{Sig.}t < 0,05$. Ezek alapján a Tisza-tó partján élők véleményét a turisták számával kapcsolatban a következő tényezők befolyásolják:

- Szabadidős tevékenységek, szolgáltatások
- Deviáns viselkedés és hozzá tartozó tényezők
- Emberi értékek
- Idegen minták másolása
- Jövedelem és életszínvonal

A „Szabadidős tevékenységek, szolgáltatások”, az „Emberi értékek” és a „Jövedelem és életszínvonal” változók együtthatói pozitívak, tehát ugyanolyan irányban változnak, mint a turisták számával kapcsolatos növekedési igény, míg ezt a „Deviáns viselkedés és hozzá tartozó tényezők” valamint az „Idegen minták átvétele” ellentétesen befolyásolja. Ez azt is jelenti például, hogy a deviáns viselkedés hatásának érzékelése, csökkenti a turisták számának növekedésére vonatkozó igényt, míg a jövedelmre és életszínvonalra gyakorolt pozitív hatás fokozza a turisták számának növekedése iránti kívánalmat.

4.4.2. A turizmus hatásainak elemzése a skálát ordinális skálának tekintve

Ebben az alfejezetben nem fogadom el azt az alapfeltevést, hogy az 1-5-ig terjedő ordinális skálán, mely a fokozatokat „jelentősen növeli”-től „kissé csökkenti”-ig számszerűsítette, egyenlők a távolságok. A vizsgálati lehetőségek első megközelítésben szűkösebbnek tűnnek, mint a feltevés elfogadásakor. Van azonban az SPSS 13 statisztikai programcsomagban egy olyan eljárás, mely a nagy számú válaszadótól származó adatok alapján, az ordinális skálák kategóriáihoz minden változó esetében konkrét számértéket rendel. A távolságok nem lesznek feltétlenül egyenlők, viszont értékük jól meghatározott, és típusukat tekintve olyanok, melyekkel már a standard főkomponens-analízis elvégezhető. Mielőtt azonban rátérnék az optimális skálázásra, a kapott adatokat a gyakoriságok alapján szeretném szemléltetni és értelmezni.

4.4.2.1. A változók elemzése a gyakoriságok alapján

Az összes változó esetében még nem került sor a gyakoriságadatok szemléltetésére és elemzésére, mindössze négyet ábrázoltam közülük hisztogramon a 4.4.1.1. alfejezetben. A 40 változó gyakoriságadatainak együttes ábrázolása hisztogramon rendkívül nehéz lenne. Ha a változókhoz tartozó hisztogramok térbeli megjelenítését választanám, $40 \cdot 5 = 200$ darab váltakozó magasságú hasábot („tornyot”) kapnék, melyek a 3 dimenziós ábrázolás miatt ráadásul takarják egymást (Olyan lenne, mint Manhattan egy helikopterről). Az adatok elemzését ez szinte lehetetlenné tenné. E helyett máshoz folyamodtam. Az Adobe Photoshop professzionális képszerkesztő program segítségével az egyes gyakoriságadatokhoz hozzárendeltem a piros színnek egy-egy árnyalatát. Az árnyalat „kikeverése” digitális formában, egzakt módon, számok megadásával történt. A 200 db gyakoriságadatból a legnagyobbat tekintetem a teljesen vörös színnek, a hozzá tartozó számérték 255. A többi gyakoriságadatra aránypár segítségével meghatároztam az aktuális színértéket. Ezzel lehetővé válik a gyakoriságadatoknak a színárnyalatok szerinti megjelenítése. A kis gyakoriságértékek világosabbak, a nagyobbak vörösebbnek adódnak. Úgy is el lehet képzelni a kapott eredményt, mintha egyforma méretű, nagyon halvány rózsaszín fényáteresztő lapocskákat helyeznénk egymásra, pontosan annyi darabot, amennyi az adott változó adott értékének a gyakorisága. Ezt minden változó minden értékére elvégezve, és az oszlopokat alulról fehér fényel megvilágítva, a 26. ábrán látható eredményt kapnánk.

		1 jelen- tősen növeli	2 kissé növeli	3 nem befo- lyásolja	4 kissé csök- kenti	5 jelen- tősen csök- kenti
1.	jövedelem és életszínvonal					
2.	közbiztonság					
3.	zsúfoltság					
4.	árak és szolgáltatások árszínvonala					
5.	vendégszeretet a turistákkal szemben					
6.	zaj					
7.	közlekedési nehézségek					
8.	étterem minősége					
9.	sportolási lehetőségek					
10.	szabadidő-eltöltés lehetőségei					
11.	vásárlási lehetőségek					
12.	általános infrastruktúra					
13.	motoros vízi járművek használata					
14.	szemetelés					
15.	tolerancia a mássággal szemben					
16.	randalírozás					
17.	kábítószer fogyasztás					
18.	erkölcs					
19.	udvariasság és jó modor					
20.	diákmunka (18 év alatti)					
21.	becsületesség					
22.	egészségügyi kockázat					
23.	prostitúció					
24.	kulturális identitás					
25.	idegen nyelvek tanulása					
26.	kulturális szolgáltatások					
27.	hagyományok ápolása					
28.	más népek megismerésének lehetősége					
29.	vallási élet					
30.	odalátogatók viselkedési stílusának átvétele					
31.	idegen kifejezések beáramlása anyanyelvünkbe					
32.	munkalehetőség					
33.	anyagi szempontok előtérbe kerülése					
34.	kölcsönös bizalom az emberek között					
35.	büszkeség a helyiekben településükre					
36.	az élet minősége					
37.	földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetősége					
38.	munkamorál (hozzállás)					
39.	munkanélküliség					
40.	régi épületek megőrzése					

26. ábra. Gyakoriságadatok színárnyalatokkal. (Forrás: saját)

Az átlagember színérzékelése nagyjából 32 féle vörös árnyalatot tud megkülönböztetni. Gyakorlott nyomdászok, textiltechnikusok, fotósok, festők, viszont a komponensek közötti 1%-os eltérést is érzékelné képesek. Ez a gyakorlatban közel 100 vörös árnyalat megkülönböztetését jelenti (Wyszecki, 2006). A 26. ábrán ettől több, összesen 153 árnyalat van megjelenítve, mert a gyakoriságadatok 1-153 között változtak. Ez azt jelenti, hogy az átlagember azokat a cellákat fogja különbözőnek látni, melyeknél a gyakoriságok értékei közötti különbség, legalább 5. Ez a kritérium nem akadályozza az ábra kiértékelését. Az adatok ilyen ábrázolása lehetővé teszi az adatok áttekintését és értékelését, nemcsak változónként (soronként), hanem kategóriánként (oszloponként) is. A változónkénti kiértékelést korábban már a 4.4.1. fejezetben elvégeztem, ezért itt a kategóriákat szeretném áttekinteni. A számszerű gyakorisági adatokat a 3. számú melléklet tartalmazza.

Szembetűnő, hogy a megkérdezettek inkább növekedést éreznek a vizsgált tényezők esetében a turizmus hatására. Az ábra bal oldala jóval vörösebb, mint a jobb oldal. A csökkenések közül a legerősebb a munkanélküliség csökkenése, mely pozitív tényezőként értékelhető. Csökkenést éreznek ugyanakkor a közbiztonság és az erkölcs terén is, melyek negatív hatásként interpretálhatóak. A legjelentősebben növekedő tényezők a motoros vízi járművek használatánál, a szemetelésnél, és a zajnál figyelhető meg. A szemetelés és a zaj egyértelműen negatív hatások, míg a motoros vízi járművek használatának vetületeiről korábban már szóltam. Kisebb mértékben, de növekedést érzékelnek a válaszadók a jövedelem és életszínvonal, az élet minősége, az idegen nyelvek tanulása, és a munkalehetőségek terén. Ezek mind pozitív tényezők. Hasonló mértékű növekedést tapasztalnak azonban a zsúfoltság esetében is, mely a turizmus negatív hatásaként azonosítható. A legtöbben a vallási életre gyakorolt hatást érzékelték semlegesnek, de sokan vélték a toleranciára és a becsületességre gyakorolt hatást is semlegesnek.

4.4.2.2. Optimális skálázás és főkomponens analízis

Az SPSS 13 statisztikai programcsomaghoz a hollandiai Leiden University Társadalom- és Viselkedéstudományi Karának közreműködésével fejlesztették ki azt a modult, mely képes az ordinális típusú skálák kategóriáihoz rendelt jelképes számértékeket (1,2,3,4,5) számszerűsíteni. A transzformált változókhoz tartozó számszerűsített kategóriákat a 6. számú melléklet tartalmazza. Ez azt is jelenti, hogy minden egyes transzformált változó esetében meghatározhatóvá válnak az egyes

kategóriák közötti távolságok. A 6. számú melléklet alapján látszik, hogy vannak olyan transzformált változók, melyek kategóriái azonos számértéket kaptak. Ez alapján nem tehető különbség pl. a „sportolási lehetőségek” nevű változónál a jelentősen növeli, és a kissé növeli kategóriák között. A transzformált változókhoz tartozó értékek esetében a Kaiser-Meyer-Olkin érték 0,839, a Cronbach alfa értéke 0,745. Az analízis tehát az új transzformált változók bevonásával is elvégezhető. A vizsgálatot most is VARIMAX rotációs eljárással végeztem. Az azonosított komponensek a következők (14. táblázat):

14. táblázat. A turizmus hatásainak lakossági percepciói alapján azonosított komponensek a skálát ordinális skálának tekintve. (Forrás: saját)

Komponensek	súly	magyarázott variancia (%)	sajátérték
1. Szabadidős tevékenységek, szolgáltatások		28,77	11,51
sportolási lehetőségek	0,884		
szabadidő-eltöltés lehetőségei	0,810		
vásárlási lehetőségek	0,763		
motoros vízi járművek használata	0,807		
éttermek minősége	0,822		
kulturális szolgáltatások	0,842		
2. Deviáns viselkedés és egyéb negatív tényezők		11,79	4,715
randalírozás	0,676		
kábítószer fogyasztás	0,676		
szemetelés	0,720		
prostitúció	0,523		
zsúfoltság	0,734		
zaj	0,719		
3. Emberi értékek		6,13	2,453
tolerancia a mássággal szemben	0,814		
becsületesség	0,750		
kölcsönös bizalom az emberek között	0,579		
4. Létbiztonság		3,89	1,556
jövedelem és életszínvonal	0,829		
munkalehetőség	0,799		
5. Más kultúrák megismerésének lehetősége		3,03	1,213
idegen nyelvek tanulása	0,869		
más népek megismerésének lehetősége	0,438		
6. Áruk és szolgáltatások árszínvonala		2,92	1,167
Áruk és szolgáltatások árszínvonala	0,689		
7. Település fejlettség		2,76	1,104
általános infrastruktúra	0,813		
az élet minősége	0,573		

A teljes rotált főkomponenssúly-mátrixot az 5. számú melléklet tartalmazza.

Most 10 olyan komponenst sikerült elkülöníteni, melyeknek sajátértéke 1 fölött volt. Ezek a variancia 69,35%-át magyarázzák. Ebből 7 komponenst sikerült értelmezni, melyek a variancia közel 60%-át magyarázzák (59,29%), és 22 változót tartalmaznak. Az azonosított komponensek közül az első kettő, a „Szabadidős tevékenységek és szolgáltatások”, valamint a „Deviáns viselkedés és egyéb negatív hatások”, szinte teljes egészében megegyezik a 4.4.1.4 alfejezetben ismertetett komponensekkel. Ugyanez mondható el az „Emberi értékek”, az „Áruk és szolgáltatások árszínvonala”, és a „Település fejlettsége” nevet viselő komponensekkel. Az itt megjelenő „Létebiztonság” komponensét alkotó változók megegyeznek az előbb említett alfejezetben megtalálható két, egy-egy változót tartalmazó komponenssel. Az egyetlen igazi különbség a két eredmény között, hogy az „Idegen minták átvétele” komponens helyett, itt a „Más kultúrák megismerésének lehetősége” szerepel.

4.4.2.3. A turisták számával kapcsolatos véleményekre ható tényezők a skálát ordinális skálának tekintve

Az előző alfejezetben kapott komponenseket felhasználva, most is elvégezhető a lineáris regressziószámítás. A függő változónak most is a turisták számával kapcsolatos lakossági véleményt tekintetem, míg a független változók az előbb már említett komponensek. Az eredményeket a 15. és 16. táblázat tartalmazza.

15. táblázat. A lineáris regressziószámítás eredménye a skálát ordinális skálának tekintve I. (Forrás: saját)

R	R ²	Korrigált R ²	F	Sig. F
0,580	0,337	0,313	14,145	0,000

16. táblázat. A lineáris regressziószámítás eredménye a skálát ordinális skálának tekintve II. (Forrás: saját)

	Nemstandardizált együtthatók		Standardizált együtthatók	t	Sig. t
	B	Std. hiba	Beta		
Konstans	1,389	0,037		37,420	0,000
Szabadidős tevékenységek, szolgáltatások	0,130	0,037	0,204	3,492	0,001
Deviáns viselkedés és egyéb negatív tényezők	-0,236	0,037	-0,370	-6,336	0,000
Emberi értékek	0,149	0,037	0,234	4,011	0,000
Létfbiztonság	0,147	0,037	0,230	3,948	0,000
Más kultúrák megismerésének lehetősége	0,064	0,037	0,101	1,728	0,086
Áruk és szolgáltatások árszínvonala	0,128	0,037	0,200	3,436	0,001
Település fejlettsége	0,017	0,037	0,027	0,456	0,649

A kapott eredmények értelmezésénél most is azokat a változókat (komponenseket) tekintetem szignifikánsnak, melyeknél a t-próba alapján $\text{Sig.}t < 0,05$. A helyi lakosok véleményét a turisták számával kapcsolatban, a mostani vizsgálat alapján a következő tényezők befolyásolják:

- Szabadidős tevékenységek, szolgáltatások
- Deviáns viselkedés és egyéb negatív tényezők
- Emberi értékek
- Létfbiztonság
- Áruk és szolgáltatások árszínvonala

A „Szabadidős tevékenységek, szolgáltatások”, az „Emberi értékek”, a „Létfbiztonság”, és az „Áruk és szolgáltatások árszínvonala” változók együtthatói pozitívak, tehát ugyanolyan irányban változnak, mint a turisták számával kapcsolatos növekedési igény, míg a „Deviáns viselkedés és egyéb negatív tényezők” ellentétesen befolyásolja azt.

4.4.2.4. A turisták számával kapcsolatos vélemények a legfiatalabb és legidősebb korosztály esetében

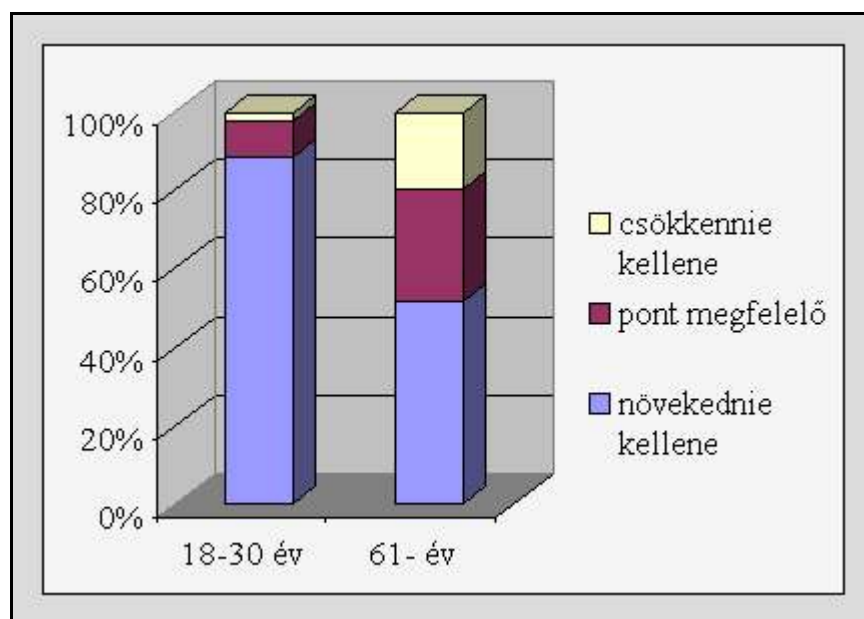
A 4.4.1.3. alfejezetben azt kaptam eredményül, hogy a vizsgálatba vont legfiatalabb korosztály pozitívabban értékeli a szabadidős tevékenységekre és szolgáltatásokra gyakorolt hatást, mint a legidősebb korosztály, továbbá a deviáns viselkedést negatívabban értékelték az idősebbek, mint a fiatalok.

Az előző alfejezetben és a 4.4.1.5. alfejezetben elvégzett lineáris regressziószámítás során az adódott eredményül, hogy a turisták számával kapcsolatos véleményekre erőteljes hatással van az, hogy a megkérdezettek hogyan vélekedtek a deviáns viselkedésről, illetve az is, hogy hogyan vélekedtek a szabadidős tevékenységekre és szolgáltatásokra gyakorolt hatással kapcsolatban.

Ezért megvizsgáltam, hogy a turisták számával kapcsolatban hogyan vélekednek a legfiatalabbak és az idősebbek, hiszen e két korcsoport között jelentős különbség volt ezen a területen. Az eredményeket a 17. táblázat és a 27. ábra szemlélteti.

17. táblázat. A turisták számával kapcsolatos vélemények. (Forrás: saját)

korcsoport	fő	növekednie kellene		pont megfelelő		csökkennie kellene	
		gyakoriság	rel.gyak.	gyakoriság	rel.gyak.	gyakoriság	rel.gyak.
18-30 év	44	39	88,6%	4	9,1%	1	2,3%
61- év	56	29	51,8%	16	28,6%	11	19,6%

27. ábra. A turisták számával kapcsolatos vélemények a vizsgált korcsoportokban.

(Forrás: saját)

A 17. táblázat és a 27. ábra alapján kijelenthető, hogy a vizsgálatba vont legfiatalabb és legidősebb korosztály között jelentős különbség van annak megítélésében, hogy a turisták száma növekedjen-e a településen. A legfiatalabb korosztály 88,6%-a szeretné a turisták számának növekedését, míg a legidősebb korcsoportnál ez az arány 51,8%. A legnagyobb különbség azok körében van, akik a turisták számának csökkenését szeretnék. A legfiatalabbaknál ez az arány mindössze 2,3%, míg a legidősebb korosztálynál ennek több mint nyolcszorosa, 19,6%. Jóval nagyobb az aránya a legidősebbek körében azoknak is, akik szerint pont megfelelő a turisták száma (28,6%-9,1%). Ez az eredmény összhangban van a 4.4.1.3 és a 4.4.1.5 alfejezetekben ismertetett eredményekkel.

5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

5.1. Következtetések a vizsgálati eredmények ismeretében

A Tisza-tó partján fekvő települések lakói a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak mind a pozitív, mind pedig a negatív hatását érzékelik. Az érzékelt pozitív hatások mellett sajnos az általam vizsgált területen is érzékelhetőek a negatív hatások. Mindez azt bizonyítja, hogy - annak ellenére, hogy fiatal desztinációról van szó - sajnos nem sikerült a fejlesztéseket úgy megvalósítani, hogy ne legyenek negatív hatásai a turizmusnak. Az ilyen, és ehhez hasonló vizsgálatok célja éppen az, hogy rávilágítson azokra a területekre, melyeket különös figyelemmel kell kísérni a fejlesztések tervezésekor. A negatív hatások között a deviáns viselkedés különböző megjelenési formáit is megtalálhatjuk, melyek a turizmus fejlődésével gyakran együtt járnak. A zsúfoltság, a közlekedési nehézségek infrastruktúrális hiányosságokra utalnak. A Tisza-tó parti települések fejlesztésénél mindenképpen figyelemmel kell lenni arra, hogy az érzékelt negatív hatások csökkenjenek. Arról, hogy ez miként lehetséges, a javaslatok között fejtem ki.

A vizsgált településeken a turizmustól gazdaságilag függnék az emberek. Jelentős részüknek jelent kiegészítő, vagy fő jövedelemforrást. A pozitív hatások között több társadalmi-gazdasági hatás található. A gazdaságilag függés tényét erősíti meg az, hogy még olyanok szerint is szükség van a turizmusra, akiket egyébként zavar a turisták jelenléte.

Az az eredményem, hogy a fiatalabb korosztály pozitívabban ítéli meg a turizmus hatásait, mint a legidősebb vizsgálatba vont korosztály, látszólag ellentétben áll a Balatonnál korábban végzett kutatás (Rázt, 1999) eredményével, ott ugyanis nem mutatkozott szignifikáns különbség életkor alapján, az észlelt hatások között. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a Balatonnál a turizmus az 1800-as évekre nyúlik vissza, kiadványokban már az 1930-as években megjelentek a szállást, étkezést, és egyéb szolgáltatásokat felsoroló kiadványok (Hevessy és Incze., 2007). A Tisza-tó fiatal turisztikai desztináció, még 30 éves sincs. A Balatonnál az idősebb generációk is gyermekkoruktól kezdődően együttéltek a turizmus jelenségével, annak előnyeivel, és hátrányaival. A Tisza-tó esetében azonban az idősebb korosztály csak középkorú felnőttként találkozott a turizmussal. A legfiatalabb korosztály azonban már születésétől kezdődően együttél a pozitív és negatív hatásokkal, hasonlóan a Balatonnál élő idősebb, és fiatalabb korosztályhoz. Ez lehet a magyarázata a vizsgálatok

közötti különbségnek. Ennek egyértelmű bizonyítékát csak a Tisza-tónál későbbi időpontokban (évtizedekben) elvégzett vizsgálatok jelenthetik.

A tényezők, melyeken keresztül a hatást mértem, együttesen formálódnak véleményé, amikor pl. a turisták számáról, vagy a turizmus szükségességéről kell megnyilatkozni.

A begyűjtött adatok statisztikai elemzésének során sarkalatos kérdésnek tűnt, hogy az adatokon milyen számítások végezhetőek el, és melyek nem. A kétféle módszer, mellyel a 40 db változó struktúráját elemeztem, hasonló eredményre vezetett. Következtetésként megállapítható, hogy nem követtem el hibát akkor sem, amikor az ordinálisnak tűnő adatokon alkalmaztam olyan statisztikai módszereket, - melyeket a szakirodalomban széleskörűen alkalmaznak -, s melyeken - egyes vélemények szerint - elvileg azok nem hajthatóak végre.

5.2. Javaslatok

Javaslataim alapvetően két csoportba sorolhatóak. Az egyik a vizsgálat eredményei, és az abból levont következtetések folyamányaként végrehajtandó konkrét feladatokra vonatkozik, míg a másik a további javasolt kutatási irányokat jelöli meg.

Mindenképpen célszerű a napvilágot látott negatív hatásokat csökkenteni. Ehhez természetesen szükség van azok okainak a feltárására is. Figyelemmel kell lenni a vizsgálat azon eredményére is, hogy az idősebbek negatívabban ítélik meg a turizmus hatásait, mind a deviáns viselkedési formák, mind a szabadidő-eltöltés lehetőségei terén. A terület üdülőjelleget tekintve nem szerencsés például, hogy nincs a térségben színház. Fontos lenne megvizsgálni szabadtéri színpadok üzemeltetésének a lehetőségeit. Ez minden bizonnyal az idősebb korosztály számára is növelné a szabadidő-eltöltés lehetőségeit, és segítene abban, hogy kedvezőbben értékeljék a turizmus hatásait. A turizmus idősek körében történő népszerűsítése is eredménnyel kecsegtethet. Hosszú távon – minden valószínűség szerint - a természet maga szolgáltat megoldást azzal, hogy a mai fiatal generáció válik majd az idősebb generációvá, így eltűnhetnek a korosztályok közti észlelésbeli különbségek.

A kutatási irányokat tekintve a legfontosabbnak azt tartom, hogy ebben a fiatal turisztikai desztinációban ismétlődjön meg ez a kutatás a következő évtizedekben, több alkalommal is. Érdemes lenne megvizsgálni azt is, hogy a turizmustól gazdaságilag függő helyi lakosok miért érzékelik negatívabban a turizmusnak a kulturális tényezőkre gyakorolt hatásait. További fontos eredményeket jelentene egy olyan vizsgálat is, amely

nem a helyi lakosok észlelésein alapul, hanem objektív adatokon. Ezeket a jelen vizsgálatban tapasztalt észlelésekkel összevetve, érdekes megállapításokat lehetne tenni. A 2.3. fejezetben leírtakra hivatkozva megállapítható, hogy a Tisza-tó parti települések fenntartható turizmus fejlesztéséhez az általam elvégzett vizsgálat elengedhetetlen.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Az elmúlt évtizedekben kapott megkülönböztetett figyelmet a fenntartható fejlődés, és hozzá kapcsolódó fejlesztés. A fenntartható turizmus fejlesztéséhez elengedhetetlen a turizmus gazdasági, környezeti, és társadalmi-kulturális hatásainak a vizsgálata a teljes fejlesztési folyamat során, kezdve a tervezéstől, egészen a befejezést követő folyamatos monitoringig, mely ezen hatások állandó mérését, megfigyelését jelenti. A turizmus hatásainak vizsgálatánál a legnagyobb hangsúlyt általában a gazdasági hatások kapják hazánkban is, pedig a lakosság életminősége a pozitív gazdasági hatásokon túl, a környezeti, és a társadalmi-kulturális hatásoktól is függ.

Kutatásom egy fiatal turisztikai desztináció, a Tisza-tó menti települések lakossági percepcióinak vizsgálatára helyezi a hangsúlyt, a turizmus társadalmi-kulturális hatásainak vonatkozásában. A tizenegy tó parti település közül öt településen koncentrálódik a turistaérkezések és a vendégéjszakák 99%-a. Ezeken a településeken (Abádszalók, Tiszafüred, Poroszló, Sarud, Kisköre) a turizmus hatásait valamilyen módon minden helyi lakos észleli. Tekintettel arra, hogy döntő többségük legalább öt éve a településen él, kellő rálátással kell, hogy rendelkezzenek ezen hatásokat illetően.

Matematikai-statisztikai módszerek segítségével elemeztem ki azt a 203 db kérdőívet, melyet az érintett öt település helyi lakosságának észlelései alapján kerültek kitöltésre, előre meghatározott kvótás mintavétel alapján. A megkérdezést jól felkészített kérdezőbiztosok végezték. Az adatok elemzését először úgy végeztem el, hogy a skálát, - melyen a megkérdezettek az érzékelt hatást bejelölték, – intervallum skálának tekintetem. Az általam is használt skálát, - melyen a megkérdezettek öt skálafokozaton értékelhetik a hatások erősségét úgy, hogy a skála két végén ellentétes értelmű kifejezések (növeli-csökkenti) vannak, – a szakirodalomban mindenütt intervallum skálának tekintik. A 40 db vizsgálatba vont tényezőt (változót) bevonva főkomponens-analízist végeztem, majd a kapott komponensek bevonásával lineáris regressziószámítás segítségével vizsgáltam a turisták számával kapcsolatos véleményekre ható tényezőket. Ezt követően elvégeztem a vizsgálatokat úgy is, hogy a skálát ordinális skálának tekintetem, hiszen a skála valójában ordinális. Az adatokon gyakoriságvizsgálatot végeztem. A gyakoriságadatok megjelenítése 40 db tényező esetén a hagyományos oszlopdiagramokkal nem lehetséges. Ezért a gyakoriságadatokhoz a vörös szín árnyalatait rendeltem, így lehetővé vált az adatok ábrázolása egyetlen ábrán. A gyakoriságadatok elemzése megerősítette az észlelések

átlagainak elemzésekor kapott eredményeket. Ezt követően az ordinális skála kategóriáit az SPSS program segítségével számszerűsítettem. Az ily módon kapott transzformált változókon is elvégeztem a főkomponens-analízist, illetve a lineáris regressziószámítást.

Az eredmények azt mutatják, hogy a helyi lakosság érzékeli a turizmus pozitív és negatív hatásait egyaránt. A negatív hatások között szerepelnek pl. a deviáns viselkedés megjelenési formái (kábitószerfogyasztás, randalírozás, prostitúció), a zaj, a személtelés, a közbiztonság csökkenése, míg a pozitívak között több társadalmi-gazdasági tényező szerepel (munkanélküliség csökkenése, jövedelem és életszínvonal emelkedése). A szabadidő-eltöltés lehetőségeire is kedvező hatást gyakorolt a turizmus a vizsgált településeken. A megkérdezettek azonban nem egységesen, és nem egyformán ítélik pozitívnak vagy negatívnak a turizmus hatásait. A hazai és külföldi szakirodalomban megjelentekkel összhangban, azoknak, akik gazdaságilag függenek a turizmustól, pozitívabbak az észleléseik. Ehhez hasonló különbséget tapasztaltam a legidősebb és a legfiatalabb vizsgálatba vont korosztály adatainak elemzése során. A fiatalabbak pozitívabban ítélik meg a turizmus hatásait, mint az idősek. Ennek oka valószínűleg a turisztikai desztináció életkorában keresendő, hiszen a Balatonnál korábban elvégzett hasonló kutatásnál ilyen különbséget nem figyeltek meg. A tényleges ok feltárásához további, több évtizeden keresztülnyúló kutatásra lesz szükség. Sikerült megállapítanom, hogy a Tisza-tó parti településen a turizmus támogatottságát és fejlődését jelentő (a turisták számával kapcsolatos) vélemény nagyrészt attól függ, hogy az adott személy hogyan ítéli meg a turizmusnak a deviáns viselkedésre, a szabadidő-eltöltés lehetőségeire, az emberi értékekre, és más társadalmi-gazdasági tényezőkre gyakorolt hatásait.

Vizsgálatom eredményei támpontot adhatnak további hatásvizsgálatok elvégzéséhez, illetve alapot adhatnak későbbiekben elvégzendő hasonló kutatásokhoz, melyek során alkalom nyílik majd az összehasonlításra, az eltelt idő és a végrehajtott fejlesztések tükrében.

ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. A Tisza-tó térségében elsőként sikerült a lakosok észlelései alapján számszerűsítve kimutatni, hogy a turizmus kedvező hatással van a térség lakóinak jövedelemviszonyára, életszínvonalára, és ezt a lakosok elismerik.
2. A turisztikai főszezonban (nyári hónapok) már a Tisza-tónál is mérhető a zsúfoltság, a zaj növekedése, kimutatható a deviáns viselkedési formák megjelenése.
3. A vizsgált legfiatalabb (18-30 év) korosztály pozitívabban ítélte meg a turizmus hatásait, mint a legidősebb (61- év) korosztály. A legidősebb korosztály nyolcszor akkora hányada szeretné a turisták számának csökkenését, mint a legfiatalabb korosztály hasonló véleményen lévő része. A legfiatalabb korosztály döntő többsége, 88,6%-a szeretné a turisták számának a növekedését, míg a legidősebbek alig több mint a fele, egészen pontosan 51,8%-a van ugyanezen a véleményen.
4. Főkomponens-analízis segítségével sikerült a 40 db vizsgált tényező helyett kisebb számú komponenssel magyarázni a turizmus társadalmi-kulturális hatásaival kapcsolatos lakossági percepciókat. A vizsgálat szerint a lakossági észlelések között a két legmeghatározóbb a „szabadidős tevékenységek és szolgáltatások”-kal kapcsolatos vélemények, majd ezt követi a „deviáns viselkedési formák és hozzá kapcsolódó tényezők”-kel kapcsolatos percepciók.
5. Lineáris regressziószámítás segítségével öt komponenst sikerült meghatározni, melyek a turisták számával kapcsolatos véleményekre hatással vannak. Ezek közül három, mindkét módszerrel elvégzett hatáselemzésben szerepel. Ezek a „szabadidős tevékenységek és szolgáltatások”, a „deviáns viselkedés és hozzá tartozó tényezők”, valamint az „emberi értékek”.

7. SUMMARY

The sustainable development and expansion connected with this was especially worthy of attention in the past decades. The assessment of economic, environmental and socio-cultural impacts is essential for the maintainable development of tourism during the whole process of development from planning until the permanent monitoring after the finishing, which means the continuous measuring and observation of these impacts. In the assessment of the impacts of tourism economic impacts are usually the most stressed in Hungary as well, although life quality of the population also depends on environmental and socio-cultural impacts besides positive economic impacts.

My survey's new destination attaches importance to the assessment of the perception of the population of communities near Lake Tisza in relation with the assessment of socio-economic impacts of tourism. From among eleven communities near the lake 99 % of tourists' arrivals and stays accumulate in five townships. Host community perceive the impacts of tourism in all of these communities (Abádszalók, Tiszafüred, Poroszló, Sarud, Kisköre). Since most of them have lived in the community for at least five years, they have enough overlook concerning these impacts.

I analysed 203 questionnaires filled out by host community of the touched five communities with the application of mathematical-statistical methods on the basis of their perceptions and a previously determined share sampling. The inquiry was carried out by high-qualified interviewers. First I analyzed the results in such a manner that I regarded the scale – on which pollees marked the perceived impact – an interval scale. The scale I also used - on which pollees can evaluate the intensity of impacts in five scale grades so that there are counter-expressions (increase-decrease) at the two ends of the scale – is called an interval scale everywhere in the literature. By involving 40 assessed factors (variables) I have carried out a principal component analysis and then assessed the factors influencing the opinions concerning the number of tourists by involving the obtained components and carrying out linear regression analysis. Then I carried out the analysis by regarding the scale an ordinal scale, as the scale is actually ordinal. I carried out frequency statistics of data. The presentation of frequency data with traditional histograms is not possible in case of 40 factors. Therefore I assigned red colour to frequency data and it became possible to present all data in the same figure. The analysis of frequency data confirmed the results obtained by analysing the averages of perceptions. Then I made numerical the categories of the ordinal scale by means of

the SPSS software. I also carried out the main component analysis and the linear regression analysis of the thus transformed variables.

Results show that the local population perceives both positive and negative impacts of tourism. As negative impacts may be mentioned e.g. deviant behaviour (drug use, disorderly behaviour or prostitution), noise, making a mess, decrease of public security, while there are several positive socio-economic factors (decrease of unemployment, increase of income and living standard). Tourism also had a positive impact on the possibilities of spending spare time in the communities involved in the analysis. However, people do not perceive uniformly and in the same manner the positive or negative impacts of tourism. In accordance with domestic and foreign literature the perceptions of persons whose existence economically depend on tourism are more positive. I also observed such a difference during the analysis of data of the oldest and youngest age-group involved in the analysis. Younger people form a more positive opinion concerning the impacts of tourism than older people. The cause of this phenomenon is probably the age of tourist destination group, because at Lake Balaton such a difference had not been observed during analyses carried out previously. For revealing the real cause further surveys taking more decades will have to be carried out. I managed to conclude that the opinion concerning the support and development of tourism (the number of tourists) in the communities near Lake Tisza mainly depends on the opinion of the person concerning the impacts of tourism to deviant behaviour, possibilities of spending spare time, human values and other socio-economic factors. The results of my analysis offer an essential basis for carrying out further impact analyses and base for similar surveys to be carried out later, during which comparisons will get possible concerning the expired time and carried out expansions.

NEW SCIENTIFIC RESULTS

1. The positive impact of tourism to the income and living standard of inhabitants demonstrated by making numerical their perceptions was demonstrated in the area of Lake Tisza for the first time.
2. In the tourism high season (summer months) the increase of crowdedness and noise as well as the appearance of deviant behaviour forms can already be observed near Lake Tisza as well.
3. The assessed youngest age-group (18 to 30 years) has formed a more positive opinion about the impacts of tourism than the oldest age-group (over 61 years). Eight times more people of the oldest age-group would like the number of tourists to decrease than the part of the youngest age-group being of a similar opinion. Most of pollées of the youngest age-group (88.6 %) would like the number of tourists to increase while a little over the half of the oldest pollées, precisely 51.8 % is of the same opinion.
4. By carrying out a principal component analysis the perceptions of the population concerning the socio-economic impacts of tourism could be explained by means of fewer than 40 factors. According to the analysis the two most important factors are the opinions concerning “spare time activities and services”, which are followed by perceptions concerning “deviant behaviour forms and other factors connected with this”.
5. By carrying out a linear regression analysis five components could be determined, which have effect on the opinions concerning the number of tourists. Three of them are assessed in the effect analyses carried out with both of these methods. These are “spare time activities and services” as well as “human worthies”.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1.] **Adams, K.M. (1997)** Ethnic tourism and the renegotiation of tradition in Tana Toraja. *Ethnology*. 36(4): 309–320
- [2.] **Affeld, D. (1975)** Social Aspects of the Development of Tourism; in: *Planning and Development of the Tourist Industry in the ECE Region*; United Nations, New York, USA, pp, 109-115
- [3.] **Allen, L.R., Long, P.T., Perdue, R.R., Dieselbach, S., (1988)** The impact of tourism development on resident's perception of community life, *Journal of Travel Research* 27(1): 16-21
- [4.] **Allen, L.R., Hafer, H.R., Long, R., Perdue, R.R., (1993)** Rural residents' attitudes toward recreation and tourism development, *Journal of Travel Research*, 31(4): 27-33
- [5.] **Andereck, K.L., Valentine, K.M., Knopf, R.C., Vogt, C.A., (2005)** Residents' perceptions of community tourism impacts, *Annals of Tourism Research*, Volume 32, Issue 4, October 2005, Pages 1056-1076
- [6.] **Ap, J., (1990)** Residents' perceptions research on the social impacts of tourism. *Annals of Tourism Research*, 17:610-616
- [7.] **Ap, J., (1992)** Residents' perceptions on tourism impacts. *Annals of Tourism Research*. 19(4): 665–690.
- [8.] **Ap, J., Crompton, J.L. (1993)** Residents' strategies for responding to tourism impacts, *Journal of Travel Research*, 32(1):47-50
- [9.] **Ap, J., Crompton, J.L. (1998)** Developing and testing a tourism impact scale. *Journal of Travel Research*, 37(2), Pages 120-130
- [10.] **Archer, B., Cooper, C. (1994).** The positive and negative impacts of tourism. In W. F. Theobald (Ed.), *Global tourism: The next decade* (pp. 73-91). London: St. Ives.
- [11.] **Aubert, A., Szabó, G. (1992)** A falusi turizmus újraindításának és fejlesztésének lehetőségei Baranya megye két eltérő adottságú településcsoportjában. MTA RKK DTI, Pécs, 59 p.
- [12.] **Aubert, A., Csapó, J., Gyuricza, L. (2005)** Nemzetközi turizmusföldrajz. Az Európai Szociális Alap Támogatásával, Pécs
- [13.] **Aquaprofit Rt., (2006)** Tisza-tavi Régió turizmusfejlesztési stratégiája 2007-2013. Aquaprofit Rt, Magyar Turizmus Rt, tanulmány, 2006

- [14.] **Baier, S. (1994)** The Economic Impact of Travel and Tourism in a Mountain Area: The Case of Voralberg, Austria; In: A.V. Seaton ed.: *Tourism: The State of the Art*; John Wiley&Sons Ltd, Chichester, UK, pp.141-144
- [15.] **Baker, B.O., Hardyck, C.D., Petrinovich, L.F. (1966)** Weak measurements vs. Strong statistics: An empirical critique of Stevens' proscriptions on statistics. *Educational and Psychological Measurement*, 26, p.291-309
- [16.] **Becker, C. (1982)** Aktionsräumliches Verhalten von Urlauben im Mittelgebirge. *Materialien zur Fremdenverkehrsgeographie*, H.9., Trier
- [17.] **Belisle, F.J., Hoy, D.R. (1980)** The perceived impact of tourism by residents a case study in Santa Marta, Colombia, *Annals of Tourism Research*, Volume 7, Issue 1, 1980, Pages 83-101
- [18.] **Bell, J., (1992)** *Doing Your Research Project*. Buckingham: Open University Press
- [19.] **Berényi, I. (1986)** A települések természeti környezetének értékelése az idegenforgalom szempontjából. *Idegenforgalmi közlemények.*, Budapest, pp.3-9
- [20.] **Bernecker, P. (1962)** *Grundlagenlehre des Fremdenverkehrs*. Österreichischer Gewerbeverlag, Wien
- [21.] **Blaskovits, L. (1975)** Kérdés-kérdőív-megkérdezés a piackutatás gyakorlatában, *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*, Budapest, 251 p.
- [22.] **Boothroyd, P. (1978)** *Issues in Social Impact Assessment*; Plan Canada, 18(2):118-134
- [23.] **Borgatta, E.F., Bohrnstedt, G.W., (1980)** Level of measurement – Once over again. *Sociological Methods and Research*, 9, 147-160
- [24.] **Brayley, R.E., Var, T., Sheldon, P. (1990)** Perceived Influence of Tourism on Social Issues; *Annals of Tourism Research* 17(2):285-289
- [25.] **Brougham, J.E.; Butler, R.W. (1981)** A segmentation analysis of resident attitudes to the social impact of tourism. *Annals of Tourism Research*. 8(4): 569–589.
- [26.] **Brown, D.F. 1999.** Mayas and tourists in the Maya world. *Human Organization*. 58(3): 296–304.
- [27.] **Brundtland, G.H. (1987)** *The Brundtland report: Our Common Future*, Report commissioned by the World Commission on Environment and Development, Oxford, Oxford University Press

- [28.] **Brunt, P., Courtney, P. (1999)** Host perceptions of sociocultural impacts, *Annals of Tourism Research*, Volume 26, Issue 3, July 1999, Pages 493-515
- [29.] **Burdge, R.J.(ed) (1994)** A Conceptual Approach to Social Impact Assessment. Collection of Writings by Rabel J. Burdge and Colleagues; Social Ecology Press, Middleton, Wisconsin, USA
- [30.] **Butler, R.W. (1980)** The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources; *Canadian Geographer*, 24(1):5-12
- [31.] **Butler, R.W. (1993)** Pre- and post-impact assessment of tourism development. In: Pearce, D.; Butler, R., eds. *Tourism Research*. London: Routledge: 135-155.
- [32.] **Butler, R.W., Hinch, T., eds. (1996)** *Tourism and indigenous peoples*. London: Routledge. 352 p.
- [33.] **Butler, R.W.; Pearce, D., eds. (1995)** *Change in tourism: people, places and processes*. London: Chapman and Hall. 252 p.
- [34.] **Bystrzanowski, J. ed (1989)** *Tourism as a Factor of Change*; The Vienna Centre, Vienna, Austria
- [35.] **Cant, G. (1980)** The Impact of Tourism on the Host Community – The Queenstown Example; In: D.G. Pearce ed.: *Tourism in the South Pacific. The Contribution of Research to Development and Planning. Proceedings of UNESCO Tourism Workshop, Rarotonga, June 10-13, 1980*; Department of Geography, University of Canterbury, Christchurch, New Zealand, pp.87-97
- [36.] **Cervený, L.K. (2004)** Preliminary Research Findings From a Study of the Sociocultural Effects of Tourism in Haines, Alaska. General Technical Report PNW-GTR-612, Portland, OR, United States Department of Agriculture, Forest Service, Pacific North-west Research Station, 144p.
- [37.] **Clarke, J. (1997)** A Framework of Approaches to Sustainable Tourism, *Journal of Sustainable Tourism* Vol.5. No.3. pp.224-233
- [38.] **Cohen, E. (1972)** Towards Sociology of International Tourism. *Social Research* 39:161-182
- [39.] **Crick, M. (1989)** Representations of international tourism in the social sciences: sun, sex, savings and servility. *Annual Review of Anthropology*. 18: 307–344.
- [40.] **Csordás, L., Szabó, G. (1993)** A falusi-tanyai turizmus szervezésének és fejlesztésének feltételei az Alföldön. *Alföldi tanulmányok*. Békéscsaba, pp. 137-163

- [41.] **Davis, D., Allen, J., Consenza, R. (1988)** Segmenting Local Residents by their Attitudes, Interests, and Opinions toward Tourism. *Journal of Travel Research* 27(2):2-8
- [42.] **Deery, Marg; Jago, Leo; Fredline, Liz, (2005)** A Framework For The Development Of Social And Socioeconomic Indicators For Sustainable Tourism In Communities
Tourism Review International, 2005, vol. 9, no. 1, pp. 69-77(9)
Cognizant Communication Corporation
- [43.] **De Kadt, E., (1979)** Introduction. In: De Kadt, E., (ed.) *Tourism: passport to development*. London: Oxford University Press
- [44.] **Doxey, G. V., (1975)** A causation theory of visitor-resident irritants: Methodology and research inferences. *Travel and Tourism Research Associations Conference No. 6.*, San Diego, pp.195-198
- [45.] **Du Cros, H., (2001)** A new model to assist in planning for sustainable cultural heritage tourism. *International Journal of Tourism Research*, 3(2):165-170
- [46.] **Duffield, B.S., Long, J. (1981)** Tourism in the Highlands and Islands of Scotland: Rewards and Conflicts; *Annals of Tourism Research* 8(3):403-431
- [47.] **Dyer, P., Aberdeen, L., Schuler, S. (2003)** Tourism Impacts on an Australian Indigenous Community: a Djabugay Case Study, *Tourism Management*, 24(2003), 83-95.
- [48.] **ENSZ (2002)** World Economic Situation and Prospects 2002 (Sales No. E.02.II.C.2), United Nations, New York 2002
- [49.] **Figuerola, P. M. (1976)** Turismo de masas y sociología. El caso español, BET-OMT, Madrid, 1976
- [50.] **Földiák, A. (1994)** A kultúra kis krónikája; Magyar Művelődési Intézet – Mikszáth Kiadó, Budapest
- [51.] **Fredline, L. (2001).** Social impacts of tourism on the Gold Coast: Host community perceptions of the impacts of tourism on the Gold Coast. Griffith University, Gold Coast, QLD: CRC for Sustainable Tourism
- [52.] **Garland, B.R. (1984)** New Zealand Hosts and Guests. A Study on the Social Impact of Tourism; Market Research Centre, Massey University, Palmerston North, New Zealand
- [53.] **Gee, C., Choy, D., Makens, J., (1989)** *The Travel Industry* (second ed.) New York: Van Nostrand Reinhold

- [54.] **Gergely, R. (1989)** Social Impacts of Tourism in Hungary; In: J. Bystrzanowski ed.: Tourism as a Factor of Change. National Case Studies; The Vienna Centre, Vienna, Austria, pp. 9-31
- [55.] **Gergely, R. (1995)** A turizmus társadalmi hatása Magyarországon. Egy empirikus felmérés eredményei; Publikálatlan OTKA jelentés, T 2027 (I/3), Budapest
- [56.] **Getz, D. (1986)** Tourism and Population Change: Long-term Impacts of Tourism in the Badenoch and Strathspey District of the Scottish Highlands; Scottish Geographical Magazine 102(2):113-126
- [57.] **Getz, D. (1993)** Impacts of Tourism on Residents' Leisure: Concepts and a Longitudinal Case Study of Spey Valley, Scotland; The Journal of Tourism Studies 4(2):33-44
- [58.] **Getz, D. (1994)** Residents' Attitudes Toward Tourism: A Longitudinal Study in Spey Valley, Scotland; Tourism Management 15(4):247-258
- [59.] **Gjerald, O. (2005)** Sociocultural Impacts of Tourism: A Case Study from Norway, Journal of Tourism and Cultural Change, Vol 3:1, pp. 36-58, 2005
- [60.] **Glücksman, R. (1930)** Die wissenschaftliche Betrachtung des Fremdenverkehrs. Zeitschrift für Wissenschaft, Berlin, 1930.Nr.1.
- [61.] **Glücksman, R. (1935)** Fremdenverkehrskunde. Stämpfli, Bern
- [62.] **Greenwood, D.J. (1989)** Culture by the pound: an anthropological perspective on tourism as cultural commoditization. In: Smith, V., ed. Hosts and guests: the anthropology of tourism. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press: 171-186.
- [63.] **Gunn, C. A. (1988)**. Tourism planning (2nd ed.). New York: Taylor & Francis
- [64.] **Gursoy, D., Jurowski, C., Uysal, M. (2002)**. Resident attitudes: A structural modeling approach. Annals of Tourism Research, 29(1), Pages 79-105
- [65.] **Haley, A.J., Snaith, T., Miller, G. (2005)** The social impacts of tourism a case study of Bath, UK, Annals of Tourism Research, Volume 32, Issue 3, July 2005, Pages 647-668
- [66.] **Halmos, G. (1993)** Az idegenforgalomnak a fogadó lakosság életére gyakorolt hatásai a Balaton déli partján; Publikálatlan doktori értekezés, BKE, Budapest
- [67.] **Haralambopoulos, N., Pizam, A. (1996)** Perceived Impacts of Tourism: The Case of Samos, Annals of Tourism Research, Volume 23, Issue 3, July 1996, Pages 503-526

- [68.] **Harris, R., Griffin, T., Williams, P. (2002)** Sustainable Tourism: A Global Perspective, Oxford: Butterworth Heinemann
- [69.] **Hawkins, D.E., (1982)** Social and Economical Impact of Tourism on Asian Pacific Region, Tokyo: Asian Productivity Organization, p. iii.
- [70.] **Hevessy, G., Incze, R. (2007)** A falusi turizmus és gyökerei, XVI. évf., 3. különszám, 2007 február
- [71.] **Holloway, J.C., Taylor, N., (2006)** The Business of Tourism, 7th edition, Financial Times, Prentice Hall, London:Pearson Education Limited
- [72.] **Horváth, Gy. (1993)** Bevezetés a tesztelméletbe, Keraban Kiadó, Budapest
- [73.] **Hunziker, W., Krapf, K. (1942)** Grundriss der allgemeinen Fremdenverkehrslehre, Zürich
- [74.] **Huzsvai, L. (2004)** Biometriai módszerek az SPSS-ben, Debreceni Egyetem, Mezőgazdaságtudományi Kar, 2004, p.131
- [75.] **Inskeep, E. (2000)** A fenntartható turizmus fejlesztése, Geomédia Szakkönyvek, Budapest, jogtulajdonos a WTO
- [76.] **Jafari, J., Ritchie, J.R.B., (1981)** Toward a Framework for tourism education - problems and prospects. Annals of Tourism Research, 8(1),. University of Wisconsin USA Dept of Habitational Resources.
- [77.] **Jafari, J., Pizam, A., Przeclawski, K. (1990)** A Sociocultural Study of Tourism as a Factor of Change; Annals of Tourism Research 17(3):469-472
- [78.] **Jafari, J., (2003)** The Journal of Tourism Studies, May 2003, Volume 14, Number 1.
- [79.] **Jeffs, S., Travis, A. (1989)** Social, Cultural and Linguistic Impact of Tourism in and upon Wales; In: J. Bystrzanowski ed.: Tourism as a Factor of Change. National Case Studies; The Vienna Centre, Vienna, Austria, pp.90-114
- [80.] **Jurczek, P. (1981)** Freizeit, Fremdenverkehr und Naherholung. In: Praxis Geographie, H.2., S.45-49, Braunschweig
- [81.] **Kartag-Ódri Ágnes (1998)**, REGIO folyóirat, IX. évf. 1998/1 szám, A csoportidentitás és a kisebbségi kulturális jogok (A kulturális identitás magyarázata) <http://www.regiofolyoirat.hu/newspaper/1998/1/>
- [82.] **Kaspar, C. (1991)** Die Tourismuslehre im Grundriss, Verlag Paul Haupt, Bern-Stuttgart
- [83.] **Kaspar, C. (1992)** Turisztikai alapismeretek, KIT, Budapest, 158 p.
- [84.] **Keyser, H., (2002)** Tourism development. Capetown: Oxford Southern Africa

- [85.] **Knox, J.M. (2004)** Planning for Sustainable Tourism, Hawaii Department of Business, Economic Development and Tourism. Honolulu: 2005
- [86.] **Kreag, G., (2001)** The Impacts of Tourism, National Sea Grant Library, University of Minnesota USA, Publication Number: T13, April 2001 Pages 1-19.
- [87.] **Krippendorf, J. (1975)** Die Landschaftsfresser. Bern-Stuttgart, Hallwag Verlag
- [88.] **Krippendorf, J. (1987)** The Holiday Makers. Understanding the Impact of Leisure and Travel; Heinemann Professional Publishing Ltd, Oxford, UK
- [89.] **Lankford, S.V., (1994)** Attitudes and Perceptions toward Tourism and Rural Regional Development. *Journal of Travel Research* 32(4):35-43
- [90.] **Lankford, S.V., Howard, D. R., (1994)** Developing a Tourism Impact Attitude Scale. *Annals of Tourism Research* 21:121-139
- [91.] **Lawton, L.J. (2005)** Resident Perceptions of Tourist Attractions on the Gold Coast of Australia, *Journal of Travel Research*, Vol. 44, No. 2, pp.188-200
- [92.] **Leah, G., Sofield, T., (2001)** Host Community: Social and Cultural Issues Concerning Wildlife Tourism, Sustainable Tourism CRC, pp. 49.
- [93.] **Lehota, J. (2001)** Marketingkutató az agrárgazdaságban, Mezőgazda Kiadó, Budapest, 233 p.
- [94.] **Lengyel, M. (1994)** A turizmus általános elmélete, KIT, Budapest, 212 p.
- [95.] **Liu, J., Var, T. (1986)** Resident Attitudes toward Tourism Impacts in Hawaii. *Annals of Tourism Research* 13:193-214
- [96.] **Long, P.T.; Perdue, R.R.; Allen, L. (1990)** Rural resident tourism perceptions and attitudes by community level of tourism. *Journal of Travel Research*. 28(3): 2-8.
- [97.] **Mansperger, M.C. (1995)** Tourism and cultural change in small-scale societies. *Human Organization*. 54(1): 87-94.
- [98.] **Martonné Erdős, K. (1996)** Az idegenforgalom adottságai a fejlesztés lehetőségei. In: Süli-Zakar I. (szerk.): Az erdőpuszták térség terület- és településfejlesztésének stratégiai alapjai. MTA RKK Debrecen, pp. 127-149
- [99.] **Mathieson, A., Wall, G., (1982)** Tourism: Economic, physical and social impacts., Harlow, UK: Longman
- [100.] **Mbaiwa, J.E. (2004)** The Socio-cultural Impacts of Tourism Development in the Okavango Delta, Botswana. *Journal of Tourism and Cultural Change*, Vol 2. No. 3.pp.163-183

- [101.] **McElroy, J.L., de Albuquerque, K. (1986)** The Tourism Demonstration Effect in the Caribbean; *Journal of Travel Research* 25(2):31-34
- [102.] **McElroy, J.L., (2003)** *Geografiska Annaler, Series B: Human Geography, Tourism Development in Small Islands Across the World, Vol. 85 Issue 4 Page 231 December 2003*
- [103.] **Michalkó, G. (1997)** Budapest mint a nagyvárosi turizmus színtere. *Földrajzi Közlemények.* 3-4. pp.201-218.
- [104.] **Michalkó, G. (2001)** Social and geographical aspects of tourism in Budapest. *European Spatial Research Policy.* 8.1. pp. 105-118.
- [105.] **Mill, R. C., Morrison, A.M., (1985)** *The Tourism System: An Introductory Text, Prentice-Hall Canada, Incorporated, Scarborough, ON, Canada, 1985*
- [106.] **Milman, A.; Pizam, A. (1984)** The Social Impact of Tourism. *United Nations Industry and Environment* 7(1):11-14
- [107.] **Milman, A.; Pizam, A. (1988)** Social impacts of tourism on central Florida. *Annals of Tourism Research.* 15: 191–204.
- [108.] **Milne, S.; Grekin, J.; Woodley, S. (1998)** Tourism and the construction of place in Canada's eastern Arctic. In: Ringer, G., ed. *Destinations: cultural landscapes of tourism.* London: Routledge: 101–120.
- [109.] **Mouton, J., (2001)** How to succeed in your Master's & doctoral studies, A South African guide and resource book. Pretoria: Van Schaik
- [110.] **Murphy, P. E. (1985).** *Tourism: A community approach.* New York: Routledge.
- [111.] **Nemes Nagy József, (2005)** Regionális elemzési módszerek, ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, MTA-ELTE Regionális Tudomány Kutatócsoport 2005, 284p.
- [112.] **Nyaupane, G. P., Thapa, B. (2004).** Evaluation of ecotourism: A comparative assessment in the Annapurna Conservation area Project, Nepal. *Journal of Ecotourism,* 3(1), Pages 20-45.
- [113.] **Oestreich, H. (1977)** Anmerkungen zu einer Geographie des Freizeitverhaltens; *Geographische Rundschau,* 29(3), pp. 80-83
- [114.] **Ogilvie, F.W. (1933)** *The Tourist Movement: An Economic Study,* P.S. King & Son Ltd., London.
- [115.] **Opaschowski, H.W. (1988)** *Psychologie und Soziologie der Freizeit (Freizeit- und Tourismusstudien; Bd. 2).* Opladen 1988

- [116.] **Perdue, R.R.; Long, P.T.; Allen, L. (1987)** Rural Resident Tourism Perceptions and Attitudes. *Annals of Tourism Research*. 14: 420–429.
- [117.] **Perdue, R.R.; Long, P.T.; Allen, L. (1990)** Resident Support for Tourism Development. *Annals of Tourism Research* 17:586-599
- [118.] **Pirillis, D.A (1991)** Impact of Tourism on the Paralimni and Ayia Napa Areas of Cyprus; Unpublished M.Sc. Dissertation , University of Surrey, Guildford, UK
- [119.] **Pi-Sunyer, O.; Thomas, B. (1997)** Tourism, environmentalism and cultural survival in Quintana Roo. In: Johnston, B., ed. *Life and death matters: human rights and the environment at the end of the millennium*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press: 187–212.
- [120.] **Pizam, A. (1978)** Tourism’s Impacts: The Social Costs to the Destination Community as Perceived by its Residents. *Journal of Travel Research* 16(4):8-12
- [121.] **Pizam, A., Uriely, N., Reichel, A., (2000)** The intensity of tourist-host social relationship and its effects on satisfaction and change of attitudes: the case of working tourists in Israel, *Tourism Management*, Volume 21, Issue 4, August 2000, Pages 395-406
- [122.] **Pöttler, B. (1994)** *Tourismus und Regionalkultur*. Wien 1994
- [123.] **Preece, R., (1994)** *Starting Research: An Introduction to Academic Research and Dissertation Writing*. London: Pinter Publisher
- [124.] **Prentice, R. (1993)** Assessing the Linguistic Dimension in the Perception of Tourism Impacts by Residents of a Tourist Destination: A Case Study of Porthmadog, Gwynedd; *Tourism Management* 14(4):298-306
- [125.] **Puczko, L., Rätz, T., (2005)** *A turizmus hatásai*, Budapesti Corvinus Egyetem, Aula Kiadó, 4. javított kiadás
- [126.] **Puczko, L., Rätz., T., Lengyel, M. (1997)** Fenntartható turizmus – a fenntarthatóság mutatói, [FKFP 0634/1997 kutatási projekt](#), Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Turizmus Kutatócsoport
- [127.] **Ramchander, P., (2004)** *Towards the Responsible Management of the Socio-Cultural Impact of Township Tourism – Philosophiae Doctor Thesis of Ramchander Pranill*, 2004 April, University of Pretoria
- [128.] **Rätz, T. (1999)** *A turizmus társadalmi-kulturális hatásai*, PhD disszertáció, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest

- [129.] **Reisinger, Y., Turner, L.W., (2003)** Cross-cultural behaviour in tourism concepts and analysis, Oxford: Butterworth-Heinemann
- [130.] **Robson, C., (1993)** Real World Research: A Resource for Social Scientist and Practitioners-Researcher. Oxford: Blackwell
- [131.] **Rothman, R. (1978)** Residents and Transients: Community Reaction to Seasonal Visitors. *Journal of Travel Research* 16(3):8-13
- [132.] **Ryan, C., Montgomery, D., (1994)** The Attitude of Bakewell Residents to Tourism and Issues in Community Response Tourism. *Tourism Management* 15:358-369
- [133.] **Sharpley, R., (1994)** Tourism, tourists amd society, Huntingdon: ELM
- [134.] **Sheldon,P., Var, T. (1984)** Resident Attitudes to Tourism in North Wales; *Tourism Management* 5(1):40-47
- [135.] **Simmons, D.G. (1994).** Community participation in tourism planning. *Tourism Management*, 15(2), Pages 98-108
- [136.] **Simpson, P., Wall, G. (1999)** Consequences of Resort Development. A Comparative Study; *Tourism Management* 20(3):283-296
- [137.] **Smith, V.L. (ed). (1989)** Hosts and Guests. *The Anthropology of Tourism*, 2nd ed.; University of Pennsylvania Press, Philadelphia, USA
- [138.] **Snaith, T., Haley, A. (1994)** Tourism's Impact on Host Lifestyle Realities, In: Seaton, A.V. (ed), *Tourism, The State of the Art*, Chichester: John Wiley & Sons, pp. 826-835
- [139.] **Snaith, T., Haley, A. (1999)** Residents' Opinions of Tourism Development in the Historic City of York, England; *Tourism Management*, 20 (5): 595-603.
- [140.] **Steinecke, A. (1983)** Gesellschaftliche Grundlagen der Fremdenverkehrentwicklung. In: G. Haedrich u.a. (Hrg): *Tourismus-Management*, S.37-55. Berlin, New York
- [141.] **Stonich, S. (2000)** The other side of paradise: tourism, conservation, and development in the Bay Islands. New York: Cognizant Communication. 205 p.
- [142.] **Tasnádi, J. (2002)** A turizmus rendszere, Aula Kiadó, Budapest, 280 p.
- [143.] **Tatoğlu, E., Erdal, F., Özgür, H., Azakli, S. (2000)** "Resident Perceptions of the Impacts of Tourism on a Turkish Resort Town", First International Joint Symposium on Business Administration in the New Millennium, Gokceada-Canakkale, Turkey.

- [144.] **Tatoğlu, E., Erdal, F., Özgür, H., Azakli, S. (2002)**, Resident Attitudes Toward Tourism Impacts: The Case of Kusadasi in Turkey, *International Journal of Hospitality and Tourism Administration (IJHTA)*, Vol 3, No. 3, pp. 79-100
- [145.] **Teo, P. (1994)** Assessing Socio-cultural Impacts. The Case of Singapore; *Tourism Management*, 15(2):126-136
- [146.] **Thiem, M. (1994)** *Tourismus und Kulturelle Identität*. Bern, Hamburg 1994
- [147.] **Thomason, P., Crompton, L., Kamp, B.D. (1979)** A Study of the Attitudes of Impacted Groups within a Host Community toward Prolonged Stay Visitors. *Journal of Travel Research* 17(3):2-6
- [148.] **Tinsley, E., Tinsley, D., (1987)**. Uses of Factor Analysis in Counseling Psychology Research. *Journal of Counseling Psychology* 34:414-424
- [149.] **Tosun, C., (2002)** Host perceptions of impacts. A comparative tourism study. *Annals of Tourism Research*, 29(1):231-253
- [150.] **Újvári, K., Szabó, L. (2005)** A tiszai vízi turizmus fejlesztési programja, Aquaprofit Rt, Magyar Turizmus Rt, tanulmány, 2005
- [151.] **Um, S., Crompton, J. L. (1987)** Measuring Residents' Attachment Levels In A Host Community, *Journal of Travel Research*, Vol. 26, No. 1, p. 27-29
- [152.] **UNESCO (1976)** The Effects of Tourism on Socio-Cultural Values; *Annals of Tourism Research* 4(2):74-105
- [153.] **UNESCO (1982)** *Conférence Mondiale sur les Politiques Culturelles. Rapport Final*; 26 Juillet – 6 Aout, Mexico
- [154.] **Urry, J. (1992)** The tourist gaze and the “environment.” *Theory, Culture, and Society*. 9: 1–26.
- [155.] **Var, T, Kendall, K., Tarakcioglu, E. (1985)** Resident Attitudes Toward Tourists in a Turkish Resort Town; *Annals of Tourism Research* 12(4):652-658
- [156.] **Veal, A., (1993)** *Research Methods for Leisure and Tourism: A Practical Guide*. Harlow: Longman.
- [157.] **Velleman, P. F., Wilkinson, L. (1993)** Nominal, ordinal, interval, and ratio typologies are misleading. *The American Statistician*, 47(1), pp.65-72.
- [158.] **Wall, G.; Long, V. (1996)** Balinese homestays: an indigenous response to tourism opportunities. In: Butler, R.; Hinch, T., eds. *Tourism and indigenous peoples*. London: Routledge: 27–48.
- [159.] **Wall, G. (1997)** Rethinking Impacts of Tourism; In: C. Cooper – S. Wanhill eds: Son Ltd., Chichester, UK, pp.1-9

- [160.] **Wyszecki, G. (2006)** Color, Chicago: World Book Inc, 2006: 824.
- [161.] **World Commission on Environment and Development (1987)** Our Common Future, Oxford University, Oxford, UK
- [162.] **WTO (1980)** Manila Declaration on World Tourism, WTO, Madrid, Spain
- [163.] **WTO (1989)** The Hague Declaration on Tourism, WTO, Madrid, Spain
- [164.] **WTTC, WTO & Earth Council (1995)** Agenda 21 for the Travel and Tourism Industry. Towards Environmentally Sustainable Development; WTTC, London, UK
- [165.] **World Travel and Tourism Council (WTTC) (2004)** Annual Report: Progress & Priorities 2004/05
- [166.] **Young, E.H. (1999)** Balancing conservation with development in small-scale fisheries: Is tourism an empty promise? *Human Ecology*. 27(4): 581–620.
- [167.] **Zhang, J., Inbakaran, R.J., Jackson, M.S. (2006)** Understanding Community Attitudes Towards Tourism and Host—Guest Interaction in the Urban—Rural Border Region, *Tourism Geographies*, Volume 8, Number 2 / May 2006

Egyéb irodalom

- Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat információs szervere, www.hbmo.hu
- WTO (Turizmus Világszervezet) honlapja, www.unwto.org
- Tisza-tó Térségi Fejlesztési Tanács, A Tisza-tó térsége helyzetértékelése, 2004.
- A Tisza-tó honlapja, www.tisza-to-info.hu

PUBLIKÁCIÓSJEGYZÉK

1. Bogdány Zsolt - Domsa György - Gönczi Zsuzsanna - **Hevessy Gábor** - Jónás Jenő - Karika Gyula - Lantos Ildikó - Orosz Emília - Seregi Gábor - Szabó Gyula: DACUM táblázat, a szállodai portás képzés tananyagkorszerűsítési projektjében, Oktatási Minisztérium, Ifjúsági Szakképzés Korszerűsítése Világbanki Projekt, Esztergom 1999.
http://poszfi.nszf.hu/_ujinfor/general/dacum_ht/szallp_d.htm
2. **Hevessy Gábor**: Biohajtóanyag előállítás és felhasználás c. jegyzet fejezet, Természeti erőforrások c, egyetemi jegyzet, szerkesztette: Kovács János, Debreceni Egyetem ATC, 2005.
3. **Hevessy Gábor**: Biomassza mint energiaforrás – növényi eredetű szilárd energiahordozók c. jegyzet fejezet, Természeti erőforrások c, egyetemi jegyzet, szerkesztette: Kovács János, Debreceni Egyetem ATC, 2005.
4. **Hevessy Gábor**: Megújuló energiaforrások hasznosítása a vidéki háztartásokban c. jegyzet fejezet, Természeti erőforrások c, egyetemi jegyzet, szerkesztette: Kovács János, Debreceni Egyetem ATC, 2005.
5. **Hevessy Gábor**: A biogáz, az állattenyésztés, az állattartás, mint energia, erőforrás c. jegyzet fejezet, Természeti erőforrások c, egyetemi jegyzet, szerkesztette: Kovács János, Debreceni Egyetem ATC, 2005.
6. Wachtler István – **Hevessy Gábor** – Kovács János: A mezőgazdasághoz igazodó vidéki lakás- és életkörülmények, továbbá a kiegészítő tevékenységek (falusi turizmus) műszaki fejlesztési kérdései, Agrárműszaki jövőkép és szakemberképzés, Szerkesztők: Csizmazia Zoltán, Kovács János. Debreceni Egyetem ATC, 2006.
7. Lakatos László – **Hevessy Gábor** – Kovács János: Via Futuri Conference, Sustainable Development, Advantages and disadvantages, i.e. way of use of solar energy and wind-power, megjelenés alatt, Pécs, 2007.
8. **Hevessy Gábor** – Lakatos László: Falusi turizmus és műszaki fejlesztés a falusi otthonokban, Agroinform, XVI. évf., 2007. január
9. Incze Réka – **Hevessy Gábor**: Viszonyunk a lóhoz - A lovasturizmusban rejlő lehetőségek, Agroinform, XVI. évf., 2007. február
10. **Hevessy Gábor**: A turizmus hatásai két Tisza-tó parti faluban, megjelenés alatt, A falu, XXII. évf. 1 sz., 2007.

11. **Hevessy Gábor** – Incze Réka: A falusi turizmus és gyökerei, Agroinform, XVI. évf. 3. különszám, 2007 február
12. Lakatos László – **Hevessy Gábor** – Kovács János: Via Futuri Konferencia, A fenntartható fejlődésről, előadás, Előnyök és hátrányok, avagy hogyan hasznosítsuk a nap és a szél energiáját, Pécs, 2006.
13. Incze Réka – **Hevessy Gábor**: A lovasturizmus helyzete és lehetőségei az Észak-alföldi régióban, előadás, Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés és Informatika Nemzetközi Konferencia, Debrecen, 2007.
14. Incze Réka – **Hevessy Gábor**: A lovasturizmus helyzete és lehetőségei az Észak-alföldi régióban, Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés és Informatika Nemzetközi Konferencia, Debrecen, 2007. Konferenciaanyag.
15. Incze Réka – **Hevessy Gábor**: Riding Tourism in the Northern Great Plain Region (Hungary): Status and Potential. Joint International Conference on Long-term Experiments, Agricultural Research and Natural Resources. Debrecen, 2007. Befogadás alatt.

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra. A turizmus rendszere és kapcsolatai.....	9
2. ábra, Turistaérkezések a világon, előrejelzés 2020-ig.....	11
3. ábra. Társadalmi hatások csoportosítása.....	16
4. ábra. Doxey „Irridex” modellje.....	21
5. ábra. A turisztikai desztináció életciklusgörbéje.....	23
6. ábra. Érdekek, és a turizmus hatásai.....	28
7. ábra. Turistaérkezések a Tisza-tó part menti településein 2004-ben.....	40
8. ábra. Vendégéjszakák száma a Tisza-tó part menti településein 2004-ben.....	40
9. ábra. A vizsgálatba vont települések elhelyezkedése a Tisza-tó körül.....	41
10. ábra. A megkérdezettek nemek szerinti megoszlása.....	48
11. ábra. A megkérdezettek életkor szerinti megoszlása.....	49
12. ábra. A lakosság megoszlása a településen élt évek alapján.....	50
13. ábra. A megkérdezettek jövedelmének turizmustól való függése.....	51
14. ábra. A helyi lakosság és a turisták kapcsolatának megoszlása.....	52
15. ábra. A helyi lakosság érez-e különbséget saját maga és a turisták között?.....	53
16. ábra. A helyiek és a turisták közti különbség mibenléte.....	53
17. ábra. Idegen nyelv ismerete a megkérdezettek körében.....	54
18. ábra. A turizmus támogatottsága a megkérdezettek körében.....	54
19. ábra. A turisták számáról alkotott vélemény megoszlása.....	55
20. ábra. A turisták jelenlétének megítélése a megkérdezettek körében.....	56
21. ábra. Tevékenységek, melyben a turista zavarja a megkérdezettet.....	56
22. ábra. A turizmus hatása az éttermek minőségére.....	61
23. ábra. A turizmus hatása a szabadidő-eltöltés lehetőségeire.....	61
24. ábra. A turizmus hatása a motoros vízi járművek használatára.....	62
25. ábra. A turizmus hatása a földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetőségére.....	63
26. ábra. Gyakoriság adatok színárnyalatokkal.....	75
27. ábra. A turisták számával kapcsolatos vélemények a vizsgált korcsoportokban.....	80

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat. A nemzetközi turistaérkezések és bevételek alakulása.....	10
2. táblázat. Abádszalók adatai.....	41
3. táblázat. Tiszafüred adatai.....	42
4. táblázat. Poroszló adatai.....	43
5. táblázat. Kisköre adatai.....	44
6. táblázat. Sarud adatai.....	45
7. táblázat. Turistaérkezések a Tisza-tó parti szálláshelyeken (2004).....	52
8. táblázat. A turizmus hatásai a vizsgálatba vont tényezőkre (változók) Válaszlehetőségek: 1-jelentősen növeli, 2-kissé növeli, 3-nem befolyásolja, 4-kissé csökkenti, 5-jelentősen csökkenti.....	59
9. táblázat. A turizmus hatásainak megítélése a turizmustól való gazdasági függés alapján.....	64
10. táblázat. A turizmus hatásainak megítélése a legfiatalabb és legidősebb korcsoportban.....	67
11. táblázat. A turizmus hatásainak lakossági percepciói alapján azonosított komponensek a skálát intervallum skálának tekintve.....	70
12. táblázat. A lineáris regressziószámítás eredménye a skálát intervallum skálának tekintve.....	72
13. táblázat. A lineáris regressziószámítás eredménye a skálát intervallum skálának tekintve II.....	73
14. táblázat. A turizmus hatásainak lakossági percepciói alapján azonosított komponensek a skálát ordinális skálának tekintve.....	77
15. táblázat. A lineáris regressziószámítás eredménye a skálát ordinális skálának tekintve I.....	78
16. táblázat. A lineáris regressziószámítás eredménye a skálát ordinális skálának tekintve II.....	79
17. táblázat. A turisták számával kapcsolatos vélemények.....	80

MELLÉKLETEK

1. melléklet

Hevessy Gábor DEATC MTK

A turizmus társadalmi-kulturális hatásai a Tisza-tónál

Adatfelvétel helye:.....

Sorszám:.....

KÉRDŐÍV

1. Neme: **(1)** férfi,- **(2)** nő
2. Életkora: **(1)** 18-30 év,- **(2)** 31-40 év,- **(3)** 41-60 év,- **(4)** 61- év
3. Mióta lakik a településen ?
(1) 0-5 éve, - **(2)** 6-10 éve, - **(3)** 11-15 éve, - **(4)** 16-20 éve, - **(5)** több, mint 20 éve
4. Független-e az Ön megélhetése a turizmustól?
(1) igen, fő jövedelmi forrásom a turizmusból származik **(2)**, - igen, kiegészítő jövedelmet jelent,-
(3) nem, a megélhetésem független a turizmustól
5. Van-e személyes kapcsolata turistákkal ?
(1) hivatalos kapcsolat,- **(2)** baráti jellegű kapcsolat,- **(3)** nincs, csak látja őket
6. Érez-e különbséget a helybeliek és a turisták között ?
(1) igen, jelentős különbséget, - **(2)** igen, némi különbséget,- **(3)** nem
- 6.1. Ha igen, miben nyilvánul ez meg ?
(1) viselkedés, - **(2)** eltérő anyagi helyzet, - **(3)** öltözködés, - **(4)** kapcsolatteremtő képesség ,-
(5) egyéb :.....
7. Ön szerint szükség van-e a turizmusra a településen ? **(1)** igen, - **(2)** nem, - **(3)** közömbös
8. Mi a véleménye a településen megforduló turisták számáról?
(1) növekednie kellene,- **(2)** pont megfelelő ,- **(3)** csökkennie kellene
9. Van-e olyan tevékenység, amelyben valamilyen módon zavarja Önt a turisták jelenléte ?
(1) igen , - **(2)** nem
- 9.1. Ha igen, mely/melyek? **(1)** vásárlás, - **(2)** közlekedés, - **(3)** szabadidő eltöltés,- **(4)** egyéb:.....
10. Ön beszél-e valamilyen idegen nyelvet? **(1)** igen,- **(2)** nem
- 10.1 Ha igen, milyen és milyen fokon? A választ a cellába helyezett x-szel jelölje!

	1 (alapfok)	2 (középfok)	3 (felsőfok)
angol			
német			
orosz			
francia			
olasz			
spanyol			
egyéb			

1. melléklet folytatás

Értékelje a cellába helyezett x-szel, hogy milyen hatással van a turizmus a következő tényezőkre!

		1 jelentősen növeli	2 kissé növeli	3 nem befolyásolja	4 kissé csökkenti	5 jelentősen csökkenti
11.	jövedelem és életszínvonal					
12.	közbiztonság					
13.	zsúfoltság					
14.	árak és szolgáltatások árszínvonala					
15.	vendégszeretet a turistákkal szemben					
16.	zaj					
17.	közlekedési nehézségek					
18.	éttermek minősége					
19.	sportolási lehetőségek					
20.	szabadidő-eltöltés lehetőségei					
21.	vásárlási lehetőségek					
22.	általános infrastruktúra					
23.	motoros vízi járművek használata					
24.	szemetelés					
25.	tolerancia a mássággal szemben					
26.	randalírozás					
27.	kábítószer fogyasztás					
28.	erkölcs					
29.	udvariasság és jó modor					
30.	diákmunka (18 év alatti)					
31.	becsületesség					
32.	egészségügyi kockázat (pl.járvány,betegség,baleset)					
33.	prostitúció					
34.	kulturális identitás (sajátos helyi kultúra kifejezésre jutása, egyedisége, önrendelkezése) (Kartag-Odri Ágnes, 1998)					
35.	idegen nyelvek tanulása					
36.	kulturális szolgáltatások (pl. mozi, filmvetítés, kiállítások)					
37.	hagyományok ápolása					
38.	más népek megismerésének lehetősége					
39.	vallási élet					
40.	odalátogatók viselkedési stílusának átvétele					
41.	idegen kifejezések beáramlása anyanyelvünkbe					
42.	munkalehetőség					
43.	anyagi szempontok előtérbe kerülése					
44.	kölcsönös bizalom az emberek között					
45.	büszkeség a helyiekben településükre					
46.	az élet minősége					
47.	földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetősége					
48.	munkamorál (hozzaállás)					
49.	munkanélküliség					
50.	régi épületek megőrzése					

2. melléklet. A településeken kitöltött kérdőívek nemek és életkor szerinti megoszlása. (Forrás: saját)

Abádszalók

	férfi									
18-30 év	7									
31-40 év	6									
41-60 év	12									
61- év	10									
Összesen:	35									

	nő									
18-30 év	8									
31-40 év	7									
41-60 év	13									
61- év	11									
Összesen:	39									

Tiszafüred

	férfi								
18-30 év	6								
31-40 év	5								
41-60 év	10								
61- év	8								
Összesen:	29								

	nő								
18-30 év	7								
31-40 év	6								
41-60 év	11								
61- év	9								
Összesen:	33								

Poroszló

	férfi				
18-30 év	3				
31-40 év	2				
41-60 év	5				
61- év	4				
Összesen:	14				

	nő				
18-30 év	4				
31-40 év	3				
41-60 év	5				
61- év	4				
Összesen:	16				

2. melléklet folytatása

Kisköre

	férfi		
18-30 év	2		
31-40 év	2		
41-60 év	3		
61- év	2		
Összesen:	9		

	nő		
18-30 év	2		
31-40 év	2		
41-60 év	3		
61- év	3		
Összesen:	10		

Sarud

	férfi		
18-30 év	2		
31-40 év	1		
41-60 év	3		
61- év	2		
Összesen:	8		

	nő		
18-30 év	2		
31-40 év	2		
41-60 év	3		
61- év	3		
Összesen:	10		

3. melléklet. Az észlelésekre vonatkozó gyakoriságadatok. (Forrás: saját)

		1 jelen- tősen növeli	2 kissé növeli	3 nem befo- lyásolja	4 kissé csök- kenti	5 jelen- tősen csök- kenti
1.	jövedelem és életszínvonal	45	127	27	2	2
2.	közbiztonság	11	32	83	63	14
3.	zsúfoltság	36	108	55	4	
4.	árak és szolgáltatások árszínvonala	32	78	86	6	1
5.	vendégszeretet a turistákkal szemben	20	86	82	10	5
6.	zaj	70	73	57	3	
7.	közlekedési nehézségek	34	94	74	5	
8.	étterem minősége	32	87	57	18	9
9.	sportolási lehetőségek	20	56	103	12	12
10.	szabadidő-eltöltés lehetőségei	40	88	48	18	9
11.	vásárlási lehetőségek	20	92	66	18	7
12.	általános infrastruktúra	48	102	50	3	
13.	motoros vízi járművek használata	99	48	31	21	4
14.	szemetelés	97	70	28	7	1
15.	tolerancia a mássággal szemben	1	41	145	11	5
16.	randalírozás	44	79	72	7	1
17.	kábítószer fogyasztás	48	76	69	5	5
18.	erkölcs	5	16	101	59	22
19.	udvariasság és jó modor	6	55	100	31	11
20.	diákmunka (18 év alatti)	30	109	39	16	9
21.	becsületesség	4	25	138	25	11
22.	egészségügyi kockázat	24	102	69	3	5
23.	prostitúció	42	82	73	6	
24.	kulturális identitás	28	75	78	16	6
25.	idegen nyelvek tanulása	34	138	29	2	
26.	kulturális szolgáltatások	17	83	75	16	12
27.	hagyományok ápolása	34	108	45	9	7
28.	más népek megismerésének lehetősége	52	110	30	10	1
29.	vallási élet	3	21	153	11	15
30.	odalátogatók viselkedési stílusának átvétele	14	56	127	4	2
31.	idegen kifejezések beáramlása anyanyelvünkbe	38	106	58	1	
32.	munkalehetőség	42	120	33	5	3
33.	anyagi szempontok előtérbe kerülése	31	97	62	12	1
34.	kölcsönös bizalom az emberek között	6	57	92	35	13
35.	büszkeség a helyiekben településükre	23	91	66	11	12
36.	az élet minősége	16	121	60	5	1
37.	földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetősége	16	44	90	39	14
38.	munkamorál (hozzáállás)	11	65	116	6	5
39.	munkanélküliség	6	25	66	99	7
40.	régi épületek megőrzése	23	86	64	21	9

4. melléklet. A teljes rotált főkomponenssúly-mátrix I. (Forrás: saját)

Rotált főkomponenssúly-mátrix I.

	Komponensek *					
	1	2	3	4	5	6
jövedelem és életszínvonal	0,157	-0,044	0,071	-0,135	-0,080	-0,048
közbiztonság	-0,389	-0,349	0,036	-0,031	-0,482	-0,052
zsúfoltság	0,113	0,425	-0,014	0,069	0,005	0,667
árak és szolgáltatások árszínvonala	0,128	0,023	0,038	-0,046	0,106	0,091
vendégszeretet a turistákkal szemben	0,615	-0,071	0,092	-0,140	-0,195	-0,096
zaj	-0,237	0,683	-0,003	0,066	-0,068	0,308
közlekedési nehézségek	-0,121	0,215	-0,092	0,101	0,144	0,730
éttermek minősége	0,580	-0,340	-0,018	-0,094	0,245	0,041
sportolási lehetőségek	0,780	-0,008	0,006	-0,038	-0,026	-0,039
szabadidő-eltöltés lehetőségei	0,810	0,038	0,152	0,022	-0,038	-0,055
vásárlási lehetőségek	0,592	-0,212	0,069	0,015	0,144	-0,098
általános infrastruktúra	-0,002	0,230	-0,028	0,013	0,036	0,041
motoros vízi járművek használata	0,772	0,028	-0,012	-0,084	0,067	0,007
szemetelés	0,073	0,713	-0,205	0,034	-0,067	0,246
tolerancia a mássággal szemben	0,082	0,107	0,515	-0,042	-0,012	-0,093
randalírozás	-0,202	0,796	0,002	0,185	0,107	0,020
kábítószer fogyasztás	-0,152	0,707	-0,237	0,154	0,204	0,088
erkölcs	-0,023	-0,465	-0,079	-0,085	-0,130	-0,032
udvariasság és jó modor	0,565	-0,453	0,189	-0,056	-0,132	-0,087
diákmunka (18 év alatti)	0,585	-0,085	-0,003	0,074	0,102	0,117
becsületesség	0,233	-0,221	0,389	-0,256	0,043	-0,150
egészségügyi kockázat	-0,100	0,474	-0,453	-0,030	0,019	0,017
prostitúció	-0,286	0,520	-0,212	0,334	0,354	0,102
kulturális identitás	0,548	-0,310	0,238	-0,096	0,137	0,228
idegen nyelvek tanulása	0,219	-0,224	-0,015	0,394	0,118	0,305
kulturális szolgáltatások	0,612	-0,048	0,332	0,016	0,394	-0,007
hagyományok ápolása	0,456	-0,386	0,073	-0,286	0,140	0,107
más népek megismerésének lehetősége	0,485	-0,153	-0,091	0,233	0,259	0,058
vallási élet	0,548	-0,116	0,181	-0,253	0,223	-0,155
odalátogatók viselkedési stílusának átvétele	-0,098	0,126	0,044	0,778	-0,023	0,001
idegen kifejezések beáramlása anyanyelvünkbe	-0,076	0,321	-0,127	0,711	0,020	0,127
munkalehetőség	0,177	0,035	0,010	0,036	-0,073	0,039
anyagi szempontok előtérbe kerülése	0,306	-0,070	-0,095	0,099	0,002	0,080
kölcsönös bizalom az emberek között	0,256	-0,271	0,589	-0,124	0,093	-0,142
büszkeség a helyiekben településükre	0,546	-0,197	0,322	-0,204	0,075	0,291
az élet minősége	0,190	-0,121	0,040	-0,005	-0,254	0,168
földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetősége	-0,166	-0,096	0,110	0,008	-0,735	-0,112
munkamorál (hozzáállás)	0,087	-0,158	0,660	0,137	-0,400	-0,049
munkanélküliség	-0,131	0,057	-0,043	-0,125	-0,118	-0,033
régi épületek megőrzése	0,161	-0,386	0,461	-0,211	-0,082	0,265

* A 10 db értelmezett komponensről bővebben a 70. oldalon, a 11. táblázatban található információ.

4. melléklet folytatása

Rotált főkomponenssúly-mátrix I.

	Komponensek *					
	7	8	9	10	11	12
jövedelem és életszínvonal	0,119	-0,112	0,745	-0,167	0,157	-0,015
közbiztonság	0,097	-0,256	0,095	0,039	0,057	-0,003
zsúfoltság	0,142	0,001	-0,094	-0,049	0,035	0,071
árak és szolgáltatások árszínvonala	0,052	0,086	-0,122	0,788	-0,038	-0,030
vendégszeretet a turistákkal szemben	-0,080	0,089	0,192	0,043	0,064	-0,022
zaj	0,210	0,220	-0,079	-0,087	-0,073	0,077
közlekedési nehézségek	0,061	0,067	0,035	0,151	0,033	-0,086
éttermek minősége	0,218	0,078	0,136	0,179	0,156	-0,101
sportolási lehetőségek	0,088	-0,044	0,261	0,172	-0,250	0,051
szabadidő-eltöltés lehetőségei	0,015	0,109	0,203	-0,024	-0,271	-0,046
vásárlási lehetőségek	0,195	-0,049	-0,013	0,306	0,165	0,007
általános infrastruktúra	0,793	-0,070	0,007	-0,001	0,126	-0,052
motoros vízi járművek használata	0,112	0,225	-0,082	-0,087	0,132	-0,141
szemetelés	-0,084	-0,070	-0,123	-0,094	0,014	-0,053
tolerancia a mássággal szemben	-0,041	0,126	0,465	0,165	0,173	-0,322
randalírozás	-0,023	0,047	0,026	0,136	0,094	0,064
kábítószer fogyasztás	0,075	-0,137	0,074	0,129	0,009	0,022
erkölcs	-0,150	-0,590	0,161	0,268	0,094	0,062
udvariasság és jó modor	-0,086	-0,069	0,004	0,065	0,048	0,023
diákmunka (18 év alatti)	-0,132	0,102	-0,093	-0,047	0,245	-0,047
becsületesség	-0,078	0,377	0,134	0,226	-0,164	0,148
egészségügyi kockázat	0,078	0,118	0,161	-0,207	-0,023	-0,254
prostitúció	0,172	-0,155	0,190	0,045	-0,007	0,003
kulturális identitás	-0,239	0,018	0,194	0,030	0,091	-0,143
idegen nyelvek tanulása	0,083	0,261	0,407	-0,035	0,007	0,297
kulturális szolgáltatások	0,197	0,128	0,038	-0,006	0,136	0,081
hagyományok ápolása	0,111	0,231	0,002	-0,083	0,259	0,063
más népek megismerésének lehetősége	0,268	0,187	-0,086	-0,357	0,051	0,005
vallási élet	0,153	-0,170	-0,302	0,080	0,221	0,135
odalátogatók viselkedési stílusának átvétele	-0,013	-0,011	-0,058	0,006	0,023	-0,149
idegen kifejezések beáramlása anyanyelvünkbe	0,021	0,100	-0,079	-0,093	0,010	0,040
munkalehetőség	0,078	0,062	0,177	-0,028	0,851	0,021
anyagi szempontok előtérbe kerülése	0,014	0,682	0,013	0,236	0,198	-0,110
kölcsönös bizalom az emberek között	0,105	0,098	0,097	-0,202	-0,130	0,011
büszkeség a helyiekben településükre	-0,071	-0,098	-0,149	-0,017	-0,033	-0,030
az élet minősége	0,645	0,212	0,161	0,066	-0,071	-0,096
földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetősége	0,133	0,008	0,065	-0,151	0,059	0,165
munkamorál (hozzáállás)	-0,024	-0,107	-0,047	0,129	0,076	-0,123
munkanélküliség	-0,115	-0,069	-0,030	-0,022	0,031	0,872
régi épületek megőrzése	-0,014	-0,101	0,183	-0,093	0,001	0,036

* A 10 db értelmezett komponensről bővebben a 70. oldalon, a 11. táblázatban található információ.

5. melléklet. A teljes rotált főkomponenssúly-mátrix II. (Forrás: saját)

Rotált főkomponenssúly-mátrix II.					
	Komponensek *				
	1	2	3	4	5
jövedelem és életszínvonal	0,262	-0,042	0,086	0,072	0,829
közbiztonság	-0,375	-0,626	-0,016	0,186	-0,062
zsúfoltság	0,068	0,734	-0,115	0,079	-0,060
árak és szolgáltatások árszínvonala	0,240	0,026	0,100	0,235	-0,001
vendégszeretet a turistákkal szemben	0,553	-0,027	0,112	0,104	0,301
zaj	-0,303	0,719	0,021	-0,085	-0,056
közlekedési nehézségek	-0,204	0,592	-0,131	-0,036	-0,079
éttermek minősége	0,822	-0,116	0,160	0,047	0,114
sportolási lehetőségek	0,884	-0,084	0,004	-0,017	0,154
szabadidő-eltöltés lehetőségei	0,810	-0,119	0,284	-0,004	0,066
vásárlási lehetőségek	0,763	-0,121	0,056	0,145	0,039
általános infrastruktúra	-0,008	0,203	-0,136	-0,006	0,031
motoros vízi járművek használata	0,807	-0,019	0,079	0,110	0,139
szemetelés	-0,077	0,720	-0,062	0,034	-0,042
tolerancia a mássággal szemben	-0,013	-0,009	0,814	0,199	0,030
randalírozás	-0,284	0,676	0,041	-0,340	0,056
kábítószer fogyasztás	-0,236	0,676	-0,081	-0,243	0,010
erkölcs	-0,136	-0,596	-0,082	0,233	-0,042
udvariasság és jó modor	0,658	-0,342	0,130	0,132	0,106
diákmunka (18 év alatti)	0,618	-0,011	0,026	0,110	0,091
becsületesség	0,291	-0,104	0,750	0,148	-0,165
egészségügyi kockázat	-0,193	0,413	-0,310	0,070	0,097
prostitúció	-0,330	0,523	-0,174	-0,442	0,012
kulturális identitás	0,596	-0,153	0,437	0,072	-0,020
idegen nyelvek tanulása	0,180	-0,062	-0,018	-0,072	0,100
kulturális szolgáltatások	0,842	-0,041	0,065	-0,002	0,046
hagyományok ápolása	0,565	-0,216	0,046	0,252	0,185
más népek megismerésének lehetősége	0,504	-0,043	-0,127	0,027	-0,102
vallási élet	0,604	-0,074	0,032	0,116	0,093
odalátogatók viselkedési stílusának átvétele	-0,170	0,183	-0,096	-0,709	-0,139
idegen kifejezések beáramlása anyanyelvünkbe	-0,174	0,326	-0,194	-0,556	-0,166
munkalehetőség	0,282	-0,012	-0,104	0,144	0,799
anyagi szempontok előtérbe kerülése	0,430	-0,088	0,442	0,044	0,190
kölcsönös bizalom az emberek között	0,380	-0,182	0,579	-0,080	0,195
büszkeség a helyiekben településükre	0,647	0,063	0,118	0,405	-0,351
az élet minősége	0,369	-0,083	0,104	-0,023	0,053
földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetősége	-0,229	-0,297	-0,005	0,069	0,087
munkamorál (hozzaállás)	0,118	-0,245	0,353	-0,104	0,000
munkanélküliség	-0,150	0,139	-0,209	0,007	-0,046
régi épületek megőrzése	0,233	-0,244	0,144	0,374	0,053

* A 7 db értelmezett komponensről bővebben a 77. oldalon, a 14. táblázatban található információ.

5. melléklet folytatása

Rotált főkomponenssúly-mátrix II.					
	Komponensek *				
	6	7	8	9	10
jövedelem és életszínvonal	-0,017	0,151	-0,173	-0,020	-0,082
közbiztonság	0,282	0,019	-0,097	0,083	-0,125
zsúfoltság	0,021	0,063	0,078	0,068	-0,135
árak és szolgáltatások árszínvonala	0,113	0,008	0,689	0,094	0,062
vendégszeretet a turistákkal szemben	0,179	0,100	-0,055	-0,139	0,113
zaj	-0,033	-0,113	-0,171	0,145	-0,064
közlekedési nehézségek	-0,054	0,235	0,300	0,002	0,135
éttermek minősége	-0,159	0,127	0,006	0,042	0,024
sportolási lehetőségek	0,103	0,114	0,000	-0,048	-0,040
szabadidő-eltöltés lehetőségei	0,196	0,113	-0,019	-0,023	-0,051
vásárlási lehetőségek	-0,050	0,019	0,043	0,217	0,013
általános infrastruktúra	0,045	-0,072	-0,014	0,813	0,087
motoros vízi járművek használata	-0,119	0,026	-0,019	-0,010	0,138
szemetelés	0,011	-0,002	-0,150	-0,118	-0,077
tolerancia a mássággal szemben	0,278	0,015	-0,037	0,003	0,108
randalírozás	-0,066	-0,220	0,039	-0,031	-0,029
kábítószer fogyasztás	-0,010	-0,095	-0,009	0,181	0,078
erkölcs	0,266	0,057	0,347	-0,125	-0,185
udvariasság és jó modor	0,193	0,120	0,193	0,075	-0,016
diákmunka (18 év alatti)	-0,045	0,214	0,089	-0,055	0,164
becsületesség	-0,075	-0,064	0,225	-0,016	0,024
egészségügyi kockázat	-0,068	0,070	-0,497	0,279	0,103
prostitúció	-0,027	0,015	-0,006	0,143	0,136
kulturális identitás	-0,033	0,099	0,300	-0,044	0,005
idegen nyelvek tanulása	0,001	0,869	0,031	-0,004	-0,067
kulturális szolgáltatások	-0,023	-0,136	0,161	0,076	0,124
hagyományok ápolása	-0,259	-0,069	0,238	0,085	0,113
más népek megismerésének lehetősége	-0,152	0,438	-0,193	0,136	0,282
vallási élet	0,159	-0,141	0,153	0,016	0,006
odalátogatók viselkedési stílusának átvétele	0,030	0,013	-0,098	-0,053	0,016
idegen kifejezések beáramlása anyanyelvünkbe	-0,019	0,241	-0,192	0,062	0,085
munkalehetőség	-0,012	-0,055	0,132	0,100	0,066
anyagi szempontok előtérbe kerülése	-0,464	0,216	0,072	-0,061	0,140
kölcsönös bizalom az emberek között	0,189	-0,142	-0,035	-0,220	0,241
büszkeség a helyiekben településükre	0,132	0,109	-0,032	-0,108	0,129
az élet minősége	-0,183	0,240	0,053	0,573	-0,259
földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetősége	0,129	0,043	-0,217	0,118	-0,547
munkamorál (hozzaállás)	0,731	-0,113	0,151	-0,059	0,016
munkanélküliség	-0,102	-0,010	0,077	-0,062	-0,742
régi épületek megőrzése	0,514	0,224	0,138	-0,024	0,145

* A 7 db értelmezett komponensről bővebben a 77. oldalon, a 14. táblázatban található információ.

6. melléklet. A számszerűsített transzformált változók. (Forrás: saját)

	1 jelentősen növeli	2 kissé növeli	3 nem befolyásolja	4 kissé csökkenti	5 jelentősen csökkenti
1. jövedelem és életszínvonal	-0,138	-0,138	-0,138	5,128	8,563
2. közbiztonság	-1,165	-0,630	-0,630	0,734	2,784
3. zsúfoltság	-1,785	-0,072	1,220	1,220	
4. áruk és szolgáltatások árszínvonala	-0,523	-0,523	0,286	4,188	7,789
5. vendégszeretet a turistákkal szemben	-0,672	-0,672	0,301	2,775	3,759
6. zaj	-1,299	0,310	1,139	1,139	
7. közlekedési nehézségek	-1,874	-0,179	1,011	1,011	
8. éttermek minősége	-0,513	-0,472	-0,191	2,532	2,532
9. sportolási lehetőségek	-0,410	-0,410	-0,325	2,232	3,156
10. szabadidő-eltöltés lehetőségei	-0,447	-0,447	-0,227	2,287	2,996
11. vásárlási lehetőségek	-0,624	-0,359	-0,318	2,659	2,659
12. általános infrastruktúra	-1,663	0,287	0,828	3,034	
13. motoros vízi járművek használata	-0,609	-0,343	0,476	2,453	2,613
14. szemetelés	-0,976	0,539	1,583	1,583	1,583
15. tolerancia a mássággal szemben	-0,314	-0,308	-0,126	-0,014	6,272
16. randalírozás	-1,595	-0,176	1,047	1,047	1,404
17. kábítószer fogyasztás	-1,456	-0,231	1,087	1,087	1,392
18. erkölcs	-0,670	-0,670	-0,670	0,458	2,485
19. udvariasság és jó modor	-0,618	-0,584	-0,447	1,663	2,632
20. diákmunka (18 év alatti)	-0,516	-0,474	0,050	2,508	2,785
21. becsületesség	-0,297	-0,297	-0,297	0,164	4,130
22. egészségügyi kockázat (pl.járvány,betegség,baleset)	-2,513	-0,025	0,817	0,817	0,817
23. prostitúció	-1,618	-0,198	1,066	1,066	
24. kulturális identitás (sajátos helyi kultúra kifejezésre jutása, egyedisége, önrendelkezése)	-0,741	-0,571	0,048	2,661	2,877
25. idegen nyelvek tanulása	-1,339	0,174	0,174	8,276	
26. kulturális szolgáltatások (pl. mozi, filmvetítés, kiállítások)	-0,689	-0,537	-0,172	2,457	2,457
27. hagyományok ápolása	-0,735	-0,500	0,785	1,996	3,665
28. más népek megismerésének lehetősége	-1,016	-0,054	0,673	3,508	3,508
29. vallási élet	-0,383	-0,383	-0,383	2,409	2,748
30. odalátogatók viselkedési stílusának átvétele	-2,472	-0,998	0,681	0,681	0,681
31. idegen kifejezések beáramlása anyanyelvünkbe	-1,753	-0,043	1,202	1,464	
32. munkalehetőség	-0,230	-0,230	0,174	1,658	7,739
33. anyagi szempontok előtérbe kerülése	-0,371	-0,371	-0,025	3,776	3,776
34. kölcsönös bizalom az emberek között	-0,366	-0,311	-0,311	-0,026	3,801
35. büszkeség a helyiekben településükre	-0,533	-0,504	-0,049	1,986	3,289
36. az élet minősége	-0,342	-0,342	0,226	5,537	5,537
37. földterülethez és ingatlanhoz jutás lehetősége	-1,354	-0,625	-0,303	0,934	2,856
38. munkamorál (hozzaállás)	-0,394	-0,359	-0,126	2,382	5,604
39. munkanélküliség	-2,356	-2,356	0,425	0,425	0,425
40. régi épületek megőrzése	-0,631	-0,631	0,200	1,001	3,887

7. melléklet. A Tisza-tó parti települések vendégforgalma. (Forrás: KSH, 2004)

	Magán szálláshely			Kereskedelmi szálláshely			Összesen		
	Külföldi	Belföldi	Összes	Külföldi	Belföldi	Összes	Külföldi	Belföldi	Összes
	vendégek száma			vendégek száma			vendégek száma		
Abádszalók	400	8 743	9 143	420	18 269	18 689	820	27 012	27 832
Kisköre	17	312	329	140	1 616	1 756	157	1 928	2 085
Poroszló	204	2 189	2 393	464	2 868	3 332	668	5 057	5 725
Sarud	515	1 130	1 645	31	193	224	546	1 323	1 869
Tiszabábolna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tiszaderzs	49	82	131	-	69	69	49	151	200
Tiszafüred	724	1 297	2 021	3 728	6 203	9 931	4452	7 500	11 952
Tiszánána	17	188	205	-	-	-	17	188	205
Tiszaszőlős	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tiszavalk	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Újlőrincfalva	-	-	-	-	-	-	-	-	-